

*Tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen
kohteena olevien lasten erilainen kohtelu kriminaalipolitiikassa
ja sen hyväksyttävyys*

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden
tiedekunta
Maisteritutkielma
Rikosoikeus
Syksy 2024
Sinikka Dahl

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen kohteena olevien lasten erilainen kohtelu kriminaalipolitiikassa ja sen hyväksyttävyys

Tekijä: Sinikka Dahl

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustiede, rikosoikeus

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä: XXVIII + 79 sivua

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Rikoslain säätämässä vahvana lähtökohtana on perinteisesti ollut yhdenvertaisuusperiaatteen muodollista puolta ilmentävä sukupuolineutraali lainsäätämistapa, jota on kuitenkin kritisoitu oikeuden ja sukupuolen tutkimuksessa implisiittiseen miesnormiin perustuvaksi ja siten naisten erilaiset olosuhteet ja tarpeet unohtavaksi. Sittenmin tätä lähtökohtaa on noussut haastamaan myös tyttöjen sukuelinten silpomiskäytäntö, jonka rangaistavaksi säätämässä on kansainvälisessä oikeudessa katsottu voitavan poiketa sukupuolineutraalin lainsäätämistavan pääsäännöstä. Useassa Euroopan valtiossa onkin jo voimassa sukupuolispesifi erillislaki tai -säännös. Lisäksi tyttöjen sukuelinten silpomisen eri muotoja ei ole sen rangaistavaksi säätämässä puhuttaessa yleensä eroteltu. Samaan aikaan poikien ympärileikkausta, joka on tiettyjä sukuelinten silpomisen muotoja vastaava tai niitä vakavampi teko, ei ole säädetty rangaistavaksi missään Euroopan valtiossa, eikä kansainvälinen oikeus ota siihen liioin kantaa. Siten tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, olisiko tyttöjen sukuelinten silpomisen, erityisesti sen ympärileikkausta vastaavia ja sitä lievempiä muotoja koskeva, sukupuolispesifi erilliskriminalisointi hyväksyttävissä Suomessa tasa-arvon ja syrjinnän kiellon kannalta. Tarkemmin ottaen tutkimuksessa arvioidaan erilaisen kohtelun ja tyttöjen erityiskohtelun hyväksyttävyyttä sille esitettyjen perusteiden ja kohtelun oikeasuhtaisuuden perusteella tieteellisen kriminaalipolitiikan keinoin. Kriminaalipoliittista tutkimusta varten on ensin hankittu empiiristä tietoa erilaiselle kohtelulle esitettävistä perusteista, jotka on saatu naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomista koskevaan vireillä olevaan lakihankkeeseen liittyvistä poliittisista ja oikeudellisista teksteistä diskurssianalyysia metodina hyödyntämällä.

Tutkimuksessa havaitaan, että tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen kohteena olevien lasten välistä erottelua perustellaan käytäntöjen törkeysasteeseen ja terveysseurauksiin liittyvillä eroilla sekä uskonnollisen motiivin merkityksellä kulttuuriseen nähden. Tutkimuksessa todetaan, etteivät esitettävät perusteet ole täysin hyväksyttäviä, koska ne perustuvat yksinkertaistettuun kuvaan näistä käytännöistä, eikä uskonnollista motiivia voida pitää kulttuurista painavampana perus- ja ihmisoikeuksien, saati rikosoikeuden kannalta. Tutkimuksessa väitetään, että yksinkertaistamisen taustalla vaikuttavat ainakin osin sukupuoleen ja kulttuuriin liittyvät stereotypiat. Yllä mainituista perusteista poiketen tavoitetta parantaa tyttöjen asemaa ja suojella heitä väkivallalta voidaan pitää hyväksyttävänä perusteena. Oikeasuhtaisuuden arvioinnissa kiinnitetään huomiota ennen kaikkea kansainvälisen oikeuden merkitykseen ja eurooppalaiseen lainsäädäntökäytäntöön; sekä tyttöjen sukuelinten silpomisen erityispiirteisiin ja sen lievien muotojen rangaistavuutta koskevaan epäselvään oikeustilaan. Kokonaisuutena ottaen vain tyttöjä koskevaa sukupuolispesifiä erilliskriminalisointia voitaneen pitää oikeasuhtaisena. On kuitenkin huomattava, ettei poikia voida jättää ilman rikosoikeudellista suojaa, jos heidän katsotaan sellaista tarvitsevan, eikä pelkkä erilliskriminalisointi yksinään paranna tyttöjen asemaa tai suojele heitä silpomisteoilta.

II

Avainsanat: tyttöjen sukuelinten silpominen, poikien ympärileikkaus, rikoslain säätäminen, sukupuolten tasa-arvo, syrjinnän kierto, erityiskohtelu

X Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET	XXVI
1 JOHDANTO	1
1.1 Johdatus aiheeseen, aiheen rajaukset ja tutkimuskysymys	1
1.2 Tutkimusmenetelmät ja niihin liittyvät teoriat sekä aineisto	3
1.2.1 <i>Sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysi</i>	3
1.2.2 <i>Tieteellinen kriminaalipolitiikka tutkimusmenetelmänä</i>	8
1.3 Tutkielman rakenne	13
2 TYTTÖJEN SUKUELINTEN SILPOMINEN ILMIÖNÄ	15
2.1 Mistä tyttöjen sukuelinten silpomisessa on kyse?	15
2.1.1 <i>Sukupuolistunutta, kunniaan liittyvää ja yhteisöllistä väkivaltaa</i>	15
2.1.2 <i>Silpomisilmiötä ylläpitävät käsitykset</i>	17
2.2 Silpomistyyppit ja niiden terveysseuraukset	18
2.3 Tyttöjen sukuelinten silpominen suhteessa poikien ympärileikkaukseen	20
3 TASA-ARVO, SYRJINNÄN KIELTO JA RIKOSLAIN SÄÄTÄMINEN	23
3.1 Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja syrjintä käsitteinä	23
3.2 Tasa-arvo ja syrjinnän kierto kansainvälisessä oikeudessa	25
3.2.1 <i>Yleiset ihmisoikeusasiakirjat ja lapsen oikeuksien sopimus</i>	25
3.2.2 <i>CEDAW-sopimus</i>	28
3.2.3 <i>Tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevat kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat</i>	31
3.3 Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja syrjinnän kierto rikoslain säätämässä huomioitavana perusoikeutena, arvona ja oikeusperiaatteena	33
3.4 Sukupuolikäsitykset, tasa-arvostrategiat ja rikoslainsäädäntö	38
4 RIKOSOIKEUDELLISEN SÄÄNTELYN NYKYTILA JA OIKEUSKÄYTÄNTÖ	43
5 EROTTTELULLE ESITETTYJEN PERUSTEIDEN HYVÄKSYTTÄVYYS	46
5.1 Rikoslainsäätäjä, perus- ja ihmisoikeudet sekä oikeushyvien suojelun periaate	46
5.2 Erottelulle esitetyt perusteet ja niiden hyväksyttävyyden arviointi	48
5.2.1 <i>Teon aste, teon seuraukset ja uskonnollisten syiden merkityksen korostuminen</i>	48
5.2.2 <i>Sukupuolistuneen väkivallan konteksti ja seksuaalisuuden kontrollointi teon motiivina</i>	57
6 EROTTTELUN JA SIINÄ KÄYTETTÄVÄN KEINON OIKEASUHTAISUUS	62
6.1 Keinon soveltuvuus sekä erottelun ja sen keinon hyödyt ja haitat	62
6.1.1 <i>Hyöty-haitta-punninnan periaatteesta</i>	62
6.1.2 <i>Keinon soveltuvuus tyttöjen aseman parantamiseen sekä heidän suojelemiseensa väkivallalta</i>	63

6.1.3	<i>Erottelun ja sen keinon hyödyt ja haitat, erityisesti monimuotoisen tasa-arvon kannalta</i>	64
6.2	Erottelun ja sen keinon välttämättömyys, erityisesti tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempiä muotoja silmällä pitäen	66
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	76

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Abdalla, Ragiya H. D.: Sisters in Affliction: Circumcision and Infibulation of Women in Africa. Zed Press 1982.

Abdulcadir, Jasmine – Margairaz, Christiane – Boulvain, Michel – Irion, Olivier: Care of Women with Female Genital Mutilation/Cutting. Swiss Medical Weekly Vol. 140(0102) 2011, s. w13137–w13144.

Abusharaf, Rogaia M.: Introduction: The Custom in Question, teoksessa *Abusharaf, Rogaia M.* (toim.): Female Circumcision: Multicultural Perspectives. Pennsylvania Studies in Human Rights Series. E-kirja. University of Pennsylvania Press 2007, s. 1–24.

Akweongo, Patricia – Jackson, Elizabeth F. – Appiah-Yeboah, Shirley – Sakeah, Evelyn – Phillips, James F.: It's a Woman's Thing: Gender Roles Sustaining the Practice of Female Genital Mutilation among the Kassena-Nankana of Northern Ghana. Reproductive Health Vol. 18(52) 2021, s. 1–17.

Andro, Armelle – Cambois, Emmanuelle – Lesclingand, Marie: Long-term Consequences of Female Genital Mutilation in a European Context: Self Perceived Health of FGM Women Compared to Non-FGM Women. Social Science & Medicine Vol. 106(C) 2014, s. 177–184.

Anttila, Inkeri – Törnudd, Patrik: Kriminologia. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 154. Werner Söderström 1970.

Anttila, Outi:

- Moniperusteinen syrjintä tasa-arvo-oikeuden tulevaisuuden haasteena, teoksessa *Engström, Viljam* (toim.): Rätt och utveckling / Oikeus ja kehitys. XIII Rättsvetenskapens dagar. Åbo Akademi, Rättsvetenskapliga institutionen 2010, s. 33–52.
- Kohti tosiasiallista tasa-arvoa?: Sukupuolisyrjinnän kiellot oikeudellisen pluralismin aikana. Väitöskirja. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 314. Suomalainen lakimiesyhdistys 2013.

Apter, Dan: Poikien ympärileikkaus ei-lääketieteellisistä syistä, teoksessa *Brusila, Pirkko – Kero, Katja – Piha, Juhana – Räsänen, Marita* (toim.): Seksuaalilääketiede. E-kirja (HY). Duodecim 2020.

Arora, Kavita S. – Jacobs, Allan J.: Female Genital Alteration: A Compromise Solution. Journal of Medical Ethics Vol. 42(3) 2016, s. 148–154.

Ashimi, Adewale O. – Amole, Taiwo G.: Perception and Attitude of Pregnant Women in a Rural Community North-west Nigeria to Female Genital Mutilation. Archives of Gynecology and Obstetrics Vol. 291(3) 2015, s. 695–700.

Ashmore, Richard D. – Del Boca, Frances K.: Sex Stereotypes and Implicit Personality Theory: Toward a Cognitive-Social Psychological Conceptualization. Sex Roles: A Journal of Research Vol. 5(2) 1979, s. 219–248.

Benatar, Michael – Benatar, David: Between Prophylaxis and Child Abuse: The Ethics of Neonatal Male Circumcision. American Journal of Bioethics Vol. 3(2) 2003, s. 35–48.

Berg, Rigmor C. – Denison, Eva:

- Does Female Genital Mutilation/Cutting (FGM/C) Affect Women's Sexual Functioning?: A Systematic Review of the Sexual Consequences of FGM/C. *Sexuality Research and Social Policy* Vol. 7(1) 2012, s. 41–56.
- A Tradition in Transition: Factors Perpetuating and Hindering the Continuance of Female Genital Mutilation/Cutting (FGM/C) Summarized in a Systematic Review. *Health Care for Women International* Vol. 34(10) 2013, s. 837–859.

Bjälkander, Owolabi – Bangura, Laurel – Leigh, Bailah – Berggren, Vanja – Bergström, Staffan – Almroth, Lars: Health Complications of Female Genital Mutilation in Sierra Leone. International Journal of Women's Health Vol. 4(1) 2012, s. 321–331.

Boddy, Janice:

- Wombs and Alien Spirits: Women, Men, and the Zar Cult in Northern Sudan. University of Wisconsin Press 1989.
- Gender Crusades: The Female Circumcision Controversy in Cultural Perspective, teoksessa *Hernlund, Ylva K. – Shell-Duncan, Bettina K. (toim.): Transcultural Bodies: Female Genital Cutting in Global Context. E-kirja. Rutgers University Press 2007, s. 45–66.*

Bogale, Daniel – Markos, Desalegn – Kaso, Muhammedawel: Intention toward the Continuation of Female Genital Mutilation in Bale Zone, Ethiopia. International Journal of Women's Health Vol. 7 2015, s. 85–93.

Boyle, Gregory J. – Goldman, Ronald – Svoboda, J. Steven – Fernandez, Ephrem: Male Circumcision: Pain, Trauma and Psychosexual Sequelae. Journal of Health Psychology Vol. 7(3) 2002, s. 329–343.

*Bronselaer, Guy A. – Schober, Justine M. – Meyer-Bahlburg, Heino F. L. – T'Sjoen, Guy – Vlietinck, Robert – Hoebeke, Piet B.: Male Circumcision Decreases Penile Sensitivity as Measured in a Large Cohort. *BJU International* Vol. 111(5) 2013, s. 820–827.*

Burr, Vivien: Social Constructionism. 3rd edition. E-kirja. Taylor & Francis Group 2015.

Butler, Judith: Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. 2nd edition. E-kirja. Routledge 1999.

*Choudhry, Shazia: Towards a Transformative Conceptualisation of Violence against Women: A Critical Frame Analysis of Council of Europe Discourse on Violence against Women. *Modern Law Review* Vol. 79(3) 2016, s. 406–441.*

Cook, Rebecca J. – Cusack, Simone: Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives. E-kirja. University of Pennsylvania Press 2010.

*Cook, R. J. – Dickens, B. M. – Fathalla, M. F.: Female Genital Cutting (Mutilation/Circumcision): Ethical and Legal Dimensions. *International Journal of Gynecology and Obstetrics* Vol. 79(3) 2002, s. 281–287.*

Daniels, Cynthia R.: I Generic Issues in Pregnancy: 7 Between Fathers and Fetuses: The Social Construction of Male Reproduction and the Politics of Fetal Harm, teoksessa *Dickenson, Donna L.* (toim.): *Ethical Issues in Maternal-Fetal Medicine*. Cambridge University Press 2002, s. 113–129.

Darby, Robert:

- Risks, Benefits, Complications and Harms: Neglected Factors in the Current Debate on Non-Therapeutic Circumcision. *Kennedy Institute of Ethics Journal* Vol. 25(1) 2015, s. 1–34.
- Moral Hypocrisy or Intellectual Inconsistency?: A Historical Perspective on Our Habit of Placing Male and Female Genital Cutting in Separate Ethical Boxes. *Kennedy Institute of Ethics Journal* Vol. 26(2) 2016, s. 155–163.

Davies, Margaret: Unity and Diversity in Feminist Legal Theory. *Philosophy Compass* Vol. 2(4) 2007, s. 650–664.

De Silva, S.: Obstetric Sequelae of Female Circumcision. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology* Vol. 32(3) 1989, s. 233–240.

Dirie, Mahdi A. – Lindmark, Gunilla: Female Circumcision in Somalia and Women's Motives. *Acta Obstetricia Gynecologica Scandinavica* Vol. 70(7-8) 1991, s. 581–585.

Earp, Brian D.: Zero Tolerance for Genital Mutilation: A Review of Moral Justifications. *Current Sexual Health Reports* Vol. 12(4) 2020, s. 276–288.

Earp, Brian D. – Hendry, Jennifer – Thomson, Michael: Reason and Paradox in Medical and Family Law: Shaping Children's Bodies. *Medical Law Review* Vol. 25(4) 2017, s. 604–627.

Eldén, Åsa: "Om hon lever vill människor se mer och mer.": Rykten, splittrad kvinnlighet och heder bland svenska kvinnor från Mellanöstern. *Sociologisk forskning* 3–4/2001, s. 115–147.

El Saadawi, Nawal: *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World*. 3rd edition. E-kirja. Zed Books 2015.

Eriksson, Lars D.: Syrjäntäkielto ja yhdenvertaisuus. *Lakimies* 5–6/1996, s. 862–872.

Fairclough, Norman: *Language and Power*. Language in Social Life Series. Longman 1989.

Foucault, Michel: *Tiedon arkeologia*. Suom. *Kilpeläinen, Tapani*. Vastapaino 2005.

Fox, M. – Thomson, M.: A Covenant with the Status Quo?: Male Circumcision and the New BMA Guidance to Doctors. *Journal of Medical Ethics* Vol. 31(8) 2005, s. 463–469.

Fredman, Sandra:

- *Discrimination Law*. 2nd edition. Oxford University Press 2011.
- 7 Engendering Socio-economic Rights, teoksessa *Hellum, Anne – Aasen, Henriette S.* (toim.): *Women's Human Rights: CEDAW in International, Regional and National Law*. E-kirja. Cambridge University Press 2013, s. 217–241.

Freeman, Marsha A. – Chinkin, Christine – Rudolf, Beate: *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: A Commentary*. E-kirja (UEF). Oxford University Press 2012.

Frisch, Morten – Lindholm, Morten – Grønbaek, Morten: Male Circumcision and Sexual Function in Men and Women: A Survey-based, Cross-sectional Study in Denmark. *International Journal of Epidemiology* Vol. 40(5) 2011, s. 1367–1381.

Fuss, Diana: *Essentially Speaking: Feminism, Nature & Difference*. Routledge 1989.

Gaffney-Rhys, Ruth:

- Recent Developments in the Law Relating to Female Genital Mutilation. *Child and Family Law Quarterly* Vol. 28(1) 2016, s. 87–97.
- Female Genital Mutilation: The Law in England and Wales Viewed from a Human Rights Perspective. *The International Journal of Human Rights* Vol. 24(4) 2020, s. 457–482.

Gerards, Janneke: *Judicial Review in Equal Treatment Cases*. E-kirja. Brill 2005.

Glick, Leonard B.: *Marked in Your Flesh: Circumcision from Ancient Judea to Modern America*. Oxford University Press 2005.

Grans, Lisa: *Prevention of Honour-Related Violence through the Lens of the Right to Physical and Psychological Integrity*. Academic Dissertation. E-kirja. Åbo Akademi University Press. Åbo Akademi University 2018.

Gruenbaum, Ellen:

- *The Female Circumcision Controversy: An Anthropological Perspective*. E-kirja. University of Pennsylvania Press 2001.
- Socio-cultural Dynamics of Female Genital Cutting: Research Findings, Gaps, and Directions. *Culture, Health & Sexuality* Vol. 7(5) 2005, s. 429–441.

Gruenbaum, Ellen – Earp, Brian D. – Shweder, Richard A.: Reconsidering the Role of Patriarchy in Upholding Female Genital Modifications: Analysis of Contemporary and Pre-industrial Societies. *International Journal of Impotence Research* Vol. 35(3) 2023, s. 202–211.

Gullans, Monica: VII Artiklat 2–18 sekä kahdestoista lisäpöytäkirja: 8 Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (8 artikla), teoksessa *Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti* (toim.): *Euroopan ihmisoikeussopimus*. 6. uudistettu painos. E-kirja. Alma Talent 2018, s. 777–845.

Hahto, Vilja: Rikosoikeustiede ja oikeusvertailu. *Lakimies* 8/2001, s. 1290–1308.

Hakalehto, Suvianna – Helander, Merike: Poikien ei-lääketeollinen ympärileikkaus lapsen oikeuksien näkökulmasta. *Defensor Legis* N:o 6/2017, s. 942–961.

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa (Die Rechte der Kinder im Vertrag über Kindesrechte). *Defensor Legis* N:o 4/2011, s. 510–525.

Hammond, Tim – Carmack, Adrienne: Long-term Adverse Outcomes from Neonatal Circumcision Reported in a Survey of 1,008 Men: An Overview of Health and Human Rights Implications. *The International Journal of Human Rights* Vol. 21(2) 2017, s. 189–218.

Hellsten, S. K.: Rationalising Circumcision: From Tradition to Fashion, from Public Health to Individual Freedom – Critical Notes on Cultural Persistence of the Practice of Genital Mutilation. *Journal of Medical Ethics* Vol. 30(3) 2004, s. 248–253.

Hidén, Mikael:

- Hallitusmuodon yhdenvertaisuusnormi ja lainsäätäjät, teoksessa *Hidén, Mikael* (toim.) ja *Hoppu, Esko – Ailio, Erkki – Andersson, Edward – Muukkonen, Pertti – Saraviita, Ilkka – Sipponen, Kauko – Suviranta, Antti* (toimituskunta): Juhlajulkaisu Urho Kaleva Kekkosen 1900 – 3/9 – 1975. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 13 1975, s. 23–46.
- Perusoikeudet hallitusmuodon II luvussa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1980.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet: Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2. uudistettu painos. E-kirja. Alma Talent 2017.

Holli, Anne M.: Kriittisiä näkökulmia tasa-arvon tutkimukseen, teoksessa *Kantola, Johanna – Nousiainen, Kevät – Saari, Milja* (toim.): Tasa-arvo toisin nähtynä: Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. E-kirja. Gaudeamus 2012, s. 73–96.

Holtmaat, Rikki: 3 The CEDAW: A Holistic Approach to Women's Equality and Freedom, teoksessa *Hellum, Anne – Aasen, Henriette S.* (toim.): Women's Human Rights: CEDAW in International, Regional and National Law. E-kirja. Cambridge University Press 2013, s. 95–123.

Hong, Tuuli:

- Discourses on Honour-Related Violence in Finnish Policy Documents. *NORA Nordic Journal of Feminist and Gender Research* Vol. 22(4) 2014, s. 314–329.
- Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria? *Lakimies* 3–4/2017, s. 362–386.
- Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema. Väitöskirja. E-kirja. Turun yliopiston julkaisuja. Turun yliopisto 2019.

Husa, Jaakko:

- Johdatus oikeusvertailuun: oikeusvertailun perusteet erityisesti julkisoikeutta silmällä pitäen. Lakimiesliiton Kustannus 1998.
- Valkoista yksisarvista pyydystämässä vai mörköä paossa – »oikeaa oikeusvertailua»? *Lakimies* 5/2010, s. 700–718.

Ida, Rachmah – Saud, Muhammad: Female Circumcision and the Construction of Female Sexuality: A Study on Madurese in Indonesia. *Sexuality & Culture* Vol. 24(565) 2020, s. 1987–2006.

Isman, Elisabeth – Ekéus, Cecilia – Berggren, Vanja: Perceptions and Experiences of Female Genital Mutilation after Immigration to Sweden: An Explorative Study. *Sexual & Reproductive Healthcare* Vol. 4(3) 2013, s. 93–98.

Johansen, R. Elise B.: Experiencing Sex in Exile: Can Genitals Change Their Gender?: On Conceptions and Experiences Related to Female Genital Cutting (FGC) among Somalis in

Norway, teoksessa *Hernlund, Ylva K. – Shell-Duncan, Bettina K.* (toim.): *Transcultural Bodies: Female Genital Cutting in Global Context*. Rutgers University Press 2007, s. 248–277.

Johnsdotter, Sara – Essén, Birgitta:

- Sexual Health among Young Somali Women in Sweden: Living with Conflicting Culturally Determined Sexual Ideologies. Conference Paper 2004, s. 1–14.
- Cultural Change after Migration: Circumcision of Girls in Western Migrant Communities. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics and Gynaecology* Vol. 32(2) 2016, s. 15–25.

Jokinen, Arja: Diskurssianalyysi liikkeessä: I Diskurssianalyttisen tutkimuksen lähtökohdat: 2. Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin, teoksessa *Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero* (toim.): *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. E-kirja. Vastapaino 2016, s. 201–215.

Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi: Diskurssianalyysin aakkoset: I Diskurssianalyysin kuvakulmat: 3. Valtasuhteiden analysoiminen, teoksessa *Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero* (toim.): *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. E-kirja. Vastapaino 2016, s. 63–84.

Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero: 1. Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet, teoksessa *Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero* (toim.): *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. E-kirja. Vastapaino 2016, s. 21–42.

Julkunen, Raija: Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Vastapaino 2010.

Kainulainen, Heini – Niemi, Johanna: Parisuhdeväkivallan tunnistaminen rikosoikeudellisessa järjestelmässä, teoksessa *Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi* (toim.): *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. E-kirja. Vastapaino 2017, s. 113–127.

Kandiyoti, Deniz: Bargaining with Patriarchy. *Gender and Society* Vol. 2(3) 1988, s. 274–290.

Karapuu, Heikki: II Yleinen osa: 1. Perusoikeuksien käsite ja luokittelu, teoksessa *Hallberg, Pekka – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin* (toim.): *Perusoikeudet. Oikeuden perusteokset*. 2. uudistettu painos. WSOYpro 2011, s. 63–87.

Keskinen, Suvi:

- Sukupuolistunut väkivalta, teoksessa *Saresma, Tuija – Rossi, Leena-Maija – Juvonen, Tuula* (toim.): *Käsikirja sukupuoleen*. E-kirja. Vastapaino 2010, s. 243–254.
- Erojen näkökulma yllirajaisiin muuttoliikkeisiin ja sukupuolistuneeseen väkivaltaan, teoksessa *Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi* (toim.): *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. E-kirja. Vastapaino 2017, s. 219–233.

Keskinen, Suvi – Mkvesha, Faith – Seikkula, Minna: Teoreettisen keskustelun avaimet – Rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen, teoksessa *Keskinen, Suvi – Seikkula, Minna – Mkvesha, Faith* (toim.): *Rasismi, valta ja vastarinta: Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. E-kirja. Gaudeamus 2021, s. 35–53.

Kimpimäki, Minna: Onko sukupuolineutraali rikoslaki yhdenvertainen? Haaste 3/2022.

Kinnunen, Taina: Sukupuolen ja seksuaalisuuden ruumiillinen muoto-oppi, teoksessa *Saresma, Tuija – Rossi, Leena-Maija – Juvonen, Tuula* (toim.): Käsikirja sukupuoleen. E-kirja. Vastapaino 2010, s. 226–242.

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, teoksessa *Miettinen, Tarmo* (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. E-kirja. Edita Publishing 2016, s. 106–134.

Kolehmainen, Maija – Taskinen, Seppo – Lindell, Ossi: Esinahan kirurgia. Duodecim Vol. 126 2010, s. 75–83.

Korkka-Knuts, Heli:

- 1 Johdanto, teoksessa *Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan* (toim.): Yleinen rikosoikeus. 3. uudistettu painos. E-kirja. Edita Publishing 2020, s. 1–15.
- 2 Rikosoikeuden tarkoitus ja oikeutus: 2.2 Kriminalisointien perustelu ja tätä koskevat periaatteet, teoksessa *Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan* (toim.): Yleinen rikosoikeus. 3. uudistettu painos. E-kirja. Edita Publishing 2020, s. 17–21.

Krill, Aaron J. – Palmer, Lane S. – Palmer, Jeffrey S.: Complications of Circumcision. The Scientific World Journal Vol. 11(2) 2011, s. 2458–2468.

Krivenko, Ekaterina Y.: Rethinking Human Rights and Culture Through Female Genital Surgeries. Human Rights Quarterly Vol. 37(1) 2015, s. 107–136.

Kuusipalo, Jaana: Mikä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopolitiikka tavoittelee?, teoksessa *Holli, Anne M. – Saarikoski, Terhi – Sana, Elina* (toim.): Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö. WSOY 2002, s. 208–220.

Lahti, Raimo: Infant Male Circumcision – Finnish Supreme Court Ruling on a Multicultural Legal Problem, teoksessa *Rynning, Elisabeth – Hartlev, Mette* (toim.): Nordic Health Law in a European Context: Welfare State Perspectives on Patients’ Rights and Biomedicine. E-kirja. Martinus Nijhoff Publishers / Brill 2011, s. 216–227.

Lappi-Seppälä, Tapio:

- Miksi rikosoikeus?, teoksessa *Hirvonen, Ari* (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A. Helsingin yliopisto 1994, s. 19–82.
- Kriminaalipolitiikka – rikosoikeuspolitiikka. Lakimies 8/1998, s. 1285–1308.
- Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Forum Iuris 2006.
- RL 21 luku: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset: 3. Pahoinpitelyrikokset, teoksessa *Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka* (toim.): Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. 3. uudistettu painos. WSOYpro 2009, s. 504–518.

- 5 Tilastot ja vertailut osana kriminaalipolitiikan tutkimusta, teoksessa *Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora* (toim.): Empiirinen oikeustutkimus. E-kirja. Gaudeamus 2021, s. 84–103.
- 10. RL 21: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset: 3. Pahoinpitelyrikokset ja valmistelurikos, teoksessa *Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka* (toim.): Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. 5. uudistettu painos. E-kirja. Päivittyvä julkaisu. Alma Talent 2022, s. 611–637.

Lewis, Hope: Between *Irua* and “Female Genital Mutilation”: Feminist Human Rights Discourse and the Cultural Divide. *Harvard Human Rights Journal* Vol. 8(1) 1995, s. 1–56.

Leye, Els – Deblonde, Jessika – García-Añón, José – Johnsdotter, Sara – Kwateng-Kluvitse, Adwoa – Weil-Curiel, Linda – Temmerman, Marleen: An Analysis of the Implementation of Laws with Regard to Female Genital Mutilation in Europe. *Crime, Law and Social Change* Vol. 47(1) 2007, s. 1–31.

Lidman, Satu: Väkivaltakulttuurin perintö: Sukupuoli, asenteet ja historia. E-kirja. Gaudeamus 2015.

Makkonen, Timo: 9 Minorities’ Right to Maintain and Develop Their Cultures: Legal Implications of Social Science Research, teoksessa *Francioni, Francesco – Scheinin, Martin* (toim.): Cultural Human Rights. International Studies in Human Rights Series. E-kirja. Martinus Nijhoff Publishers 2008, s. 193–206.

Matanda, Dennis J. – Kabiru, Caroline W. – Okondo, Chantalle – Shell-Duncan, Bettina: Plurality of Beliefs about Female Genital Mutilation amidst Decades of Intervention Programming in Narok and Kisii Counties, Kenya. *Culture, Health & Sexuality: An International Journal for Research, Intervention and Care* Vol. 24(6) 2021, s. 750–766.

Matikkala, Jussi:

- 4 Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, teoksessa *Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus* (toim.): Keskeiset rikokset. 5. uudistettu painos. E-kirja. Edita 2023, s. 191–303.
- 6 Yksityisyys, rauha, kunnia, vapaus ja ihmisarvo: 6.10 Vapauteen kohdistuvista rikoksista, teoksessa *Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus* (toim.): Keskeiset rikokset. 5. uudistettu painos. E-kirja. Edita 2023, s. 473–510.

Melander, Sakari:

- Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Väitöskirja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 288. Helsingin yliopisto 2008.
- Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa. *Oikeus* 2(40) 2011, s. 175–198.

Merkel, Reinhard – Putzke, Holm: After Cologne: Male Circumcision and the Law. Parental Right, Religious Liberty or Criminal Assault? *Journal of Medical Ethics* Vol. 39(7) 2013, s. 444–449.

Mestre i Mestre, Ruth M.: 7 Exploring Intersectionality: Female Genital Mutilation / Cutting in the Istanbul Convention, teoksessa *Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes – Stoyanova, Vladislava* (toim.): *International Law and Violence against Women: Europe and the Istanbul Convention*. Routledge Research in Human Rights Law. Routledge 2020, s. 157–172.

Mohanty, Chandra: Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review* Vol. 30(1) 1988, s. 61–88.

Morris, Brian J. – Waskett, Jake H. – Banerjee, Joya – Wamai, Richard G. – Tobian, Aaron A.R. – Gray, Ronald H. – Bailis, Stefan A. – Bailey, Robert C. – Klausner, Jeffrey D. – Willcourt, Robin J. – Halperin, Daniel T. – Wiswell, Thomas E. – Mindel, Adrian: A ‘Snip’ in Time: What Is the Best Age to Circumcise? *BMC Pediatrics* Vol. 12(20) 2012, s. 20–34.

Moses, Stephen – Bailey, Robert C. – Ronald, Allan R.: Male Circumcision: Assessment of Health Benefits and Risks. *Sexually Transmitted Infections* Vol. 74(5) 1998, s. 368–373.

Myers, Alex – Earp, Brian D.: What Is the Best Age to Circumcise?: A Medical and Ethical Analysis. *Bioethics* Vol. 34(7) 2020, s. 645–663.

Määttä, Tapio: 1 Näkökulmia oikeuteen ja oikeustieteeseen, teoksessa *Määttä, Tapio* (toim.) – *Tolvanen, Matti – Kolehmainen, Antti – Kosonen, Jonna – Väättänen, Ulla – Keinänen, Anssi*: Oikeudellisen ajattelun perusteita. E-kirja. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja no. 30. Itä-Suomen yliopisto 2018, s. 7–35.

Möller, Kai: Male and Female Genital Cutting: Between the Best Interest of the Child and Genital Mutilation. *Oxford Journal of Legal Studies* Vol. 40(3) 2020, s. 508–532.

Mölsä, Mulki:

- Ajat ovat muuttuneet: Selvitys tyttöjen ja naisten ympärileikkaukseen liittyvistä asenteista ja aikeista pääkaupunkiseudulla asuvien maahanmuuttajien keskuudessa. KokoNainen-projekti. Ihmisoikeusliitto 2004.
- Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksiperinne, teoksessa *Brusila, Pirkko* (toim.): *Seksuaalisuus eri kulttuureissa*. Duodecim 2008, s. 116–133.

Naffine, Ngaire: Can Women Be Legal Persons?, teoksessa *James, Susan – Palmer, Stephanie* (toim.): *Visible Women: Essays on Feminist Legal Theory and Political Philosophy*. E-kirja. Bloomsbury Publishing 2002, s. 69–90.

Niemi, Johanna:

- Koti – vaarallisin paikka vai rauhan tyyssija? *Lakimies* 7–8/2010, s. 1249–1265.
- Onko ’oikeus ja sukupuoli’ oikeudenala? *Lakimies* 7–8/2015, s. 1022–1039.
- Oikeus konstruktionistisena käytäntönä. *Oikeus* 4(49) 2020, s. 494–502.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Rikosoikeuspolitiikka ja sukupuoli. *Oikeus* 3(34) 2005, s. 225–240.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Honkatukia, Päivi – Karma, Helena – Ruuskanen, Minna: Johdanto: Diskurssianalyysiä juristeille, teoksessa *Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Honkatukia, Päivi – Karma, Helena – Ruuskanen, Minna* (toim.): Oikeuden tekstit diskursseina. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 13. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006, s. 9–20.

Nieminen, Liisa: Positiivinen erityiskohtelu: Tehokas keino kohti tosiasiallista yhdenvertaisuutta vai tyhjiä sanoja vain? *Lakimies* 5/2019, s. 580–607.

Nousiainen, Kevät:

- Sukupuolierosta oikeudessa. *Lakimies* 6–7/1998, s. 1014–1026.
- Yhdenvertaisuudesta, sukupuolierosta ja syrjinnästä, teoksessa *Nousiainen, Kevät – Pylkkänen, Anu* (toim.): Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Forum Iuris 2001, s. 16–68.
- On the Limits of the Concept of Equality: Arguments for a Dynamic Reading, teoksessa *Svensson, Eva-Maria – Pylkkänen, Anu – Niemi-Kiesiläinen, Johanna* (toim.): Nordic Equality at a Crossroads: Feminist Legal Studies Coping with Difference. Ashgate Publishing 2004, s. 195–218.
- Tasa-arvon monet kasvot: Kansainvälisistä vaikutuksista Suomen tasa-arvo-oikeudessa. *Lakimies* 7–8/2005, s. 1188–1209.
- Yleinen oppi yhdenvertaisuudesta?, teoksessa *Hurri, Samuli* (toim.): Demokraattisen oikeuden ehdot: Kritiikki, politiikka, kulttuuri. Kaarlo Tuorin 60-vuotisjuhlakirja. Episteme-sarja, Tutkijaliitto. Juvenes Print 2008, s. 157–168.
- Käsitteellisiä välineitä tasa-arvon erittelyyn, teoksessa *Kantola, Johanna – Nousiainen, Kevät – Saari, Milja* (toim.): Tasa-arvo toisin nähtynä: Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. E-kirja. Gaudeamus 2012a, s. 31–56.
- Syrjintää vastaan – kepein vai porkkanoin? Edilex-lakikirjasto 2012b, s. 425–443.

Nousiainen, Kevät – Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Introductory Remarks on Nordic Law and Gender Identities, teoksessa *Nousiainen, Kevät – Gunnarsson, Åsa – Lundström, Karin – Niemi-Kiesiläinen, Johanna* (toim.): Responsible Selves: Women in the Nordic Legal Culture. Ashgate 2001, s. 1–22.

Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja: Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä: Suomi alisuorittajana, teoksessa *Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi* (toim.): Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. E-kirja. Vastapaino 2017, s. 44–56.

Nousiainen, Kevät – Pylkkänen, Anu: 1. Johdanto, teoksessa *Nousiainen, Kevät – Pylkkänen, Anu* (toim.): Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Forum Iuris 2001, s. 7–16.

Nuotio, Kimmo:

- Teko, vaara, seuraus: Rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Väitöskirja. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998.

- Kulttuurien kohtaaminen rikosoikeudessa. Oikeus 2(39) 2010, s. 138–145.

Oba, Abdulmumini A.: 20 Female Circumcision as Female Genital Mutilation: Human Rights or Cultural Imperialism?, teoksessa *Young, Tom* (toim.): Readings in the International Relations of Africa. Readings in African Studies. E-kirja. Indiana University Press 2016, s. 252–262.

Obermeyer, Carla M.: Female Genital Surgeries: The Known, the Unknown, and the Unknowable. Medical Anthropology Quarterly Vol. 13(1) 1999, s. 79–106.

Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin: Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltä (PL 6 §), teoksessa *Hallberg, Pekka – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin* (toim.): Perusoikeudet. Oikeuden perusteokset. 2. uudistettu painos. WSOYpro 2011, s. 227–280.

Opoku, Regina: Gendered Violence: Patterns and Causes of Women-to-women Violence in the Lake Zone Regions of Tanzania, East Africa. Academic Dissertation. E-kirja. Acta Universitatis Tampensis 2261. University of Tampere 2017.

Otto, Dianne: Lost in Translation: Re-scripting the Sexed Subjects of International Human Rights Law, teoksessa *Orford, Anne* (toim.): International Law and Its Others. Cambridge University Press 2006, s. 318–356.

Paakkanen, Katariina:

- Entitled, Empowered or Victims – An Analysis of Discourses on Male and Female Circumcision, Genital Mutilation/Cutting and Genital Cosmetic Surgery. The International Journal of Human Rights Vol. 23(9) 2019, s. 1494–1520.
- Kriittinen katsaus rikosoikeuden feministiseen kritiikkiin ja sukupuolispesifiin lainsäädäntöön. Lakimies 1/2024, s. 54–78.

Pellonpää, Matti: III Yksittäiset perusoikeudet: 3. Henkilökohtainen koskemattomuus (PL 7 §), teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka* (toim.): Perusoikeudet. Oikeuden perusteokset. 2. uudistettu painos. WSOYpro 2011, s. 281–301.

Pentikäinen, Merja:

- IX B Naiset, teoksessa *Haapea, Arto* (toim.): Ihmisoikeudet 2000-luvulla: Sopimuksia ja asiakirjoja. Ihmisoikeusliitto ja Edita Publishing 2002, s. 544–557.
- Ihmisoikeudet, tasa-arvo ja 'oikeus' olla erilainen. Oikeus 3(35) 2006, s. 425–431.
- Ihmisoikeudet – kehityksestä, merkityksestä ja haasteista; Ihmisoikeuskulttuurin ohuudesta Suomessa. Edilex-lakikirjasto 2012a, s. 497–516.
- Kansainväliset ihmisoikeudet, teoksessa *Kantola, Johanna – Nousiainen, Kevät – Saari, Milja* (toim.): Tasa-arvo toisin nähtynä: Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. E-kirja. Gaudeamus 2012b, s. 99–123.

Peroni, Lourdes: Unleashing the Gender Equality Potential of the Istanbul Convention, teoksessa *Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes – Stoyanova, Vladislava* (toim.): International Law and Violence against Women: Europe and the Istanbul Convention. Routledge Research in Human Rights Law. Routledge 2020, s. 43–56.

Phillips, Anne: Multiculturalism without Culture. E-kirja. Princeton University Press 2007.

Pieretti, Rafael V. – Goldstein, Allan M. – Pieretti-Vanmarcke, Rafael: Late Complications of Newborn Circumcision: A Common and Avoidable Problem. *Pediatric Surgery International* Vol. 26(5) 2010, s. 515–518.

Pirjatanniemi, Elina: Haastavatko ihmisoikeudet Suomen kriminaalipolitiikan? *Oikeus* 2(40) 2011, s. 154–174.

Reisel, Dan – Creighton, Sarah M.: Long Term Health Consequences of Female Genital Mutilation (FGM). *Maturitas* Vol. 80(1) 2015, s. 48–51.

Ristik, Jelena: Protection from Gender-Based Violence before the European Court of Human Rights. *Journal of Liberty and International Affairs* Vol. 6(2) 2020, s. 71–88.

Ronkainen, Suvi: Mitä väkivalta on?: Erontekojen tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä, teoksessa *Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi* (toim.): Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. E-kirja. Vastapaino 2017, s. 17–31.

Rossi, Leena-Maija: Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin, teoksessa *Saresma, Tuija – Rossi, Leena-Maija – Juvonen, Tuula* (toim.): Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino 2010, s. 21–38.

Rouzi, Abdulrahim A. – Berg, Rigmor C. – Sahly, Nora – Alkafy, Susan – Alzaban, Faten – Abduljabbar, Hassan: Effects of Female Genital Mutilation/Cutting on the Sexual Function of Sudanese Women: A Cross-sectional Study. *American Journal of Obstetrics & Gynecology* Vol. 217(1) 2017, s. 62.e1–62.e6.

Ruuskanen, Minna: Hätävarjelu ja parisuhdeväkivalta: Rikosoikeudellinen ja diskurssianalyttinen tutkimus. Väitöskirja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 267. Helsingin yliopisto 2005.

Sandland, Ralph: The Construction of Gender and Sexuality in the Approach of Key International Law Actors to the Circumcision of Children. Oxford University Press: Human Rights Law Review Vol. 19(4) 2019, s. 617–647.

Saraviita, Ilkka: Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Talentum 2005.

Schiek, Dagmar – Waddington, Lisa – Bell, Mark: Introductory Chapter: A Comparative Perspective on Non-Discrimination Law, teoksessa *Schiek, Dagmar – Waddington, Lisa – Bell, Mark* (toim.): Materials, Cases and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law. *Ius Commune Casebooks for the Common Law of Europe*. Hart Publishing 2007, s. 1–32.

Sen, Purna: 2 ‘Crimes of Honour’, Value and Meaning, teoksessa *Welchman, Lynn – Hossain, Sara* (toim.): ‘Honour’ – Crimes, Paradigms, and Violence against Women. Zed Books 2005, s. 42–63.

Shell-Duncan, Bettina – Moreau, Amadou – Wander, Katherine – Smith, Sarah: The Role of Older Women in Contesting Norms Associated with Female Genital Mutilation/Cutting in Senegambia: A Factorial Focus Group Analysis. *PLoS ONE* Vol. 13(7) 2018, s. 1–19.

Sorrells, Morris L. – Snyder, James L. – Reiss, Mark D. – Eden, Christopher – Milos, Marilyn F. – Wilcox, Norma – Van Howe, Robert S.: Fine-touch Pressure Thresholds in the Adult Penis. *BJU International* Vol. 99(4) 2007, s. 864–869.

Spronk-van der Meer, Sarah-Ida: The Right to Health of the Child: An Analytical Exploration of the International Normative Framework. 1st edition. Intersentia 2014.

Squires, Judith: Gender in Political Theory. Polity Press 1999.

Svoboda, J. Steven – Darby, Robert: A Rose by Any Other Name? Symmetry and Assymetry in Male and Female Genital Cutting, teoksessa *Zabus, Chantal* (toim.): Fearful Symmetries: Essays and Testimonies Around Excision and Circumcision. E-kirja. Brill 2008, s. 249–295.

Talle, Aud: 4 Transforming Women into ‘Pure’ Agnates: Aspects of Female Infibulation in Somalia, teoksessa *Broch-Due, Vigdis – Rudie, Ingrid – Bleie, Tone* (toim.): Carved Flesh, Cast Selves: Gendered Symbols and Social Practices. Cross-Cultural Perspectives on Women. Berg Publishers 1993, s. 83–106.

Tamm, Ditlev – Letto-Vanamo, Pia: Oikeuden maailma: Näkökulmia oikeuskulttuureihin. 2. painos. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 27. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2015.

The Brussels Collaboration on Bodily Integrity: Medically Unnecessary Genital Cutting and the Rights of the Child: Moving Toward Consensus. *The American Journal of Bioethics* Vol. 19(10) 2019, s. 17–28.

Thornberry, Patrick: The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination: A Commentary. E-kirja (UEF). Oxford University Press 2016.

Tiilikainen, Marja: Arjen islam: Somalinaisten elämää Suomessa. Väitöskirja. Vastapaino 2003.

Tobin, John: The International Obligation to Abolish Traditional Practices Harmful to Children’s Health: What Does It Mean and Require of States? *Human Rights Law Review* Vol. 9(3) 2009, s. 373–396.

Tolvanen, Matti:

- Tieliikenneerikokset ja kriminaalipolitiikka. Väitöskirja. Lakimiesliiton kustannus 1999.
- KKO 2008:93 Pahoinpitely ja ympärileikkaus, teoksessa *Timonen, Pekka* (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. E-kirja. Päivittyvä julkaisu. Alma Talent 2016.
- Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus, teoksessa *Miettinen, Tarmo* (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. E-kirja. Edita Publishing 2016, s. 272–293.
- 4 Rikosoikeus oikeuden järjestelmässä ja rikosvastuun yleiset edellytykset, teoksessa *Määttä, Tapio* (toim.) – *Tolvanen, Matti – Kolehmainen, Antti – Kosonen, Jonna – Väättänen, Ulla – Keinänen, Anssi*: Oikeudellisen ajattelun perusteita. E-kirja. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja no. 30. Itä-Suomen yliopisto 2018, s. 69–90.

- I Johdanto: 1 Keskeiset käsitteet ja systematiikka: 1.1 Rikos, rangaistus ja rikosoikeus, teoksessa *Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu* (toim.): Rikosoikeuden yleinen osa: Vastuuoppi. 3. uudistettu painos. E-kirja. Alma Talent 2019, s. 1–13.

Toubia, Nahid:

- Female Circumcision as a Public Health Issue. *The New England Journal of Medicine* Vol. 331(11) 1994, s. 712–716.
- Female Genital Mutilation, teoksessa *Peters, Julie – Wolper, Andrea* (toim.): *Women's Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives*. Routledge 1995, s. 224–237.

Tuori, Kaarlo: Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. 2. muuttamaton painos. E-kirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Forum Iuris 2013.

Tuori, Kaarlo – Lavapuro, Juha: 18. Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus (PL 22 §), teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka* (toim.): *Perusoikeudet. Oikeuden perusteokset*. 2. uudistettu painos. WSOYpro 2011, s. 809–820.

Van den Brink, Marjolein – Tigchelaar, Jet: Shaping Genitals, Shaping Perceptions: A Frame Analysis of Male and Female Circumcision. *Netherlands Quarterly of Human Rights* Vol. 30(4) 2012, s. 417–445.

Viljanen, Veli-Pekka:

- Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Väitöskirja. E-kirja. WSOY lakitieto 2001.
- 3. Perusoikeuksien rajoittaminen, teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka* (toim.): *Perusoikeudet. Oikeuden perusteokset*. 2. uudistettu painos. WSOYpro 2011, s. 139–170.
- 6. Yksityiselämän suoja (PL 10 §), teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka* (toim.): *Perusoikeudet. Oikeuden perusteokset*. 2. uudistettu painos. WSOYpro 2011, s. 389–411.

Vitikainen, Annamari: Monikulttuurisuus ja kulttuurisen ryhmän määrittelyn ongelmat, teoksessa *Nuotio, Kimmo – Gylling, Heta A.* (toim.): *Oikeus ja politiikka: Filosofisia esseitä*. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Edita Prima 2007, s. 205–228.

Vloeberghs, Erick – van der Kwaak, Anke – Knipscheer, Jeroen – van den Muijsenbergh, Maria: Coping and Chronic Psychosocial Consequences of Female Genital Mutilation in the Netherlands. *Ethnicity & Health* Vol. 17(6) 2012, s. 677–695.

Volpp, Leti: Talking Culture: Gender, Race, Nation, and the Politics of Multiculturalism. *Columbia Law Review* Vol. 96(6) 1996, s. 1573–1617.

Väkiparta, Maria: Young Men against Female Genital Mutilation/Cutting in Somaliland: Discursively Negotiating Violence, Gender Norms and Gender Order. Väitöskirja. E-kirja. University of Helsinki, Unigrafia 2019.

Wahlberg, Anna – Johnsdotter, Sara – Selling, Katarina E. – Källestål, Carina – Essén, Birgitta: Baseline Data from a Planned RCT on Attitudes to Female Genital Cutting after Migration: When are Interventions Justified? *BMJ Open* Vol. 7(8) 2017, s. e017506–e017516.

Wahlberg, Anna – Påfs, Jessica – Jordal, Malin: Pricking in the African Diaspora: Current Evidence and Recurrent Debates. *Current Sexual Health Reports* Vol. 11(2) 2019, s. 95–101.

Walby, Sylvia: Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* Vol. 12(3) 2005, s. 321–343.

Weiss, Helen A. – Larke, Natasha – Halperin, Daniel – Schenker, Inon: Complications of Circumcision in Male Neonates, Infants and Children: A Systematic Review. *BMC Urology* Vol. 10(1) 2010, s. 2–14.

Wentholt, Klaartje: Formal and Substantive Equal Treatment: The Limitations and the Potential of the Legal Concept of Equality, teoksessa *Loenen, Titia – Rodrigues, Peter R.* (toim.): *Non-Discrimination Law: Comparative Perspectives*. Kluwer Law International 1999, s. 53–64.

VIRALLISLÄHTEET

Kotimaiset virallislähteet

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 69/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

KB 1976:72. Straffrättskommitténs betänkande (band 1). Justitieministeriet. Helsingfors 1978.

Kimpimäki, Minna: Lausunto asiassa KAA 1/2019 vp Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen 26.11.2019.

KM 1992:3. Perusoikeuskomitean mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu. Helsinki 1992.

LaVM 22/1994 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 22/1994 vp hallituksen esityksestä rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

LaVM 24/2018 vp. Valiokunnan mietintö LaVM 24/2018 vp – HE 212/2018 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

OM 2023:20. Selvitys henkisen väkivallan rangaistavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöstä Suomessa. Tekijät: *Matti Tolvanen* ja *Elisa Silvennoinen*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2023:20. Helsinki 2023.

PeVL 1/1981 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 1/1981 vp. Helsinki 1981.

PeVL 1/1986 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 1/1986 vp. Helsinki 1986.

PeVL 23/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi. Helsinki 1997.

PeVL 1/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetun lain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Helsinki 2006.

PeVL 25/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi hedelmöityshoidoista ja isyyslain muuttamisesta. Helsinki 2006.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta. Helsinki 1994.

Syyttäjälaitos: Syyttäjälaitoksen lausunto (Dnro VKST031/61/19). Asia: KAA 1/2019 vp Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen.

UJ 9/2023 vp. Valtioneuvoston U-jatkokirjelmä – U 32/2022 vp. Oikeusministeriön perusmuistio: ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta (EU/698/2022-OM-4).

Ulkoministeriö: Pekingin julistus ja toimintaohjelma. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 1996:6. Helsinki 1996.

Valtioneuvosto: Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:66. Helsinki 2022.

Valtioneuvosto: Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki 2023.

Ulkomaiset virallislähteet

Det kongelige norske justis- og politidepartement: Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) – Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning). Oslo 2008.

Norges sosialkomite: Innstilling fra sosialkomiteen om lov om forbud mot kjønnslemlestelse (omskjæring av kvinner). Oslo 1995.

Norges sosial- og helsedepartement: Ot.prp. nr. 50 (1994–95) – Om lov om forbud mot kjønnslemlestelse (omskjæring av kvinner). Oslo 1995.

Sveriges regering: Regeringens proposition 1981/82:172 om förbud mot omskärelse av kvinnor. Stockholm 1982.

KANSAINVÄLISET ELIMET

CEDAW-komitea: Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding Observations on the Seventh Periodic Report of Finland. CEDAW/C/FIN/CO/7. CEDAW 2014.

CEDAW-komitea: Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding Observations on the Eighth Periodic Report of Finland. CEDAW/C/FIN/CO/8. CEDAW 2022.

CEDAW-komitean yleissuositus nro. 19. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation No. 19 on Violence against Women. CEDAW 1992.

CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation No. 25 on Article 4, Paragraph 1, on Temporary Special Measures. CEDAW 2004.

CEDAW-komitean yleissuositus nro. 28. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation No. 28 on the Core Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. CEDAW 2010.

CEDAW-komitean yleissuositus nro. 31. Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Committee on the Rights of the Child, Joint General Recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on Harmful Practices. CEDAW 2014.

CEDAW-komitean yleissuositus nro. 35. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation No. 35 on Gender-Based Violence against Women, Updating General Recommendation No. 19. CEDAW 2017.

CEDAW-komitean yleissuositus nro. 31. Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Committee on the Rights of the Child, Joint General Recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on Harmful Practices. Revised. CEDAW 2019.

CERD-komitea: Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Summary Record of the 1724th Meeting. CERD 2005.

CERD-komitean yleissuositus nro. 20. Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation XX on Article 5 of the Convention. CERD 1996.

CERD-komitean yleissuositus nro. 21. Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation XXI on the Right to Self-determination. CERD 1996.

Euroopan komissio: European Commission, Female Genital Mutilation in Europe: An Analysis of Court Cases. Report Prepared by *Sara Johnsdotter – Ruth M. Mestre i Mestre*. European Union 2015.

Euroopan komissio: European Commission, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Combating Violence against Women and Domestic Violence. COM(2022) 105 final, Strasbourg 8.3.2022.

Euroopan neuvosto: Council of Europe Treaty Series No. 210. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Council of Europe 2011.

Euroopan neuvosto: GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on Legislative and Other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) – Finland. GREVIO/Inf(2019)9 Finland. Council of Europe 2019.

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous: Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 1247 on Female Genital Mutilation. Council of Europe 2001.

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous: Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 1952 on Children's Right to Physical Integrity. Council of Europe 2013.

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous: Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 2076 on Freedom of Religion and Living Together in a Democratic Society. Council of Europe 2015.

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous: Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 2135 on Female Genital Mutilation in Europe. Council of Europe 2016.

Euroopan tasa-arvoinstituutti: European Institute for Gender Equality (EIGE), Female Genital Mutilation in the European Union and Croatia: Report. European Union 2013.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto: European Union Agency for Fundamental Rights, Violence against Women: An EU-wide Survey. European Union Agency for Fundamental Rights 3.3.2014.

Maailman terveysjärjestö:

- World Report on Violence and Health. Edited by *Krug, Etienne G. – Dahlberg, Linda L. – Mercy, James A. – Zwi, Anthony B. – Lozano, Rafael*. World Health Organization 2002.
- Male Circumcision: Global Trends and Determinants of Prevalence, Safety and Acceptability. World Health Organization and Joint United Nations Programme on HIV/AIDS 2007.
- Eliminating Female Genital Mutilation: An Interagency Statement. World Health Organization 2008.
- Global Strategy to Stop Health-care Providers from Performing Female Genital Mutilation. World Health Organization 2010.
- Understanding and Addressing Violence against Women: Female Genital Mutilation. World Health Organization 2012.

The Public Policy Advisory Network on Female Genital Surgeries in Africa: Seven Things to Know about Female Genital Surgeries in Africa. Hastings Center Report nro. 6 (2012), s. 19–27.

TSS-komitean yleiskommentti nro. 14. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 14 on the Right to the Highest Attainable Standard of Health (Article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). CESCR 2000.

TSS-komitean yleiskommentti nro. 16. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 16 on the Equal Right of Men and Women to the Enjoyment of All Economic, Social and Cultural Rights. CESCR 2005.

TSS-komitean yleiskommentti nro. 20. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 20 on Non-discrimination in Economic, Social and Cultural Rights. CESCR 2009.

TSS-komitean yleiskommentti nro. 21. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 21 on Right of Everyone to Take Part in Cultural Life (Art. 15, Para. 1 (a), of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). CESCR 2009.

TSS-komitean yleiskommentti nro. 22. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 22 on the Right to Sexual and Reproductive Health (Article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). CESCR 2016.

YK:n ihmisoikeuskomitea: Human Rights Committee, *Derksen v. Alankomaat*, Communication No. 976/2001, 1.4.2004.

YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro. 18. Human Rights Committee, General Comment No. 18 on Non-discrimination. CCPR 1989.

YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro. 22. Human Rights Committee, General Comment No. 22 on Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion). CCPR 1993.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 5. Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 5 on General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child. CRC 2003.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 13. Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 13 on the Right of the Child to Freedom from All Forms of Violence. CRC 2011.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 14. Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 14 on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (Art. 3, Para. 1). CRC 2013.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 15. Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 15 on the Right of the Child to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Health (Art. 24). CRC 2013.

YK:n yleiskokous: The UN General Assembly (UNGA), ICERD-sopimuksen valmisteluasiakirja 1965.

YK:n yleiskokous: The UN General Assembly (UNGA), Report of the Secretary-General: In-depth Study on All Forms of Violence against Women 2006.

INTERNETLÄHTEET

Oikeusministeriön tiedote: Työryhmä ei esitä rikoslakiin sukuelinten silpomista koskevia muutoksia. [<https://oikeusministerio.fi/-/tyoryhma-ei-esita-rikoslakiin-sukuelinten-silpomista-koskevia-muutoksia>] (13.2.2023 16:52)

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö > Fi > Vastuualueet > Rikos ja rangaistus > Kriminaalipolitiikka. [<https://oikeusministerio.fi/kriminaalipolitiikka>]

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos: THL > Aiheet > Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus > Maahanmuutto ja hyvinvointi > Maahanmuuttajien seksuaali- ja lisääntymisterveys > Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen estäminen > Silpomisen eri muodot ja niistä aiheutuvat terveyshaitat. [<https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-seksuaali-ja->

lisaantymisterveys/tyttöjen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-estaminen/silpomisen-erimuodot-ja-niista-aiheutuvat-terveyshaitat] (Päivitetty: 5.12.2023)

28 Too Many: The Law and FGM in Europe 2021. [https://www.fgmc.org/media/uploads/Continent%20Research%20and%20Resources/Europe/the_law_and_fgm_in_europe.pdf]

World Health Organization: Home > Newsroom > Fact sheets > Detail > Female genital mutilation. [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation] (Päivitetty: 5.2.2024)

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Opuz v. Turkki. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu 9.6.2009, lopullinen.

Korkein oikeus

KKO 2016:24

KKO 2016:25

Ulkomainen oikeuskäytäntö

Landgericht Köln, 151 Ns 169/11

AINEISTO

Diskurssianalyysi

Amal ry:n lausunto: Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen, lakialoite OM/75/52/2018, Helsinki 1.12.2019.

Eduskunta: PTK 61/2013 vp: 9) Laki rikoslain 21 luvun muuttamisesta, lakialoite LA 25/2013 vp (Mikaela Nylander /r ym.). Lähetekeskustelu 30.5.2013.

Eduskunta: Pöytäkirjan asiakohta PTK 29/2019 vp: 6. Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen, kansalaisaloite KAA 1/2019 vp. Täysistunto 11.9.2019 klo. 14.02–18.30.

Eduskunta: Pöytäkirjan asiakohta PTK 139/2020 vp: 9. Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen, kansalaisaloite KAA 1/2019 vp & valiokunnan mietintö LaVM 6/2020 vp. Täysistunto 4.11.2020 klo. 14.00–21.57.

European Institute of Human Sciences'n – Suomen Islamilaisen Yhdyskunnan – Suomen Islamilaisen Neuvoston lausunto: Naisten ja tyttöjen sukupuolielinten silpomisesta (FGM), Helsinki 9.12.2019.

Helsinki Islam Keskuksen lausunto: Naisten ja tyttöjen sukupuolielinten silpomisesta (FGM), Helsinki 9.12.2019.

Hidén, Mikael: KAA 1/20 vp tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämisestä, lausunto 14.2.2020.

Kansainvälisen solidaarisuussäätiön lausunto: KAA 1/2019 vp.

KKO 2008:93

LaVM 6/2020 vp. Valiokunnan mietintö LaVM 6/2020 vp – KAA 1/2019 vp: Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen.

Oikeusministeriö: Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttäminen rikoslaissa. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:6. Helsinki 2023.

Sisäministeriön lausunto: Kansalaisaloite KAA 1/2019 vp: Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen 26.2.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto: Kansalaisaloite: Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen (OM/75/52/2018, KAA 1/2019).

Sosiaali- ja terveysministeriö: Poikien ympärileikkauksia koskevaa lainsäädäntötarvetta selvittäneen työryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:39. Helsinki 2004.

Stenman, Kristina: Poikien ympärileikkaus: Selvitys kansainvälisistä ja kotimaisista käytännöistä. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2004:3. Helsinki 2004.

Suomen Islamilaisen Yhdyskunnan – Suomen Islamilaisen Neuvoston lausunto: Naisten ja tyttöjen sukupuolielinten silpomisesta (FGM), Helsinki 9.12.2019.

Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvoston lausunto: KAA 1/2019 vp Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen, Helsinki 7.2.2020.

Suomen Lääkäriliiton lausunto: Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen. Kansalaisaloite KAA 1/2019. 12.2.2020.

Viljanen, Veli-Pekka: KAA 1/2019 vp – Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen, lausunto 14.2.2020.

LYHENTEET

art.	artikla / article
CEDAW-komitea	kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen toimeenpanoa valvova komitea
CEDAW-sopimus	kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67–68/1986)
CERD-komitea	kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen toimeenpanoa valvova komitea
COM	Euroopan komissio / European Commission
Dnro	diaarinumero
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus, yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18–19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
EU	Euroopan unioni
EUVL	Euroopan unionin virallinen lehti
EYVL	Euroopan yhteisöjen virallinen lehti
GREVIO	Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn yleissopimuksen toimeenpanoa valvova asiantuntijaelin / Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence
HE	hallituksen esitys
HIV	HI-virus, immuunikatovirus
ICERD-sopimus	kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 37/1970)

Istanbulin sopimus	Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015)
KAA	kansalaisaloite
kd.	Suomen Kristillisdemokraatit
KKO	korkein oikeus
KM / KB	komitean mietintö / kommittébetänkande
kok.	Kansallinen Kokoomus
KP-sopimus	kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976)
lat.	latinaksi
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LOS	yleissopimus lapsen oikeuksista (lapsen oikeuksien sopimus) (SopS 60/1991)
OM	oikeusministeriö
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PTK	pöytäkirja
rikosuhridirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, EUVL N:o L 315, 14.11.2012, s. 57–73.
RL	rikoslaki (39/1889)
sd.	Suomen Sosialidemokraattinen Puolue

XXVIII

SEUT	Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus (konsolidoitu toisinto), tehty 13 päivänä joulukuuta 2007, EUVL N:o C 202, 7.6.2016, s. 1–388.
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
THL	terveyden ja hyvinvoinnin laitos
TSS-komitea	taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen toimeenpanoa valvova komitea
TSS-sopimus	taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976)
UJ	valtioneuvoston U-jatkokirjelmä
UN	United Nations
UNESCO	yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö / United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VKST	valtakunnansyyttäjän toimisto
vp	valtiopäivät
WHO	maailman terveysjärjestö / World Health Organization
YK	yhdistyneet kansakunnat
YOS	yhteisön oikeuden säädös

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen, aiheen rajaukset ja tutkimuskysymys

Länsimaissa tyttöjen sukuelinten silpominen yhdistyy ihmisten mielikuvissa ja mediassa usein sen vakavimpiin muotoihin, vaikka esimerkiksi Pohjoismaihin tätä käytäntöä harjoittavilta alueilta tulleet maahanmuuttajat ovat maahanmuuton myötä siirtyneet usein harjoittamaan sukuelinten silpomisen lievempiä muotoja,¹ kuten pistämistä (*pricking/nicking*), joka on poikien ympärileikkausta lievempi muoto. *Pistäminen* voidaan määritellä käytännöksi, jossa klitorista tai sitä ympäröivää aluetta pistetään teräesineellä ilman kudoksen poistamista². Ympärileikkausta vastaavana sukuelinten silpomismuotona voidaan puolestaan pitää klitoriksen hupun osittaista tai täydellistä poistamista³. Tässä tutkimuksessa yllä mainituista silpomismuodoista käytetään termiä *vakavaa vähäisemmät muodot*. Jonkinasteinen siirtyminen lievempien silpomismuotojen harjoittamiseen ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö myös vakavia muotoja harjoitettaisi. Ylipäätään tutkimusta eri silpomismuotojen esiintyvyydestä länsimaissa tarvitaan lisää. Sekä tyttöjen sukuelinten silpomisen että poikien ympärileikkauksen taustalla on myös varsin samankaltaisia syitä⁴. Siitä huolimatta käytäntöihin suhtaudutaan hyvin eri tavoin niin kansainvälisessä oikeudessa kuin Euroopan maissa. Esimerkiksi Suomessa valtioneuvoston 13.6.2024 eduskunnalle antamassa hallituksen esityksessä ehdotetaan sukuelinten silpomisen lievimpienkin muotojen lukemista uusien rikossäännösten soveltamisalaan huolimatta siitä,⁵ että vakavammin lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttuva ympärileikkaus jää käytännössä yhä rangaistavuuden ulkopuolelle.

Toinen trendi, joka on ollut havaittavissa niin kansainvälisessä oikeudessa kuin eurooppalaisessa lainsäädäntökäytännössä, on tyttöjen sukuelinten silpomisen rangaistavaksi säätäminen erikseen (*erilliskriminalisointi*) sukupuolispesifillä tavalla. *Sukupuolispesifissä kriminalisoinnissa* sukupuoli otetaan rikostunnusmerkistön yhdeksi osatekijäksi⁶. Voidaan myös sanoa, että kriminaalipolitiikassa käytetään perinteisen sukupuolineutraalin lainsäätämistavan sijaan sukupuolispesifiä lainsäätämistapaa, jolle keskeistä on sukupuoli- – useimmiten nais- – näkökulma, joka ei-lääketieteellisten, ulkoisiin sukuelimiin kohdistuvien toimenpiteiden kohdalla näyttäisi uhkaavan jättää pojat vaille rikosoikeudellista suojaa.

¹ Ks. esim. Wahlberg et al 2017, s. e017509–e017512.

² Wahlberg et al 2019, s. 95.

³ Eri silpomistyypeistä ks. WHO 2008, s. 24 ja poikien ympärileikkauksen ”perustyypeistä” ks. WHO 2007, s. 13.

⁴ Ks. tämän tutkimuksen alaluvut 2.1.2 ja 2.3.

⁵ HE 69/2024 vp, s. 55.

⁶ Paakkanen 2024, s. 54.

Tässä tutkimuksessa pureudutaan edellä kuvattuun ongelmakenttään seuraavan tutkimuskysymyksen muodossa:

Olisiko tyttöjen sukuelinten silpomisen, erityisesti sen vakavaa vähäisempiä muotoja koskeva, sukupuolispesifi erilliskriminalisointi hyväksyttävissä tasa-arvon ja syrjinnän kiellon kannalta?

Tutkimuksessa arvioidaan sukupuolten erilaisen kohtelun ja tyttöjen erityiskohtelun hyväksyttävyyttä kriminaalipoliittisessa päätöksenteossa sille esitettyjen perusteiden ja kohtelun oikeasuhtaisuuden perusteella. Tutkimusaiheen ulkopuolelle rajataan varsinainen kysymys tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja poikien ympärileikkauksen rangaistavuudesta tai sallittavuudesta. Aihe on ajankohtainen, koska oikeusministeriössä on ollut meneillään lakihanke *naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttämisestä (OM019:00/2021)* 1.4.2021 alkaen, ja sukuelinten silpomista koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä ollaan parhaillaan uudistamassa. Lakihanke on vireillä jo toista hallituskautta. *Marinin* hallituksen aikana oikeusministeriön asettama työryhmä päätyi jättämään esittämättä sukuelinten silpomista koskevia lakimuutoksia muun muassa sukupuolten tasa-arvoon liittyvien ongelmien vuoksi⁷. Tällä hetkellä näyttää siltä, että *Orpon* hallituskaudella naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomista koskeva sukupuolispesifi erilliskriminalisointi saadaan säädettyä, mutta edellä mainitussa hallituksen esityksessä ei ole ratkaistu aiemmin esiin tulleita tasa-arvo-ongelmia.

Tyttöjen sukuelinten silpomisesta käytetään yleisimmin termiä *tyttöjen sukuelinten silpominen (female genital mutilation)*. Erityisesti ulkomaisessa oikeus- ja muussa kirjallisuudessa tavataan myös termiä *tyttöjen sukuelinten leikkaaminen (female genital cutting)*. Edellisiä vanhempi termi on *tyttöjen ympärileikkaus (female circumcision)*, jonka käyttäminen on nykyisin koettu tätä väkivallan muotoa vähätteleväksi, ja jonka on katsottu yhdistävän käytännön virheellisesti poikien ympärileikkaukseen⁸. Termi soveltuukin lähinnä sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempiin muotoihin. Tutkimuksessa käytetään kuitenkin termiä *tyttöjen sukuelinten silpominen* huolimatta sen ongelmallisuudesta vakavaa vähäisempien muotojen kohdalla. Valintaa perustelee ennen kaikkea termin tunnettuus. Lisäksi termin täsmentäminen sen loppuosalla *vakavaa vähäisemmät muodot* parantaa sen kuvaavuutta riittävästi. Ympärileikkauksesta ei ole vastaavalla tavalla käytettävissä useita vaihtoehtoisia termejä. Termin *poikien ympärileikkaus* ulkopuolelle rajataan kuitenkin lääketieteellisistä syistä tehdyt ympärileikkaukset. Myöskään intersukupuolisten leikkauksiin ei oteta kantaa tutkielman suppeuden vuoksi, vaikkakaan tällaisille leikkauksille ei selkeästi ole lääketieteellisiä

⁷ Oikeusministeriön tiedote 13.2.2023.

⁸ *Svoboda – Darby* 2008, s. 251 sekä WHO 2008, s. 22.

perusteita. Lisäksi aikuisten sukuelimiin sekä sisäisiin sukuelimiin kohdistuvat toimenpiteet rajataan tutkimuksen ulkopuolelle.

Aiheesta ei ole Suomessa vastaavia oikeustieteellisiä tutkimuksia lukuun ottamatta väitöskirjatutkija *Katariina Paakkasen* artikkeleita *Entitled, Empowered or Victims – An Analysis of Discourses on Male and Female Circumcision, Genital Mutilation/Cutting and Genital Cosmetic Surgery* (2019) ja *Kriittinen katsaus rikosoikeuden feministiseen kritiikkiin ja sukupuolispesifiin lainsäädäntöön* (2024). Lisäksi rikosoikeuden professori *Minna Kimpimäki* on ottanut aiheeseen kantaa kirjoituksellaan *Onko sukupuolineutraali rikoslaki yhdenvertainen?* (2022). Muutoin aihetta on tutkittu lähinnä ulkomaisten oikeustieteilijöiden parissa.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja niihin liittyvät teoriat sekä aineisto

1.2.1 Sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysi

Tutkimuksen epistemologiset lähtökohdat kumpuavat *sosiaalisesta konstruktionismista*, jossa kielen ei katsota heijastavan suoraan todellisuutta, vaan *konstruoivan* eli rakentavan ja merkityksellistävän sitä. Keskinäisiin merkityseroihin perustuvat luokittelut ovat tavallinen tapa jäsentää sosiaalista todellisuutta. Tutkimuksen empiirisessä osassa tarkastellaankin diskurssianalyysillä sitä, miten tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen välistä erontekoa sekä näiden käytäntöjen kohteena olevien lasten sukupuolta ja kulttuuria konstruoidaan tekstiaineistossa kielen avulla. Niin lainsäätämisvaiheessa syntyvällä virallisaineistolla kuin voimassa olevalla lainsäädännöllä on konstruktiivinen rooli käytäntöjä ja niiden kohteena olevien lasten sukupuolta ja kulttuuria koskevien merkityssisältöjen tuottamisessa. Myös tutkija osallistuu sosiaalisen todellisuuden konstruoimiseen. Kieltä ei näet katsota erilliseksi ei-kielellisestä todellisuudesta, vaan kielen ja todellisuuden nähdään olevan erottamattomia ja jatkuvan keskinäisen vuorovaikutuksen tilassa.⁹ Kaikkea tietoa, mitä todellisuudesta voidaan tavoittaa, edeltää aina tietty näkökulma maailmaan palvelen tiettyjä intressejä enemmän kuin toisia.¹⁰ Tutkimuksessa ei siten realistisen tieteenfilosofisen suuntauksen tavoin väitetä vallitsevaa näkökulmaa todellisuuteen virheelliseksi, vaan vain

⁹ Jokinen 2016, s. 202–204 sekä Jokinen et al 2016, s. 21–22 ja 25.

¹⁰ Burr 2015, s. 9.

kapeaksi kuvaksi todellisuudesta¹¹. Sitoutuminen maltilliseen tai kontekstuaaliseen konstruktionismiin mahdollistaa diskurssien ja todellisuuden välisen suhteen tarkastelun¹².

Burrin mukaan sosiaalisen konstruktionismin lähtöoletuksiin kuuluvat: 1) kriittisyys itsestäänselvyytenä pidettävää tietoa kohtaan, 2) kategorioiden ja käsitteiden historiallinen ja kulttuurinen erityisyys, 3) tiedon syntyminen ja välittyminen sosiaalisissa prosesseissa sekä 4) tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteen kietoutuminen. Ensimmäisessä lähtöoletuksessa kyseenalaistetaan muun muassa asioiden luokittelusta johtuvien kategorioiden luonnollisuus. Toisen lähtöoletuksen mukaan tapamme ymmärtää maailmaa sekä käyttämämme kategoriat ja käsitteet ovat historiallisesti ja kulttuurisesti erityisiä ja siksi aina suhteellisia. Kolmannessa oletuksessa korostetaan ihmisten välisen vuorovaikutuksen merkitystä tiedon syntymisessä. Lopuksi tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteen liittymisellä tarkoitetaan sitä, että erilaiset todellisuuden konstruktiot sekä mahdollistavat että poissulkevat erilaisia toimintatapoja. Siten todellisuutta koskevilla konstruktioilla on yhteys valtasuhteisiin määritellesään sen, mikä on kullekin henkilölle luvallista, ja millä tavalla ihmisillä on lupa kohdella toisiaan.¹³

Sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva tutkimus keskittyy yleensä joko kielenkäytön mikro- tai makrotason tarkasteluun. *Kielenkäytön mikrotasoa tarkasteleva tutkimus* on kiinnostunut siitä, miten ihmiset rakentavat kielellisesti erilaisia versioita todellisuudesta keskinäisessä arkisessa vuorovaikutuksessa. *Makrotason kielenkäyttöä koskevassa tutkimuksessa* yhtäältä tunnustetaan kielen sosiaalista todellisuutta rakentava luonne, mutta toisaalta kielen katsotaan olevan sidottu vallitseviin taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin sekä yhteiskunnallisiin suhteisiin ja instituutioihin. Makrotason sosiaalisen konstruktionismin keskiössä on vallan käsite, ja tätä konstruktionismin muotoa edustavien tutkijoiden erityisenä mielenkiinnon kohteena ovat erilaiset yhteiskunnallisen eriarvoisuuden muodot, kuten epätasa-arvo, minkä vuoksi se soveltuu hyvin tämän tutkimuksen tarpeisiin.¹⁴

Sosiaalisessa konstruktionismissa sijaitsee myös diskurssianalyysin teoreettinen koti.¹⁵ Diskurssianalyysi soveltuu esimerkiksi rajanvetojen tarkasteluun.¹⁶ *Diskurssi* voidaan määritellä käytännöksi, joka muotoaa sitä kohdetta, josta se puhuu.¹⁷ Se koostuu muun muassa

¹¹ Niin ikään *Jokinen, Juhila* ja *Suoninen ei-heijastavuuden* ideasta eli siitä, ettei kieltä tai kielenkäyttöä katsota todellisuuden kuvaksi, kirjoittaessaan toteavat, että diskurssianalyysin ”Tarkoitus on rakentaa turhan yksinkertaistavien kuvausten tilalle selitysvoimaisempia kuvauksia siitä, miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä jatkuvasti rakennetaan.” (*Jokinen et al* 2016, s. 23)

¹² *Niemi-Kiesiläinen et al* 2006, s. 15.

¹³ *Burr* 2015, s. 2–5.

¹⁴ *Ibid*, s. 24–26. Makrotason kielenkäytön tarkastelua edustava sosiaalinen konstruktionismi on saanut vaikutteita erityisesti *Foucault’n* tutkimuksista.

¹⁵ *Jokinen* 2016, s. 202.

¹⁶ *Niemi* 2020, s. 498 sekä *Niemi-Kiesiläinen et al* 2006, s. 10.

¹⁷ *Foucault* 2005, s. 69.

merkitysten ja *representaatioiden* eli esitysten joukosta tuottaen tietynlaisen kuvan todellisuudesta. Todellisuudesta voi olla yhtä aikaa useita rinnakkaisia tai keskenään kilpailevia diskursseja.¹⁸ Tutkimuksessa laajempaan, tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen erilaisuutta koskevaan hegemoniseen ja varsin vakiintuneeseen diskurssiin kuuluvia osadiskursseja pyritään havaitsemaan aineistosta käyttämällä valta-analyysia. Siten tutkimus on saanut vaikutteita kriittisestä diskurssianalyysista. *Valta* ymmärretään tuottavaksi vallaksi, mikä ilmenee tietyn tiedon hegemonisoitumisessa ja sen aiheuttamissa seurauksissa¹⁹. Analyysitavan käyttöä voidaan perustella poliittisen ja oikeudellisen tekstiaineiston yhteiskunnalliseen vallankäyttöön kietoutuvalla ja jälkimmäisen tekstiaineiston auktoritatiivisella luonteella. Toisaalta tutkimusaihe on luonnollisesti vaikuttanut analyysitavan valintaan. Esiymmärrys erilaisuusdiskurssista ja valinta tarkastella sen osadiskursseja on edellyttänyt huolellista perehtymistä siihen, miten kyseisiin käytäntöihin on laajemmin suhtauduttu. Valta-analyysi on painottunut siihen, mitä erilaisuusdiskurssissa sen osadiskurssien kautta sanotaan sekä millaisia subjektipositioita käytäntöjen kohteena oleville niissä muodostuu. *Subjektipositio* ymmärretään siten, että siinä henkilöllä on tiettyjä oikeuksia tai velvollisuuksia. Kyse on erilaisuusdiskurssin sisäisten valtasuhteiden analyysista. Toisaalta sen osadiskursseja pyritään havaitsemaan niiden hegemonisuuden perusteella, mikä on puolestaan ominaista diskurssien välisten valtasuhteiden analyysille.²⁰ Lisäksi on huomattava, että yhteiskunnassa vallalla olevat diskurssit yhdistyvät valtaan mahdollistaen tietynlaisia toimintatapoja ja syrjäyttäen vaihtoehtoisia tapoja toimia.²¹ Esimerkiksi käytäntöjä koskevalla erilaisuusdiskurssilla on *ideologiset seurauksensa*²² eli yhteiskunnalliset vaikutuksensa näiden käytäntöjen kohteena olevien lasten oikeudelliseen asemaan.

Erilaisuusdiskurssin osadiskurssien ja siinä muodostuvien subjektipositioiden ohella kiinnostuksen kohteena ovat erilaisuusdiskurssiin sisältyvät representaatiot käytäntöjen kohteena olevien lasten sukupuolesta ja kulttuurista. Tältä osin huomion kohteena ovat stereotypisoivat representaatiot. *Stereotypialla* tarkoitetaan yleistystä tai ennakkokäsitystä siitä, mitä ominaisuuksia tai tunnusomaisia piirteitä tietyn ryhmän jäsenillä on. *Sukupuolistereotypia* viittaa puolestaan rakenteistuneisiin, naisten ja miesten henkilökohtaisia ominaisuuksia koskeviin uskomuksiin²³. Sukupuolistereotypiat voivat liittyä muun muassa fyysisiin ominaisuuksiin sekä yhdistyä muiden, kuten etniseen alkuperään liittyvien, stereotypioiden

¹⁸ Burr 2015, s. 74–75.

¹⁹ Ibid, s. 79–81 ja 87–92.

²⁰ Jokinen – Juhila 2016, s. 63–71.

²¹ Burr 2015, s. 79–81.

²² Ideologisista seurauksista yleisesti ks. Jokinen – Juhila 2016, s. 76–79.

²³ Ashmore – Del Boca 1979, s. 222.

kanssa muodostaen erityisiä stereotyyppien muotoja. Stereotyyppit luovat yksinkertaistetun kuvan asioista ja ihmisistä sekä määrittävät erilaisuutta suhteessa normiin. Ongelmallisiksi stereotyyppit muodostuvat silloin, kun ne estävät jonkin yksilön tai ryhmän oikeuksien toteutumisen. Myös laki voi sisältää tai heijastella stereotyyppioita.²⁴

Diskurssit ilmenevät tutkimusaineistona olevista teksteistä, mutta syntyvät tutkijan tulkinnan tuloksena.²⁵ Aineisto koostuu 19 virallis- ja/tai poliittisesta asiakirjasta, joista suurin osa on haettu 1.8.2023 eduskunnan Valtioapäiväasiat ja -asiakirjat -haulla ja valtioneuvoston Valtoarkistosta muun muassa hakusanalla *sukuelinten silpominen*. Kunkin analyysin kohteeksi valikoituneen asiakirjan on tullut sisältää edes yksi kohta, jossa tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen välistä erontekoa esiintyy. Valtaosa asiakirjoista liittyy edellä mainitun lakihankkeen alkuvaiheessa käytyihin keskusteluihin, erityisesti lakivaliokunnan mietintöään (*LaVM 6/2020 vp*) varten asiasta pyytämiin lausuntoihin. Joukossa on myös yksi korkeimman oikeuden (KKO) ympärileikkausta koskeva oikeustapaus, johon lausunnoissa on viitattu runsaasti. Asiakirjoja ei ole otettu analyysin kohteeksi sellaisenaan, vaan analyysi on kohdistunut erontekokohtiin. Koska sanat ja lauseet esiintyvät kontekstissaan,²⁶ on niiden laajempi asiayhteys tietyssä asiakirjassa otettu tarvittaessa huomioon. Aineisto on tarkoituksella valittu diskurssianalyysin tarpeita ajatellen laajahkoksi, mikä mahdollistaa varovaisten yleistysten tekemisen analyysin pohjalta, mutta on voinut heikentää itse analyysin yksityiskohtaisuutta²⁷.

Diskurssianalyysillä aineistosta pyritään havaitsemaan erilaisia tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen väliseen erontekoon liittyviä hegemonisia diskursseja, joita myöhemmässä kriminaalipoliittisessa tutkimusosiossa tarkastellaan tyttöjen ja poikien erottelulle esitettyinä syinä. Toiseksi on esitetty kysymys näiden diskurssien ilmentämästä tasa-arvokäsityksestä sekä diskurssien rakentumistavasta. Miten-kysymystä pohdittaessa huomiota on kiinnitetty käytäntöjen välisten erojen yksinkertaistamiseen²⁸. Siten aineistolle esitetyt kysymykset ovat:

Millaisia käytäntöjen väliseen erontekoon perustuvia hegemonisia diskursseja aineistossa esiintyy?

Minkälaiseen käsitykseen tasa-arvosta nämä diskurssit perustuvat?

Miten nämä diskurssit aineistossa rakentuvat?

²⁴ Cook – Cusack 2010, s. 9, 14–18, 22, 25–26 ja 29–32.

²⁵ Jokinen et al 2016, s. 27.

²⁶ Ibid, s. 29–30.

²⁷ Näin myös Jokinen – Juhila 2016, s. 69.

²⁸ Yksinkertaistamisesta yhtenä hegemonisten diskurssien rakentumistapana ks. Jokinen – Juhila 2016, s. 72–73.

Potentiaalisia ideologisia, subjektipositioihin ja representaatioihin liittyviä, vaikutuksia ajatellen aineistolle on esitetty vielä seuraavat kysymykset:

Millaisia vaikutuksia osadiskursseista muodostuvalla erilaisuusdiskurssilla on tasa-arvon kannalta?

Millaisia representaatioita käytäntöjen kohteena olevien sukupuolesta ja kulttuurista tuotetaan ja toisinnetaan?

Mitä vaikutuksia näillä representaatioilla on tasa-arvon kannalta?

Varsinainen aineiston analyysi on lähtenyt liikkeelle sen lähiluvusta. Useamman lähiluvun jälkeen on tarkasteltu samankaltaisten sanojen ja lauseiden lukumääräistä esiintymistä koko aineistossa ja yksittäisissä asiakirjoissa. Aineiston lukemisen aikana sille esitettyjen kysymysten kannalta olennaisia kohtia on korostettu. Sanamuodoltaan identtisiä tai merkityssisällöltään samankaltaisia sanoja ja lauseita on myös laskettu käsin. Toistuvuuden ohella huomiota on kiinnitetty muun muassa siihen, miten itsestään selvänä tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen erilaisuutta pidetään, ja miten käytäntöjen väliset yhtäläisyydet pyritään häivyttämään.²⁹ Analysointi- ja kirjoitusvaiheessa on pohdittu vakiintuneiden diskurssien sisäisiä ristiriitoja sekä nostettu esiin erilaiseen, kuten lääketieteelliseen ja antropologiseen, tutkimustietoon perustuvia käytäntöjen välisiä yhtäläisyyksiä korostavia vaihtoehtoisia tulkintoja.³⁰ Lopuksi on pohdittu erilaisuusdiskurssiin sisältyviä sukupuolen ja kulttuurin representaatioita, siinä rakentuvia subjektipositioita ja näiden vaikutuksia tasa-arvon kannalta.³¹

Tämän tutkielman 2 ja 3 lukujen lisäksi aineiston luennassa teoreettisena linssinä on ollut erityisesti postkoloniaalinen feministinen tutkimus. Tutkimussuuntauksessa esitettyä kritiikkiä siitä, että ulkomaalaistaustaisiin tyttöihin ja naisiin kohdistuvat väkivallanteot maahanmuuttajayhteisön sisällä käsitetään korostuneesti heidän patriarkaaliseen kulttuuriinsa perustuviksi ja länsimaiseen kulttuuriin kuuluvan tasa-arvon ideaalin vastaisiksi, on hyödynnetty tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen välisen eronteon analysoinnissa. Niin ikään on hyödynnetty kritiikkiä länsimaisen kulttuurin näkymättömäksi tekemistä sekä ei-länsimaisen kulttuurin olemukselliseksi ja muuttumattomaksi ymmärtämistä kohtaan.³² Lisäksi sukupuolispesifin erilliskriminalisoinnin edustamaa naisnäkökulmaa arvioidaan kriittisesti erilaisuusdiskurssiin sisältyvien representaatioiden avulla. Tyttöjen uhripositioon keskittyminen saattaa johtaa naissukupuolen sisäsyntyistä haavoittuvuutta ja

²⁹ Aineiston analysoimisesta diskurssianalyysillä ks. *Jokinen – Juhila* 2016, s. 63 ja 66 sekä *Niemi* 2020, s. 498–499.

³⁰ Ks. *Fairclough* 1989, s. 86–90.

³¹ Diskurssien sisäisten valtasuhteiden ja potentiaalisten ideologisten seurausten analysoinnista ks. *Jokinen – Juhila* 2016, s. 69–70 ja 76–77.

³² Ks. esim. *Volpp* 1996, s. 1600–1607.

suojelun tarvetta koskevien syrjivien sukupuolistereotyyppien toisintamiseen,³³ mikä voi edelleen vahvistaa kuvaa ulkomaalaistaustaisista tytöistä oman kulttuurinsa uhreina, joita on suojeltava patriarkaaliseksi mielletyn maahanmuuttajayhteisön miespuolisilta jäseniltä³⁴. Sitä vastoin yhteisön miespuoliset jäsenet piirtyvät aktiivisina ja vahvoina, mikä mielikuva liitetään yleisemminkin maskuliinisuuteen³⁵. Siten haavoittuvuuden/haavoittumattomuuden vastinpariksi määrittyy uhrius/toimijuus³⁶. Pelkän ulkomaalaistaustaisten tyttöjen ja poikien sukupuolen merkityksen huomioon ottaminen tasa-arvon toteutumisen arvioinnissa olisi todellisuutta yksinkertaistavaa, joten sukupuolen ja etnisyyden (sisältäen kulttuurin) risteämisen hahmottamiseksi on hyödynnetty intersektionaalisen³⁷ feministisen tutkimuksen teoriaa.

1.2.2 Tieteellinen kriminaalipoliittikka tutkimusmenetelmänä

Tutkimus sijoittuu rikosoikeuden alalle. Rikosoikeus oikeudenalana sääntelee rikosta ja rangaistusta koskevien oikeusnormien kokonaisuutta, mutta sen alaan kuuluvat myös ainakin rikosoikeudelliseen sääntelyyn liittyvät periaatteet ja käsitteet sekä oikeudenalalla vakiintuneet teorit³⁸. Tiedonintressin mukaan rikosta ja rangaistusta koskeva tutkimus voi olla rikosoikeusdogmaattista eli rikoslainopillista, kriminaalipoliittista, kriminologista tai kriminalistista³⁹. Tyypillisesti rikollisuutta on lähestytty rikoslainopillisen tutkimuksen näkökulmasta⁴⁰, jonka tehtävänä on voimassa olevien rikosoikeudellisten säännösten tulkinta ja systematisointi, jolla lainkäyttäjää varten pyritään tuottamaan relevantteja tyyppitapauksia koskevia tulkintasuosituksia⁴¹. Tässä tutkimuksessa tavoitteena on kuitenkin rikoslainsäätäjää palvelevan säätämissuosituksen esittäminen ajankohtaisesta ja kiistanalaisesta kysymyksestä, minkä vuoksi tutkimusmenetelmäksi soveltuu parhaiten kriminaalipoliittinen metodi.

Kriminaalipoliittikalla tarkoitetaan rikoksia ja rangaistuksia koskevaa yhteiskunnallista, tosiasiallista poliittista, päätöksentekoa.⁴² Kriminaalipoliittikka sisältää myös

³³ Ks. esim. Otto 2006, s. 345.

³⁴ Ks. esim. Mohanty 1988, s. 66–67.

³⁵ Ks. Daniels 2002, s. 114.

³⁶ Muun muassa oikeustieteen professori Elizabeth Schneider on arvostellut tätä uhriuden ja toimijuuden välistä dikotomiaa virheelliseksi esseessään *Feminism and the False Dichotomy of Victimization and Agency* (New York Law School Law Review Vol. 38(1) 1993, s. 387–399).

³⁷ Termin *intersektionaalisuus* on kehittänyt alun perin amerikkalainen oikeustieteilijä Kimberlé Crenshaw. Ks. erityisesti hänen artikkelinsa *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics* (University of Chicago Legal Forum Vol. 1(8) 1989, s. 139–167); sekä *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color* (Stanford Law Review Vol. 43(6) 1991, s. 1241–1300).

³⁸ Ks. esim. Korkka-Knuts 2020, s. 1.

³⁹ Ibid, s. 9.

⁴⁰ Tolvanen 2016, s. 272.

⁴¹ Tolvanen 2018, s. 72.

⁴² Korkka-Knuts 2020, s. 12 ja Tolvanen 2018, s. 75.

rikosoikeuspolitiikan, joka koskee yhteiskunnallista päätöksentekoa varsinaisten rikosoikeudellisten keinojen, kuten rikoslain, käytöstä rikollisuuden estämiseksi.⁴³ *Oikeusministeriön* mukaan kriminaalipolitiikan tavoitteena on rikosten ennaltaehkäisy; ennustettavan ja oikeudenmukaisen rikosoikeusjärjestelmän ylläpitäminen; rikoksentekijöiden saattaminen vastuuseen teoistaan; rangaistusten täytäntöönpano; rikollisuudesta aiheutuvien vahinkojen ja kustannusten minimoiminen; sekä uhrin auttaminen ja tukeminen.⁴⁴ Vastaavasti tutkimusta voidaan nimittää joko kriminaalipoliittiseksi sen laajemmassa tai rikosoikeuspoliittiseksi sen suppeammassa mielessä. Koska tutkimuksessa otetaan huomioon se mahdollisuus, että tyttöjen sukuelinten silpomisen lievimmät muodot ja poikien ympärileikkaus voitaisiin jättää säättämättä rangaistaviksi ja asettaa ne muun kuin rikosoikeudellisen sääntelyn alaisiksi, edellyttää tällainen rikoslainsäädännön pitäminen vain yhtenä ja viimesijaisena yhteiskuntapolitiikan keinona rikollisuuteen vastattaessa kriminaalipolitiikan laavaa määrittelyä⁴⁵. Toiseksi tasa-arvopolitiikan argumenttien ja keinojen mukaan tuominen rikosoikeuspolitiikkaan laajentaa näkökulmaa väistämättä kriminaalipoliittiseen suuntaan⁴⁶.

Kriminaalipoliittinen tutkimus voidaan jakaa tieteelliseen kriminaalipolitiikkaan ja kriminaalipoliittiseen teorianmuodostukseen. *Tieteellisen kriminaalipolitiikan* tehtävänä on kriminaalipoliittista päätöksentekoa välittömästi hyödyttävän tutkimustiedon tuottaminen. Tutkimuksessa voidaan paneutua esimerkiksi yksittäisen kriminalisoinnin kriittiseen tarkasteluun. *Kriminalisoinnilla* tarkoitetaan ”rangaistusuhkaisen normin säättämistä eli päätöstä liittää rangaistusuhka tiettyyn inhimilliseen käyttäytymiseen”⁴⁷. *Kriminaalipoliittisessa teorianmuodostuksessa* on puolestaan kyse yleisestä teorianmuodostuksesta rikosoikeudellisen sääntelyn arvioimiseksi ja ymmärtämiseksi. Sen tehtävänä on arvioida yleisellä ja periaatteellisella tasolla ennaltaestävyyden mahdollisuuksia ja rajoitteita sekä määrittää ehdottoman normatiiviset rajat kriminaalipolitiikalle.⁴⁸ Tässä tutkimuksessa tutkimusmenetelmänä on tieteellinen kriminaalipolitiikka. Kriittisen tarkastelun kohteena on tyttöjen sukuelinten silpomista koskeva sukupuolispesifi erilliskriminalisointi

⁴³ Lappi-Seppälä 2006, s. 62–64.

⁴⁴ *Oikeusministeriö*: Vastuualueet > Rikos ja rangaistus > Kriminaalipolitiikka.

⁴⁵ Ulkoisesta ultima ratio –periaatteesta ks. Melander 2008, s. 403–407. Ultima ratio –periaatteesta tarkemmin ks. tämän tutkimuksen alaluku 6.2.

⁴⁶ Ks. Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 226.

⁴⁷ Korkka-Knuts 2020, s. 17.

⁴⁸ Pirjatanniemi 2011, s. 157 ja Tolvanen 2018, s. 75. Pirjatanniemi mainitsee esimerkkinä kriminaalipoliittisesta teorianmuodostuksesta muun muassa Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria: Rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008; sekä yksittäisen kriminalisoinnin kriittisestä tarkastelusta, jonka tulkitseen tieteelliseksi kriminaalipolitiikaksi, Kimpimäki, Minna: Ihmiskauppa kansallisena ja kansainvälisenä ongelmana (Lakimies 8/1999, s. 1188–1201).

erityisesti käytännön poikien ympärileikkausta vastaavien ja sitä lievempien muotojen kannalta. Tutkimusta ei kuitenkaan sidota tiukasti vireillä olevaan kansalliseen lainsäädäntöhankkeeseen. Vaikka tutkimus sisältää myös teoreettisempaa pohdintaa naisnäkökulmaa edustavasta sukupuolispesifistä erilliskriminalisoinnista, siinä ei kuitenkaan pyritä arvioimaan naisnäkökulmaa rikoslain säätämisessä yleisesti, vaan sidottuna tähän yksittäiseen lainsäätämiskysymykseen, minkä vuoksi tutkimusta ei voida luokitella kriminaalipoliittiseksi teorianmuodostukseksi.

Jos tutkimuksessa olisi omaksuttu rikosoikeusdogmaattinen lähestymistapa rikollisuuteen, olisi sen pääpainon tullut olla lainkäyttäjälle tuotettavissa voimassa olevia normeja (tarkemmin ottaen normilauseita⁴⁹) eli tyttöjen sukuelinten silpomiseen ja poikien ympärileikkaukseen sovellettuna erityisesti pahoinpitelyrikoksia koskevien normien merkityssisältöä selittävissä tulkinta- ja soveltamissuosituksissa. Oikeusdogmaattisessa tutkimuksessakin voidaan esittää säätämissuosituksia, mutta ne ovat siinä sivuosassa⁵⁰. Toiseksi kriminaalipoliittisen metodin valintaa selittää se, että lainsäätäjällä on paremmat mahdollisuudet edistää yhteiskunnassa tosiasiallista tasa-arvoa kuin tuomioistuimilla, jotka ovat tiukemmin sidottuja sen muodolliseen puoleen⁵¹. Niin ikään lainsäätäjä pystyy tuomioistuimia paremmin vaikuttamaan perustuslain (PL, 731/1999) 22 §:ssä julkiselle vallalle asetetun perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoitteen täyttymiseen, kun taas tuomioistuimet ovat sidottuja PL 106 §:ssä ilmaistuun *ilmeisen ristiriidan* vaatimukseen voidakseen jättää soveltamatta perustuslain kanssa ristiriidassa olevaa rikossäännöstä⁵².

Tutkimuksen ydin rakentuu kriminaalipoliittiselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan *de lege ferenda* –tutkimuksen varaan.⁵³ Perinteisen lainopin näkökulmasta (*de lege lata*) poiketen oikeuspoliittinen tutkimus ei ole yhtä tiukasti sidottu oikeuslähdeoppiin.⁵⁴ Ei voida kuitenkaan väittää, että kriminaalipoliittinen tutkimus ei olisi luonteeltaan lainkaan normatiivista. *Tolvasen* mukaan kriminaalipolitiikan normatiivinen luonne korostuu, jos sen päämäärän lähtökohdaksi otetaan perusoikeudet.⁵⁵ Voidaan puhua myös perusoikeusmyönteisestä lainvalmistelusta ja -säädannöstä, jossa perusoikeudet asetetaan lainsäädännön sisällöllisiksi mittapuiksi siten, että lainsäädäntö turvaa perusoikeuksien asianmukaisen toteutumisen.⁵⁶ Tässä tutkimuksessa

⁴⁹ Ks. *Tolvanen* 2019, s. 8.

⁵⁰ *Määttä* 2018, s. 21.

⁵¹ *Ojanen – Scheinin* 2011, s. 232.

⁵² *Tuori – Lavapuro* 2011, s. 813.

⁵³ *Korkka-Knuts* 2020, s. 12.

⁵⁴ *Kolehmainen* 2016, s. 108.

⁵⁵ *Tolvanen* 2016, s. 279.

⁵⁶ *Melander* 2008, s. 76.

oikeuslähteiden käyttöä ohjaavana mallina on muun muassa *Melanderin* hahmottelema rikoslainsäätäjän oikeuslähdeoppi, erityisesti siihen sisältyvät perus- ja ihmisoikeudet. Perus- ja ihmisoikeuksien ohella rikoslainsäätäjän lainsäätämistoimintaa rajoittavat valtiosäännön peruseriaatteet, perusoikeuksien rajoittamisdoktriini, EU-oikeus, rikoslainsäädännön sisäinen rationaalisuus, vakiintuneet sääntelyperiaatteet, kriminalisointiperiaatteet sekä perustuslakiin kirjatut rikosoikeudelliset periaatteet. Kahta viimeksi mainittua kutsutaan myös *rikosoikeudenkäytön oikeusvaltiollisiksi rajoitteiksi*.⁵⁷

Tutkimuksen keskiössä oleva yhdenvertaisuusperiaate ymmärretään niin rikoslain säätämistä rajoittavana kuin joissain tilanteissa sitä PL 22 §:n turvaamisvelvoitteen nojalla edellyttävänä perus- ja ihmisoikeutena, kriminaalipolitiikassa sovellettavana arvona ja rikosoikeudellisena oikeusperiaatteena.⁵⁸ Etenkin syrjinnän kieltä ehdottomana normina muodostaa ulkoisen ehdottoman rajan rikoslainsäätäjän harkintavallalle.⁵⁹ Koska perustuslain ohella useisiin ihmisoikeussopimukseen sisältyy yhdenvertaisuutta ja syrjinnän kieltä koskevia sopimusmääräyksiä, antaa se yhdenvertaisuusperiaatteelle institutionaalista tukea ja siten erityistä normatiivista velvoittavuutta kriminaalipolitiikan ei-normatiivisperusteisiin arvoihin verrattuna. Kriminaalipolitiikka on näet aina arvosidonnaista⁶⁰. Oikeudenmukaisuus on myös perinteisesti ymmärretty yhdenvertaisuutena,⁶¹ joten yhdenvertaisuus osaltaan ylläpitää rikosoikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta. Lopuksi yhdenvertaisuusperiaate oikeusperiaatteena on eri oikeudenaloja yhdistävä yleinen oppi. Sen tehtävänä on muun muassa oikeuden *koherenssin* eli sisäisen järjestyksen ylläpitäminen⁶². Koska uusi sääntely tulee osaksi aiempaa oikeudellista systeemiä, yleisillä opeilla on merkitystä myös lainsäätämisessä.⁶³

Tutkielman varsinaiset tutkimusluvut ovat luvut 5 ja 6. Luvussa 5 oikeuslähteinä hyödynnetään erityisesti perustuslakia ja sen esitöitä; kansainvälisiä (ihmisoikeus)asiakirjoja ja niiden valmisteluasiakirjoja; kansainvälisten (ihmisoikeus)sopimusten sisältöä tulkitsevien ihmisoikeustoimielinten kannanottoja; sekä pääosin ulkomaista, tutkimusaihetta ihmisoikeuksista käsin lähestyvää oikeuskirjallisuutta. Puhtaasti rikosoikeudellista aineistoa

⁵⁷ Ks. mm. *Lappi-Seppälä* 1998, s. 1299, *Melander* 2008, s. 71–80 sekä *Viljanen* 2001, s. 345–346. Rikoslainsäätäjän toimintaa rajoittavat toki myös menettelylliset seikat, jotka suljetaan kuitenkin tarkastelun ulkopuolelle.

⁵⁸ Ks. mm. *Lappi-Seppälä* 1998, s. 1299, *Melander* 2011, s. 176–179, *PeVL* 23/1997 vp, s. 2–3 sekä *Viljanen* 2001, s. 340–345. Ks. myös *Pirjatanniemi* 2011, s. 155: Uhrin asemasta ja naiseen kohdistuvasta väkivallasta käydyssä keskustelussa perus- ja ihmisoikeuksia on käytetty rikosoikeuden käyttöä perustelevina seikkoina sen sijaan, että olisi korostettu niiden perinteistä merkitystä rikosoikeuden käyttöä rajoittavina.

⁵⁹ Perusoikeuksista johtuvista ehdottomista rajoista ks. *Melander* 2008, s. 75.

⁶⁰ *Tolvanen* 2018, s. 75.

⁶¹ *Nousiainen – Pylkkänen* 2001, s. 8.

⁶² *Tuori* 2013, s. 92–95.

⁶³ *Määttä* 2018, s. 22–24.

kyseisessä luvussa edustavat ulkomainen, aihetta käsittelevä tai sitä jollain lailla sivuava, rikosoikeudellinen kirjallisuus; sekä KKO:n ympärileikkausta koskevat oikeustapaukset.

Luvun 6 oikeuslähteistö on heterogeenista. Alaluvussa 6.1.2 oikeuslähteinä on käytetty ulkomaista oikeus- ja muuta kirjallisuutta; valmiita empiirisiä aineistoja; sekä lakivaliokunnan edellä mainittua mietintöään varten pyytämiä asiantuntijalausuntoja. Alaluvun 6.1.3 oikeuslähteistö koostuu pääasiassa virallislähteistä; edellä mainituista asiantuntijalausunnoista; sekä oikeus- ja muusta kirjallisuudesta. Alaluvun 6.2 oikeuslähteistö koostuu puolestaan ennen kaikkea kansainvälisistä (ihmisoikeus)asiakirjoista, niiden valmisteluasiakirjoista ja kansainvälisiä (ihmisoikeus)sopimuksia tulkitsevien ihmisoikeustoimielinten kannanotoista; sekä ulkomaista, pääosin rikosoikeudellista, sääntelyä koskevasta oikeusvertailusta. Oikeusvertailua voidaan tehdä osana kriminaalipoliittista tutkimusta ilman, että kyse olisi niin sanotusta ”oikeasta oikeusvertailusta” tai vertailevasta oikeustieteestä⁶⁴. *Oikeusvertailu* on vallitsevan oikeustilan vertailua eri oikeuskulttuurien välillä niiden välisten erojen ja yhtäläisyyksien selvittämiseksi⁶⁵. Oikeusvertailu on hyödyllistä rikosoikeuden alalla oikeusongelmien samankaltaisuuden ja kriminaalipoliittisten vaikutteiden rajat ylittävän luonteen vuoksi⁶⁶. Oikeusvertailua voidaan hyödyntää muun muassa pohdittaessa kansallisen sääntelyn uudistamistarvetta ja sen reunaehjoja⁶⁷. Esimerkiksi kansainvälisen ihmisoikeusnormiston aseman vahvistuminen edellyttää oikeusvertailua,⁶⁸ joka voi tarjota arvokasta tietoa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sopimusvelvoitteiden toimeenpanosta eri valtioissa.

Käytännössä kriminaalipoliittisen tutkimuksen sisällä tehdyssä oikeusvertailussa on pyritty selvittämään yhtäläisyyksiä ja eroja niiden valtioiden välillä, jotka ovat säätäneet tyttöjen sukuelinten silpomisen rangaistavaksi sukupuolispesifillä erillislailla tai -säännöksellä. Erityistä huomiota on kiinnitetty poikien ympärileikkausta vastaavien ja sitä lievempien tekemuotojen rangaistavuuteen. Sukupuolispesifin erilliskriminalisoinnin välttämättömyyttä arvioitaessa suppea vertailu on suoritettu suhteessa Ranskan, Espanjan ja Itävallan tyttöjen sukuelinten silpomista koskevaan sukupuolineutraaliin rikoslainsäädäntöön. Ympärileikkauksen oikeudellista kohtelua selvittäessä on vertailtu käytäntöä koskevaa oikeudellista sääntelyä eri maissa. Ulkomaisen sääntelyn tulkinnassa on hyödynnetty soveltuvien osin lain esitöitä. Ulkomaista oikeuskäytäntöä on hyödynnetty lähinnä epäselvissä

⁶⁴ Oikeusvertailun eri asteista ks. *Husa* 2010, s. 714–715.

⁶⁵ *Husa* 1998, s. 19.

⁶⁶ *Hahto* 2001, s. 1296–1297.

⁶⁷ *Tamm – Letto-Vanamo* 2015, s. 8.

⁶⁸ *Lappi-Seppälä* 2021, s. 85.

tulkintatilanteissa arvioitaessa sitä, soveltuuko ulkomainen rikoslainsäädäntö tyttöjen sukuelinten silpomisen lieviin muotoihin. Sukupuolispesifiä erillislakia tai -säännöstä tarkasteltaessa vertailumaina ovat olleet Pohjoismaat, Yhdistynyt kuningaskunta ja Italia. Poikien ympärileikkaukseen liittyvää sääntelyä on kartoitettu Pohjoismaista ja Saksasta. Perinteisesti Pohjoismaat ja Saksa ovat olleet oikeuskulttuurisesti Suomea lähimpänä⁶⁹. Yhdistynyt kuningaskunta ja Italia on valittu tarkastelun kohteeksi sukupuolispesifin erillislain tai -säännöksen eri nyanssien kartoittamiseksi ja kielitaidon vuoksi.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielma rakentuu siten, että johdannon jälkeen luvussa 2 luodaan katsaus tyttöjen sukuelinten silpomiseen käytäntönä sekä siihen, miten käytäntö on ymmärretty suhteessa poikien ympärileikkaukseen. Luku paljastaa sekä erot että yhtäläisyydet näiden käytäntöjen välillä sekä erot suhtautumistavoissa. Paljastaessaan käytäntöjen moninaisen luonteen luku tukee samalla tutkimusluvussa 5 tehtävää käytäntöjä koskevan yksinkertaistetun kuvan haastamista. Luvussa 3 määritellään tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja syrjinnän käsitteet; tarkastellaan rikoslainsäätäjään kohdistuvia tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja syrjinnän kiellon vaatimuksia kansallisessa ja kansainvälisessä oikeudessa; sekä esitetään erilaisiin sukupuolikäsityksiin perustuvia rikoslain säätämässä käytettäviä tasa-arvostrategioita. Luvussa 4 tarkastellaan puolestaan tyttöjen sukuelinten silpomiseen ja poikien ympärileikkaukseen soveltuvaa voimassa olevaa rikosoikeudellista sääntelyä sekä jälkimmäistä koskevaa KKO:n oikeuskäytäntöä. Nykytilan esiin tuominen on tärkeää siksi, ettei rikoslainsäädäntöä luoda koskaan oikeudelliseen tyhjiöön, varsinkaan kun kyse on jo nykyisellään ennen kaikkea pahoinpitelysääntelyn nojalla rangaistavista teoista.

Ensimmäisessä varsinaisessa tutkimusluvussa 5 esitetään diskurssianalyysillä saadut perusteet tyttöjen ja poikien erilaiselle kohtelulle; pyritään haastamaan niiden muodostamaa kuvaa tyttöjen sukuelinten silpomisesta ja poikien ympärileikkauksesta sekä näiden käytäntöjen kohteena olevien lasten tilanteesta; sekä arvioidaan perusteiden hyväksyttävyyttä kriminaalipoliittisessa päätöksenteossa. Huomio kiinnittyy erityisesti tyttöjen sukuelinten silpomisen poikien ympärileikkausta vastaaviin ja sitä lievempiin muotoihin. Perusteiden hyväksyttävyyttä arvioidaan tarkastelemalla käytäntöjen rangaistavaksi säätämistä rinnakkain yleisellä tasolla erityisesti perus- ja ihmisoikeuksiin, perusoikeuksien rajoitusdoktriiniin sisältyviin hyväksyttävyyss- ja ihmisoikeuksien noudattamisen vaatimuksiin sekä oikeushyvien suojelun periaatteeseen tukeutuen. Tutkimusluvussa 6 puolestaan arvioidaan erottelun ja sen

⁶⁹ Hahto 2001, s. 1303.

keinon, sukupuolispesifin erilliskriminalisoinnin, oikeasuhtaisuutta sisältäen keinon soveltuvuuden, erottelun ja sen keinon hyödyt ja haitat sekä erottelun ja sen keinon välttämättömyyden. Kahden ensimmäisen arvioinnissa hyödynnetään soveltuvien osien myös hyöty–haitta-punninnan periaatetta ja viimeisen ultima ratio -periaatetta. Tutkielman päättävässä luvussa 7 esitetään tiivistetysti tutkimuksen johtopäätökset sekä pohditaan jatkotutkimustarpeita.

2 TYTTÖJEN SUKUELINTEN SILPOMINEN ILMIÖNÄ

2.1 Mistä tyttöjen sukuelinten silpomisessa on kyse?

2.1.1 Sukupuolistunutta, kunniaan liittyvää ja yhteisöllistä väkivaltaa

Tyttöjen sukuelinten silpominen katsotaan yhdeksi tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan muodoista.⁷⁰ Tyttöihin ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta voidaan käyttää myös termejä *sukupuolittunut* tai *sukupuolistunut väkivalta*. Viimeksi mainitut termit kattavat kuitenkin laajemman joukon eri väkivallan muotoja kuin termi *naisiin kohdistuva väkivalta*. Siten *sukupuolittunut/sukupuolistunut väkivalta* on väkivaltaa, joka kohdistuu henkilöön hänen sosiaalisen tai biologisen sukupuolensa perusteella. Termit alleviivaavat sitä, että väkivalta kietoutuu yhteen sukupuolen ja seksuaalisuuden kanssa kulttuurin, rakenteiden ja toimijoiden tasolla. Väkivalta ja sukupuoli yhdistyvät puolestaan monin tavoin valtaan. Sukupuoli määrittää väkivallan muotoa, tekopaikkaa ja seurauksia sekä väkivallan kohteeksi joutumista ja sen dynamiikkaa. Sukupuoli vaikuttaa myös siihen tapaan, jolla väkivalta ymmärretään, esitetään, ja jolla siihen pyritään puuttumaan.⁷¹ Edellä mainitut termit eroavat kuitenkin keskenään, minkä *Ronkainen* on kiteyttänyt osuvasti seuraavasti:

”Sukupuolistuminen viittaa dynamiikkaan ja prosessiin, sukupuolen tekemiseen tavalla, jossa sukupuoli ei tarkoita kahtiajakoa. Sukupuolittunut-termi kuvaa enemmän lopputulemaa.”⁷²

Sukuelinten silpominen kohdistuu tyttölapseen hänen sukupuolensa vuoksi.⁷³ Tutkimuksessa tyttöjen sukuelinten silpomisesta sukupuoleen perustuvana väkivaltana käytetään termiä *sukupuolistunut väkivalta*, koska ilmiö on usein osa laajempaa jatkumoa, jossa erilaiset sosiaalisen kontrollin, väkivallan ja epätasa-arvon muodot limittyvät toisiinsa luoden näin väkivallan dynamiikan.⁷⁴ Sukuelinten silpomisessa ei myöskään ole kysymys yksiselitteisestä kahtiajaosta naisuhreihin ja miestekijöihin, kuten valtaosassa naisiin kohdistuvan väkivallan muodoista. Eri-tyisesti käytäntöä harjoittavaan yhteisöön kuuluvilla naisilla on keskeinen asema sen ylläpitämisessä ja harjoittamisessa.⁷⁵

Tyttöjen sukuelinten silpomisessa on kyse myös moniperusteisesta syrjinnästä sukupuolen ja iän perusteella. Käytäntöä harjoittavissa yhteisöissä vallitsee usein miesten ja naisten välisen hierarkian ohella naisten keskinäinen ikään perustuva arvojärjestys,⁷⁶ mikä on tyypillistä

⁷⁰ *Ronkainen* 2017, s. 26 ja WHO 2008, s. 10.

⁷¹ *Keskinen* 2010, s. 243–244 ja *Ronkainen* 2017, s. 25.

⁷² *Ronkainen* 2017, s. 25.

⁷³ *Abdalla* 1982, s. 1–2.

⁷⁴ Ks. esim. *El Saadawi* 2015, s. 17–25.

⁷⁵ Ks. esim. *Akweongo et al* 2021, s. 5 ja 8–15 sekä *Gruenbaum* 2001, s. 45.

⁷⁶ Ks. esim. *Shell-Duncan et al* 2018, s. 11–13.

patriarkaliselle järjestelmälle.⁷⁷ *Kandiyoti* on kuvannut tätä naisten kamppailua patriarkalisessa järjestelmässä ”neuvotteluiksi patriarkatin kanssa” (*”bargaining with patriarchy”*), joilla nainen pyrkii turvaamaan oman asemansa ja valinnan mahdollisuutensa patriarkalisen järjestelmän asettamissa rajoissa.⁷⁸ Siten esimerkiksi nuori tyttö suostuu silvottavaksi tullakseen hyväksytyksi omassa yhteisössään ja taatakseen näin samalla oman asemansa.⁷⁹

Toiseksi yksi tyttöjen sukuelinten silpomista selittävästä tekijöistä on perheen, suvun ja yhteisön kunnian ylläpitäminen,⁸⁰ mikä on keskeinen motiivi kunniaan liittyvässä väkivallassa (*honour-related violence*). Kunniaan liittyvälle väkivallalle ei ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää, ja siitä käytetyt termit vaihtelevat.⁸¹ Määrittelen *kunniaan liittyvän väkivallan* kaikenlaiseksi väkivallaksi, jolla pyritään säilyttämään tai palauttamaan perheen, suvun tai yhteisön kunnia, ja joka kiinnittyy tiiviisti yhteisöllisyyteen, erilaisiin valtahierarkioihin ja sukupuolinormeihin.⁸²

Kunnia-ajattelua ja siihen liittyvää väkivaltaa esiintyy patriarkalisessa kontekstissa.⁸³ Kunnia-kulttuurissa miehen kunnia riippuu siitä, mitä hänen naispuoliset läheisensä viestittävät maineestaan muille yhteisön jäsenille.⁸⁴ Kunniaan liittyvä väkivalta kohdistuukin tyypillisesti tyttöön tai naiseen, joka on rikkonut yhteisön asettamia normeja vastaan. Hänen katsotaan loukanneen yhteisön kunniaa. Tyttöjen sukuelinten silpominen yhtenä kunniaan liittyvän väkivallan muotona on käytäntö, jolla ennaltaehkäistään silpomattomuudesta aiheutuvaa häpeää, joka syntyi kohti naiseutta kasvavan tytön seksuaalisuuden muodostamasta uhasta.⁸⁵

Suljetuissa yhteisöissä⁸⁶ yhteisön edut ohittavat yksilön oikeudet. Yhteisöllistä väkivaltaa käytetään toimeenpanemaan yhteisön sosiaalisia ja kulttuurisia normistoja yhteisön yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Sääntöjen noudattamatta jättäminen antaa oikeutuksen väkivallan käytölle yhteisön silmissä. Väkivallan käyttäminen on julkista, mikä mahdollistaa vaikuttamisen muihin yhteisön jäseniin. Myös tyttöjen sukuelinten silpominen suoritetaan joissain yhteisöissä julkisesti. Lisäksi yhteisölliselle väkivallalle on ominaista niin uhrien kuin tekijöiden suuri määrä.⁸⁷

⁷⁷ Ks. esim. *Gruenbaum* 2001, s. 41.

⁷⁸ *Kandiyoti* 1988, s. 275 ja 279.

⁷⁹ Ks. esim. *Shell-Duncan et al* 2018, s. 11–13.

⁸⁰ *Mölsä* 2008, s. 119 ja *Opoku* 2017, s. 80, 153–154 ja 242.

⁸¹ Ks. esim. *Grans* 2018, s. 6 ja 8–9.

⁸² Ks. esim. *Hong* 2019, s. 14 ja 20–21 ja *Lidman* 2015, s. 164–166.

⁸³ Ks. esim. *Hong* 2019, s. 14.

⁸⁴ *Eldén* 2001, s. 117–120.

⁸⁵ *Grans* 2018, s. 7, *Hong* 2019, s. 14 ja 21 sekä *Lidman* 2015, s. 165–166, 173 ja 213.

⁸⁶ *Hongin* mukaan *suljettu yhteisö* on ”esimerkiksi ideologisesti määrittynyt uskonnollinen yhteisö tai yhteisen perimän ja jaetun kulttuuriperinnön vuoksi tiivis maahanmuuttajayhteisö” (*Hong* 2019, s. 22). Toisaalta myös laajennettu perhe tai suku voi olla tällainen suljettu yhteisö (*Hong* 2017, s. 364).

⁸⁷ *Hong* 2017, s. 363 ja 367 ja 2019, s. 14, 21 ja 23 sekä *Opoku* 2017, s. 272.

Sosiaalisella kontrollilla on keskeinen rooli yhteisössä hyväksytyjen käyttäytymismallien vaikiinnuttamisessa.⁸⁸ Tyypillisesti voimakas sosiaalinen paine tyttöjen sukuelinten silpomisen läpikäyntiin tulee muun muassa ikätovereilta (*peer pressure*) tai vanhemmilta.⁸⁹ Sosiaalinen kontrolli heijastuu myös silpomattomuudesta aiheutuvista negatiivisista seurauksista eli sanktioista. Kun silpomisen läpikäynyt vastaanottaa lahjoja ja saa osakseen kunnioitusta kestätyään urheasti siihen liittyvän kivun, toimenpidettä vaille jäänyttä puolestaan rangaistaan nuhtelemalla, nöyryyttämällä, ulossulkemisella ja eristämällä.⁹⁰

2.1.2 Silpomisilmiötä ylläpitävät käsitykset

Tyttöjen sukuelinten silpomista selittävät syyt ovat moninaisia. Ne vaihtelevat eri alueiden ja etnisten ryhmien, jopa yksilöiden välillä.⁹¹ Käytäntöä ylläpitävät käsitykset liittyvät yleensä kauneuteen ja puhtauteen, aikuistumiseen, miesten ja yhteisön hyväksyntään, terveyteen, uskoon, seksuaalietiikkaan ja kulttuuriin.⁹² Kauneutta ja puhtautta korostavissa yhteisöissä tytön leikkaamattomat sukuelimet nähdään epähygieenisiksi, rumiksi ja haiseviksi, jopa loukkaaviksi. Sukuelinten silpomisen katsotaan tekevän työstä hygieenisemmän ja ulkoiselta olemukseltaan miellyttävämmän. Työstä leikataan pois maskuliiniseksi katsottavat osat sukupuolten erottamiseksi toisistaan.⁹³ Toimenpiteestä puhutaan usein puhdistautumisena. Sukuelinten silpomisen uskotaan myös parantavan naiseksi kasvavan tytön hedelmällisyyttä sekä vähentävän synnytyksen yhteydessä esiintyvää äiti- ja lapsikuolleisuutta.⁹⁴

Joissain yhteisöissä tyttöjen sukuelinten silpominen on puolestaan siirtymäriitti, jonka ajatellaan tekevän tytöistä naisia. Toimenpide nähdään osana naisen elämää, ja se määrittää keskeisellä tavalla sitä, millaiseksi hyvä naiseus käsitetään. Sukuelinten silpomisen uskotaan tekevän työstä haluttavan, tavoiteltavan, viehättävän ja naimakelpoisen. Toimenpide on usein edellytys myös sille, että tyttöä pidetään hänen vartuttuaan muiden silmissä aikuisena. Näin ollen sukuelinten silpomisessa tyttö tulee sosiaalisesti hyväksytyksi omassa yhteisössään.⁹⁵

Toisaalta tyttöjen sukuelinten silpominen voi toimia vakuutena tytön neitsyydestä ennen avioliittoa. Lisäksi sen katsotaan parantavan tulevan miehen seksuaalista nautintoa ja toimivan

⁸⁸ Hong 2017, s. 368–369 ja 2019, s. 26.

⁸⁹ Ks. esim. Akweongo et al 2021, s. 5.

⁹⁰ Ks. esim. Opoku 2017, s. 36, 55–56 ja 242.

⁹¹ Ks. esim. Gruenbaum 2001, s. 49 ja 2005, s. 430 ja 435 sekä Mölsä 2008, s. 118.

⁹² Mölsä 2008, s. 118–121 ja Toubia 1995, s. 231.

⁹³ Boddy 1989, s. 58, Gruenbaum 2005, s. 436 sekä Talle 1993, s. 84, 86, 91 ja 104.

⁹⁴ Ks. esim. El Saadawi 2015, s. 69, Mölsä 2008, s. 118–119 sekä Toubia 1995, s. 231.

⁹⁵ Ks. esim. Abusharaf 2007, s. 9, Boddy 2007, s. 51, Mölsä 2008, s. 118–120 sekä Toubia 1995, s. 226 ja 231.

lääkkeenä naisen ”vääränlaiseen seksuaalisuuteen” vähentämällä hänen seksuaalisia halujaan. Silpomattoman pelätään harrastavan irtosuhteita ja/tai olevan uskoton aviomiehelleen.⁹⁶

Tyttöjen sukuelinten silpominen nähdään sitä harjoittavien parissa usein myös uskonnollisena velvollisuutena, vaikkei se kuulu minkään uskonnon varsinaisiin opetuksiin. Silti perinnettä tavataan niin muslimien, kristittyjen, juutalaisten kuin animistienkin keskuudessa sen esiintyvyyalueilla. Islamin kanta ilmiöön on ollut epäselvä siksi, että tavasta on maininta sen suullisessa perimätiedossa (*hadith*), ja islamin oppineiden parissa niin sanottujen *sunna-leikkausten*⁹⁷ hyväksyttävyydestä ei vallitse yksimielisyyttä. Sitä vastoin sukuelinten silpomisen laajemmat muodot ovat selkeästi islamin vastaisia.⁹⁸ Sukuelinten silpomisen tueksi vedotaan tyypillisesti myös kulttuuriin ja sen traditioihin.⁹⁹ Käytännön uskotaan periytyneen esivanhemmilta, joita kohtaan perinteen harjoittamisella osoitetaan kunnioitusta. Perinteellä on olennainen rooli ihmisyyden, sosiaalisen yhtenäisyyden ja kulttuurisen identiteetin muodostumisessa.¹⁰⁰ Perinne saattaa saada maahanmuuton myötä myös erityistä merkitystä lähtömaan kulttuurin vaalijana.¹⁰¹

2.2 Silpomistyytit ja niiden terveysseuraukset

Tyttöjen sukuelinten silpominen käsittää kaikki ilman lääketieteellistä syytä suoritettavat toimenpiteet, jotka merkitsevät tytön ulkoisten sukuelinten osittaista tai täydellistä poistamista tai vahingoittamista jollain muulla tavoin. Maailman terveysjärjestön (WHO, *World Health Organization*) luokittelussa silpomisen päätyyppejä on neljä.¹⁰²

Tyyppi I. (lat. *clitoridectomy*). Klitoriksen ja/tai sen hupun osittainen tai täydellinen poistaminen.

Tyyppi II. (lat. *excisio*). Klitoriksen ja/tai pienten häpyhuulten osittainen tai täydellinen poistaminen sekä isojen häpyhuulten poistaminen tai poistamatta jättäminen.

Tyyppi III. (lat. *infibulatio*).¹⁰³ Emätinaukkoa kaventavan ja ahtauttavan kannen luominen siten, että pienet ja/tai suuret häpyhuulet typistetään ja liitetään yhteen. Klitoris ja sen huppu saatetaan poistaa.

Tyyppi IV. Kaikki muut haitalliset, ei-lääketieteellisistä syistä suoritettavat toimenpiteet tytön sukuelimille, kuten pistäminen, lävistäminen, viiltäminen, raapiminen ja polttaminen.

⁹⁶ Ks. esim. *El Saadawi* 2015, s. 67, *Ida – Saud* 2020, s. 1994–1997 sekä *Toubia* 1995, s. 231.

⁹⁷ *Sunna*-leikkauksella tarkoitetaan tyttöjen sukuelinten silpomisen lievimpiä muotoja (ks. *Tiilikainen* 2003, s. 267). Käytännössä puhtaasti *sunna*-leikkauksia, joissa klitoris on säilynyt vahingoittumattomana, suoritetaan harvoin (ks. *Toubia* 1994, s. 712). Suomessakaan käytäntöä harjoittavissa maahanmuuttajayhteisöissä ei ole aina täysin tiedetty, minkälaisesta silpomismuodosta *sunna*-leikkauksessa oikeastaan on kyse (ks. *Mölsä* 2004, s. 17).

⁹⁸ Ks. esim. *Boddy* 2007, s. 48, *Dirie – Lindmark* 1991, s. 583 sekä *Tiilikainen* 2003, s. 267.

⁹⁹ Ks. esim. *Ashimi – Amole* 2015, s. 697, *Bogale et al* 2015, s. 90 ja 92 sekä *Matanda et al* 2021, s. 757–758 ja 760.

¹⁰⁰ *Shell-Duncan et al* 2018, s. 10.

¹⁰¹ Ks. esim. *Isman et al* 2013, s. 96–97.

¹⁰² WHO 2008, s. 4 ja 24.

¹⁰³ Tätä tyyppiä kutsutaan myös faraoniseksi ympärileikkaukseksi (ks. esim. *Abdalla* 1982, s. 10).

Tapojen moninaisuuden vuoksi luokittelu on vain yleisluonteinen.¹⁰⁴ Kaikista muodoista tyyppi IV on harvinaisin, kun taas tyypit I ja II yleisimmät. Tarkemmassa luokittelussa tässä tutkimuksessa käsiteltävää pelkän klitoriksen hupun osittaista tai täydellistä poistamista kutsutaan tyyppiä Ia¹⁰⁵. Eri silpomistyyppien esiintyvyys maiden sisällä saattaa vaihdella huomattavasti yhteisöstä toiseen, mutta toisaalta joissain maissa tietty tyyppi on vallitseva, kuten Somaliassa¹⁰⁶ infibulaatio ja Egyptissä¹⁰⁷ klitoridektomia. Käytäntöä harjoittavista maista Pohjoismaihin tulleet maahanmuuttajat suosivat yleensä sukuelinten pistelyä tai muita IV tyyppin muotoja, elleivät ole vielä kokonaan luopuneet käytännöstä.¹⁰⁸

Kaikkien silpomistyyppien sanotaan voivan aiheuttaa sekä lyhyt- että pitkäaikaisia seurauksia tytön fyysiselle ja psyykkiselle terveydelle. Erityisesti sukuelinten silpomisen laajuus nostaa seurausten todennäköisyyttä. Seurausten esiintymiseen vaikuttavat myös toimenpiteen tekijään liittyvät seikat, tekotapa ja -paikka sekä leikkausolosuhteet. Sukuelinten silpomisesta aiheutuvia lyhytaikaisia terveyshaittoja ovat esimerkiksi kova kipu, voimakas verenvuoto, tulehdukset, virtsaamis- ja haavan paranemiseen liittyvät ongelmat, šokki ja kuolema.¹⁰⁹

Pitkäaikaiset terveysriskit voidaan jakaa gynekologisiin, synnytykseen liittyviin ja psykologisiin seurauksiin, joista viimeksi mainittu käsittää myös seksuaaliterveydelle koituvat seuraukset. Gynekologisiin haittoihin lukeutuvat muun muassa tulehdukset, arpikudos ja arven liikakasvu, kuukautisiin ja virtsaamiseen liittyvät ongelmat sekä hedelmättömyys.¹¹⁰ Kuukautisiin ja virtsaamiseen liittyvät ongelmat viittaavat ensisijaisesti III tyyppiin, jossa jätetään vain pieni aukko virtsan ja kuukautisveren ulospääsulle.¹¹¹ Synnytykseen liittyvät seuraukset käsittävät raskauden sekä synnytyksen aikaiset ja sen jälkeiset komplikaatiot. Sukuelinten silpominen voi vaarantaa niin äidin kuin vauvan hengen ja terveyden.¹¹²

Psyykkisten seurausten syntyyn vaikuttavat silpomistyyppin ohella sosiokulttuurinen konteksti, henkilökohtainen kokemus, ilmiötä koskeva tietotaso sekä vanhemmalla iällä tapahtuva maahanmuutto.¹¹³ Näitä seurauksia ovat masennus, ahdistus, traumaperäinen stressihäiriö ja erilaiset unihäiriöt.¹¹⁴ Erityisesti tyyppien I-III on tutkimuksissa todettu aiheuttavan haittaa

¹⁰⁴ Mölsä 2008, s. 121.

¹⁰⁵ WHO 2008, s. 24.

¹⁰⁶ Ks. esim. Abdalla 1982, s. 10 ja Toubia 1995, s. 227.

¹⁰⁷ Ks. esim. El Saadawi 2015, s. 67–88.

¹⁰⁸ Ks. esim. Mölsä 2004, s. 16–17 sekä Wahlberg et al 2017, s. e017509–e017512.

¹⁰⁹ THL 5.12.2023 ja WHO 5.2.2024.

¹¹⁰ Ks. esim. Reisel – Creighton 2015, s. 50.

¹¹¹ Ks. esim. Toubia 1994, s. 713.

¹¹² Ks. esim. De Silva 1989, s. 237 ja 239 sekä Reisel – Creighton 2015, s. 50.

¹¹³ Ks. esim. Abdulcadir et al 2011, s. w13139–w13140 sekä Vloeberghs et al 2012, s. 683–684, 688 ja 692.

¹¹⁴ WHO 5.2.2024. Ks. unihäiriöistä Andro et al 2014, s. 180–181.

naisen seksuaaliterveydelle.¹¹⁵ Infibulaation läpikäyneelle naiselle joudutaan suorittamaan avausleikkaus tai muulla tavoin mahdollistamaan seksuaalinen kanssakäyminen, minkä seurauksena voi olla kivulias yhdyntä. Toisaalta biolääketieteessä ja seksologiassa on laajalti hyväksytty ajatus siitä, että erityisesti klitoriksella on keskeinen merkitys seksuaalisen halun, nautinnon ja orgasmin kokemiselle. Klitoriksen osittainen tai täydellinen poistaminen voi vaikuttaa sen tuntoherkkyyteen ja tätä kautta kykyyn tavoittaa orgasmi.¹¹⁶ Siten vähäisenkin kudospäärän poistaminen klitoriksen runsaasti hermoja ja verisuonia sisältävästä aistikudoksesta voi johtaa vakaviin ja peruuttamattomiin seurauksiin.¹¹⁷

Kuitenkin on useita tutkimuksia, joissa on päädytty varsin toisenlaisiin johtopäätöksiin.¹¹⁸ Yhtenä syynä tälle on se, ettei seksuaalisen nautinnon mittaaminen ole helppoa. Seksuaalisuus on monimutkainen, useiden tekijöiden vuorovaikutuksesta syntyvä ominaisuus, minkä takia sukuelinten silpomisen sille aiheuttamat seuraukset eivät ole yksiselitteisesti määriteltävissä.¹¹⁹ Infibulaationkin läpikäynyt nainen voi olla tyytyväinen seksielämäänsä, jos hänen klitoriksensa on jätetty leikkauksessa koskemattomaksi. Toisaalta vaikka osa naisista kokee klitoriksen leikkaamisen vähentävän tai muuttavan seksuaalista nautintoa tai aiheuttavan sen menetyksen, ei sen ulkoisten osien poistaminen aina johda seksuaalisen nautinnon täydelliseen menettämiseen siksi, että suurin osa klitoriksesta sijaitsee kehon sisäpuolella. On myös mahdollista, että muut erogeeniset alueet ottavat klitoriksen tehtävät hoitaakseen.¹²⁰

2.3 Tyttöjen sukuelinten silpominen suhteessa poikien ympärileikkaukseen

Toisin kuin tyttöjen sukuelinten silpomisesta, poikien ympärileikkauksesta ja sen luonteesta väkivaltana on hyvin erilaisia näkemyksiä. Tyypillisesti näiden kahden ilmiön vertailua ei ole pidetty edes asianmukaisena. Tällainen vertailu on kyseenalaistettu vetoamalla muun muassa siihen, että tyttöjen sukuelinten silpominen vastaa tosiasiaassa peniksen amputaatiota tai sen poistamista ja on siten seurauksiltaan huomattavasti vakavampi toimenpide kuin poikien ympärileikkaus.¹²¹ Väite pitää kiistatta paikkansa sukuelinten silpomisen vakavimpien muotojen kohdalla, mutta monimuotoisen ilmiön typistäminen vain sen vakavimpiin ilmenemismuotoihin antaa siitä varsin yksipuolisen kuvan. Toiseksi, vaikka *poikien ympärileikkauksesta* puhutaan karkeasti ottaen toimenpiteenä, jossa peniksen esinahka

¹¹⁵ Ks. esim. Rouzi et al 2017, s. 62.e3 ja 62.e5.

¹¹⁶ Ks. esim. Gruenbaum 2001, s. 3, Johansen 2007, s. 262–263 ja 267 sekä Toubia 1995, s. 226–227.

¹¹⁷ Toubia 1994, s. 712.

¹¹⁸ Yksi kuuluisimmista tutkimuksista lienee Lightfoot-Klein, Hanny: The Sexual Experience and Marital Adjustment of Genitally Circumcised and Infibulated Females in the Sudan. The Journal of Sex Research Vol. 26(3) 1989, s. 375–392.

¹¹⁹ Ks. esim. Berg – Denison 2012, s. 50 sekä Johnsdotter – Essén 2004, s. 6.

¹²⁰ Ks. esim. Hastings Center Report nro. 6 (2012), s. 22, Johansen 2007, s. 267–269 sekä Obermeyer 1999, s. 95.

¹²¹ Ks. Apter 2020 ja Toubia 1995, s. 226.

poistetaan joko osittain tai kokonaan,¹²² on tästä toimenpiteestä useita eri variaatioita. Esimerkiksi *Svoboda* ja *Darby* ovat jakaneet ympärileikkauksen yleisimmät muodot eri tyyppeihin seuraavasti:

Tyyppi I. Esinahkaan tehtävä viilto; tai ennenaikainen tai pakotettu esinahan irrottaminen terskasta ilman kudoksen amputointia.

Tyyppi II. Terskan ylimenevän esinahan osan amputointi.

Tyyppi III. Terskaa ympäröivän esinahan osittainen amputointi.

Tyyppi IV. Terskan koronaan tai sen alle ulottuvan esinahan amputointi.

Tyyppi V. Muut peniksen silpomisen muodot, kuten meatotomia, syväviilto (peniksen halkaisu osittain tai kokonaan), infibulaatio, lävistyksiset ja implantit.¹²³

Poikien ympärileikkausta harjoitetaan valtaosin tyyppin IV eri muodoissa.¹²⁴

Poikien ympärileikkausta harjoitetaan tavallisesti uskonnollisista, kulttuurisista ja sosiaalisista syistä, jotka vastaavat tyttöjen sukuelinten silpomiselle esitettyjä perusteita. Uskonnollisista syistä ympärileikkausta harjoittavat erityisesti juutalaiset ja muslimit. Uskonnollisten syiden ohella ympärileikkauksen tueksi vedotaan myös puhtauteen, terveyteen, perinteen luonteeseen siirtymäriittinä, seksuaalisen nautinnon parantumiseen sekä haluun kuulua ryhmään.¹²⁵

Tieteellinen keskustelu poikien ympärileikkauksen hyödyistä ja haitoista on kiistanalaista.¹²⁶ Toimenpiteen on todettu suojaavan etenkin HIV:ltä. Muutoin ympärileikkaus suojaa lähinnä sairauksilta, joiden todennäköisyys länsimaissa on alhainen.¹²⁷ Terveydelle haitallisten seurausten syntyyn vaikuttavat ympärileikkattavan ikä, leikkausolosuhteet sekä ympärileikkaajan ammattitaito ja kokemus.¹²⁸ Ympärileikkauksen aiheuttamia lyhytaikaisia komplikaatioita ovat esimerkiksi kipu, verenvuoto ja paikallinen tulehdus.¹²⁹ Vakaviksi lyhytaikaisiksi seurauksiksi katsotaan peniksen kuolion ja amputaation sekä kuoleman ohella lääkärin aiheuttama virtsaputken alahalkio ja peniksen käyristymä. Yleisimpiin pitkäaikaisiin terveyshaittoihin lukeutuvat puolestaan muun muassa esinahan osittaisen tai liiallisen leikkaamisen tuottamat ongelmat.¹³⁰ Ympärileikkaus saattaa aiheuttaa myös lyhyt- ja pitkäaikaisia psykologisia haittoja.¹³¹ Seksuaaliterveyden kannalta ympärileikkaus voi heikentää seksuaalisen nautinnon kokemista ja aiheuttaa orgasmivaikeuksia, mikä johtuu

¹²² WHO 2007, s. 13.

¹²³ *Svoboda – Darby* 2008, s. 262–263.

¹²⁴ *Ibid*, s. 263.

¹²⁵ WHO 2007, s. 1 ja 3–7.

¹²⁶ Ks. esim. *Paakkanen* 2019, s. 1496.

¹²⁷ Ks. esim. *Benatar – Benatar* 2003, s. 43.

¹²⁸ Ks. esim. *Weiss et al* 2010, s. 9.

¹²⁹ Ks. esim. *Moses et al* 1998, s. 371.

¹³⁰ Ks. esim. *Krill et al* 2011, s. 2462–2467 sekä *Pieretti et al* 2010, s. 516.

¹³¹ Ks. esim. *Boyle et al* 2002, s. 332–333, 335–336 ja 339.

oletettavasti hermopäätteiden menetyksestä.¹³² Ympärileikkauksessa näet poistetaan tavallisesti peniksen tuntoherkimmät osat.¹³³

¹³² Ks. esim. *Bronselaer et al* 2013, s. 822–823 sekä *Frisch et al* 2011, s. 1371 ja 1375.

¹³³ Ks. esim. *Sorrells et al* 2007, s. 869.

3 TASA-ARVO, SYRJINNÄN KIELTO JA RIKOSLAIN SÄÄTÄMINEN

3.1 Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja syrjintä käsitteinä

Tasa-arvo ei ole käsitteenä yksiselitteinen. Suomessa tasa-arvolla viitataan nykyisin yleensä sukupuolten asemaan, kun taas yhdenvertaisuutta käytetään puhuttaessa muiden ihmisryhmien kohtelusta. Esimerkiksi kansainvälisessä oikeudessa tällaista erottelua ei kuitenkaan tehdä, vaan samalla termillä *equality* tarkoitetaan niin sukupuolten kuin muidenkin ihmisryhmien kohtelua.¹³⁴ Selkeyden vuoksi tässä tutkimuksessa sukupuolten asemasta käytetään termiä *tasa-arvo* lukuun ottamatta perustuslain yhdenvertaisuussäännöstä, joka nimestään huolimatta käsittää myös sukupuolten tasa-arvon. Silloin, kun tutkimuksessa viitataan *monimuotoiseen tasa-arvoon*, jossa sukupuoleen yhdistyy muita ominaisuuksia, kuten etninen alkuperä (mukaan lukien kulttuuri), käytetään tasa-arvon rinnalla termiä *yhdenvertaisuus* tai asia tuodaan esiin muulla tavoin. Kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa esiintyvä englanninkielinen termi *equality* käännetään tasa-arvoksi.

Tasa-arvo jaetaan yleensä sen muodolliseen ja tosiasialliseen puoleen. *Muodollinen tasa-arvo* voidaan määritellä samanlaisten samankaltaisena ja *tosiasiallinen eli aineellinen tasa-arvo* erilaisten erilaisena kohteluna.¹³⁵ Erityisesti ensin mainittu tasa-arvon muoto liitetään usein *Aristoteleen Nikomakhoksen etiikkaan* sisältyvään vaatimukseen samanlaisten samanlaisesta ja erilaisten erilaisesta kohtelusta.¹³⁶ Muodollista tasa-arvoa voidaan kutsua myös *mahdollisuuksien tasa-arvoksi (equality of opportunities)* ja tosiasiallista tasa-arvoa *lopputulosten tasa-arvoksi (equality of results)*.¹³⁷ Muodollinen tasa-arvo edellyttää sukupuolten yhdenmukaista kohtelua.¹³⁸ Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua se seikka, ettei muodolliseen tasa-arvoon sisältyvä vaatimus samanlaisten samanlaisesta kohtelusta aseta minkäänlaisia kriteerejä sille, minkälaisia tapauksia on pidettävä samanlaisina tai mitkä erot ovat tapauksen kannalta moraalisesti tai oikeudellisesti olennaisia.¹³⁹ Tosiasiallinen tasa-arvo edellyttää puolestaan naisten ja miesten keskinäisten erojen huomioon ottamista heidän kohtelussaan.¹⁴⁰ Tosiasiallisen tasa-arvon edistämiseen liittyvät tasa-arvon edistämisvelvoitteet

¹³⁴ Nousiainen 2012a, s. 31–32.

¹³⁵ Ks. esim. Anttila 2013, s. 66.

¹³⁶ Nousiainen 2004, s. 196; 2008, s. 159–160; ja 2012a, s. 36.

¹³⁷ Holli 2012, s. 78. Ks. kuitenkin myös Fredman 2011, s. 19. Mahdollisuuksien tasa-arvolla on sekä muodollinen että tosiasiallinen ulottuvuus, mutta sitä sovelletaan harvoin sen tosiasiallisessa muodossaan. Muodollisessa mahdollisuuksien tasa-arvossa kaikille taataan muodollisesti yhtäläiset mahdollisuudet johonkin tiettyyn oikeuteen, kun taas tosiasiallisessa mahdollisuuksien tasa-arvossa yhtäläiset mahdollisuudet tähän oikeuteen pääsemiseksi varmistetaan tosiasiallisesti.

¹³⁸ Ks. esim. Anttila 2013, s. 46–47.

¹³⁹ Nousiainen 2001, s. 47 ja 2004, s. 196.

¹⁴⁰ Wentholt 1999, s. 58.

ja positiivinen erityiskohtelu.¹⁴¹ *Positiivisella erityiskohtelulla* tarkoitetaan tietyn yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevan ryhmän, kuten naisten, lasten tai vähemmistöjen, asemaa ja olosuhteita parantavia toimia.¹⁴² Positiivinen erityiskohtelu on osa tasa-arvoperiaatetta, ei poikkeus siitä.¹⁴³

Tasa-arvo on mahdollista nähdä myös syrjimättömyytenä. Syrjinnän käsite on kuitenkin kapealaisempi kuin tasa-arvon.¹⁴⁴ *Syrjintä* voidaan määritellä ei-hyväksyttäväksi erotteluksi ihmisten välillä näiden keskinäisten (oikeudellisesti epäolennaisten) erojen vuoksi.¹⁴⁵ Syrjinnän kielloilla on määritelty ne ominaisuudet, joiden perusteella ihmiset katsotaan muodollisen tasa-arvon edellyttämällä tavalla samanlaisiksi, ja joiden perusteella heitä ei saa kohdella eri tavoin.¹⁴⁶ Siksi syrjinnän arvioinnissa *vertailtavuusperiaatteella*, joka asettaa samanlaisen kohtelun edellytykseksi vertailukelpoisen (samanlaisen) tilanteen vaatimuksen, ei tarvitse olla vastaavaa merkitystä kuin muodollisen tasa-arvon kohdalla, vaan huomio kiinnittyy ennen kaikkea kiellettyyn syrjintäperusteeseen (esimerkiksi sukupuoleen tai etniseen alkuperään), syrjiväksi väitetystä menettelystä aiheutuvaan haittaan sekä syy-yhteyteen näiden kahden välillä. Syrjintä voi olla välitöntä tai välillistä.¹⁴⁷ Välittömän syrjinnän kiello nähdään usein muodollisen tasa-arvon puolena, kun taas välillisen syrjinnän kiellon ymmärretään liittyvän tosiasialliseen tasa-arvoon.¹⁴⁸

Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan erilaista kohtelua jonkin ei-hyväksyttävän perusteen nojalla. Siinä henkilöä tai ryhmää kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta tai jotakin muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Välittömässä syrjinnässä tekijän tarkoituksella tai sillä, miten hän menettelynsä mieltää, ei ole merkitystä. Olennaista on se, voidaanko menettelyä pitää objektiivisesti arvioiden syrjintänä. *Välillistä syrjintää* on puolestaan näennäisesti tai muodollisesti samanlainen kohtelu, joka kuitenkin tosiasiassa johtaa syrjintään henkilöiden tai ryhmien välillä olevien erojen takia. Siinä menettely vaikuttaa sinänsä neutraalilta, mutta sen vaikutuksesta henkilö tai ryhmä tulee asetetuksi muihin nähden eri asemaan jollakin kielletyllä perusteella. Välillinen syrjintä loukkaa tosiasiallista tasa-arvoa ja paljastuu sitä toteuttavia erityistoimia edellyttävissä tilanteissa. Kyseessä voi olla välillinen syrjintä, vaikka menettelylle olisi hyväksyttävä peruste,

¹⁴¹ Ks. esim. Anttila 2013, s. 62–66.

¹⁴² Ks. esim. HE 309/1993 vp, s. 44.

¹⁴³ Anttila 2013, s. 66 ja Nieminen 2019, s. 592.

¹⁴⁴ Anttila 2013, s. 58 ja 66.

¹⁴⁵ Ojanen – Scheinin 2011, s. 238.

¹⁴⁶ Nousiainen 2004.

¹⁴⁷ Anttila 2013, s. 55 ja 58.

¹⁴⁸ Schiek et al 2007, s. 26.

jos sen vaikutukset tosiasialla merkitsevät kiellettyä syrjintää.¹⁴⁹ Tässä tutkimuksessa ongelmana on se, että jos poikia kohdellaan sukupuolensa perusteella eri tavoin kuin tyttöjä ilman hyväksyttävää perustetta, lainsäätäjä saattaa syyllistyä välittömään syrjintään poikia kohtaan, kun taas jos lainsäätäjä laiminlyö ryhtyä tosiasialliseen tasa-arvoa vaativiin erityistoimiin tyttöjen suojelemiseksi sukuelinten silpomisilta, lainsäätäjä saattaa puolestaan syyllistyä välilliseen syrjintään tyttöjä kohtaan.

Moniperusteisella syrjinnällä (multiple discrimination) tarkoitetaan sitä, että yksilö tai ryhmä joutuu syrjityksi useammalla kuin yhdellä perusteella. Moniperusteinen syrjintä voidaan jakaa kumulatiiviseen (*additive/cumulative discrimination*) ja risteävään syrjintään (*intersectional discrimination*). *Kumulatiivisella syrjinnällä* tarkoitetaan sitä, että henkilö tai ryhmä joutuu muita huonompaan asemaan useamman toisistaan riippumattoman syrjintäperusteen nojalla. *Risteävässä syrjinnässä* puolestaan eri syrjintäperusteet yhdessä aiheuttavat henkilön tai ryhmän joutumisen muita huonompaan asemaan.¹⁵⁰ Esimerkiksi tutkimuksessa tyttöjen sukuelinten silpominen katsotaan syrjinnäksi niin iän kuin sukupuolen perusteella. Tutkimuksen kannalta merkityksellisempi näkökohta on kuitenkin se, että rikoslainsäädäntö saattaa johtaa risteävään syrjintään tyttöjä ja/tai poikia kohtaan heidän sukupuolensa ja etnisen alkuperänsä (sisältäen kulttuurinsa) perusteella, jollei rikoslain säätämisessä kiinnitetä riittäväällä tavalla huomiota näihin ominaisuuksiin liittyviin stereotypioihin.

3.2 Tasa-arvo ja syrjinnän kielto kansainvälisessä oikeudessa

3.2.1 Yleiset ihmisoikeusasiakirjat ja lapsen oikeuksien sopimus

Valtion tulee kunnioittaa, suojella ja toteuttaa *ihmisoikeuksia*, joilla tarkoitetaan kaikille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia. *Kunnioittaminen* tarkoittaa sitä, että valtio pidättäytyy loukaamasta ihmisoikeuksia. *Suojelovelvoite* tai niin kutsuttu *valtion huolellisuusvelvoite (a due diligence obligation)* on laajentanut valtion vastuun tarkoittamaan velvollisuutta turvata ihmisoikeuksien toteutuminen myös yksityisten välisissä suhteissa. *Toteuttamisvelvoite* puolestaan velvoittaa valtiota ryhtymään positiivisiin toimiin ihmisoikeuksien toteuttamiseksi.¹⁵¹ Tasa-arvo ja syrjinnän kielto ovat keskeisimpiä ihmisoikeuksia. Muut ihmisoikeudet on turvattava tasa-arvoisesti ja ilman henkilökohtaisiin ominaisuuksiin perustuvaa syrjintää.¹⁵² Sen sijaan

¹⁴⁹ Ojanen – Scheinin 2011, s. 245.

¹⁵⁰ Anttila 2010, s. 36–37.

¹⁵¹ Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 44 sekä Pentikäinen 2012b, s. 103 ja 116–118. Ks. Amerikan välinen ihmisoikeustuomioistuin: *Rodríguez v. Honduras*, Judgement of 29 July 1988, Series C: Decisions and Judgments, jonka antamisen jälkeen valtioiden suoriutumista ihmisoikeusvelvoitteistaan ryhdyttiin arvioimaan valtion huolellisuusvelvoitteen nojalla.

¹⁵² Pentikäinen 2012a, s. 502.

tasa-arvon edistämisessä valtioilla on yleensä laaja harkintamarginaali sen käytön laajuuden ja keinojen valinnan suhteen.¹⁵³

Tasa-arvo ja syrjäntäkielto sisältyvät myös lukuisiin eri ihmisoikeusasiakirjoihin, kuten ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (1948) 2(1) ja 7 artikloihin; kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus, SopS 8/1976) 2(1) ja 26 artikloihin; sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (TSS-sopimus, SopS 6/1976) 2(2) artiklaan. KP- ja TSS-sopimuksissa on myös erillisellä 3 artiklalla turvattu miesten ja naisten välinen tasa-arvo sekä ensiksi mainitun 24(1) artiklassa jokaisen lapsen oikeus suojeluun muun muassa ilman sukupuoleen tai kansalliseen alkuperään perustuvaa syrjäntää. TSS-komitean tulkintakäytännössä TSS-sopimuksen 2(2) artiklan termi *sukupuoli* (*sex*) käsittää myös sosiaalisen sukupuolen, ja sopimuksessa sukupuolten tasa-arvolla tarkoitetaan niin muodollista kuin tosiasiallista tasa-arvoa. Sopimuksissa syrjäntää on paitsi välitön ja välillinen myös rakenteellinen ja moniperusteinen syrjäntä. Esimerkkinä välillisestä syrjäntästä on sukupuolineutraali lainsäädäntö, joka saattaa johtaa jopa eriarvoisuuden lisääntymiseen yhteiskunnassa, jos se jättää huomiotta vallitsevan sukupuolten välisen taloudellisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen epätasa-arvon. Erilainen kohtelu ei ole syrjäntää, jos sille on kohtuulliset ja objektiiviset perusteet. Sekä KP- että TSS-sopimuksen nojalla positiiviset erityistoimet tosiasiallisen syrjäntän poistamiseksi ovat sallittuja siihen asti, kunnes tosiasiallinen tasa-arvo on saavutettu.¹⁵⁴

Euroopan neuvoston (EN) ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi solmitun yleissopimuksen eli Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS, SopS 18–19/1990) 14 artiklan mukaan sopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen tulee taata muun muassa ilman minkäänlaista sukupuoleen, kansalliseen alkuperään tai kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen perustuvaa syrjäntää. Vaikka sopimuksessa ei mainita etnistä alkuperää syrjäntäperusteena, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on katsonut käytännössään ”rodun”, kansallisen alkuperän ja kansalliseen vähemmistöön kuulumisen

¹⁵³ Nousiainen 2012b, s. 432.

¹⁵⁴ Ks. TSS-komitean yleiskommentti nro. 16 (2005), kohdat 6–8, 12–13 ja 15; sekä nro. 20 (2009), kohdat 7, 9–10, 12–13, 17 ja 20; YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro. 18 (1989), kohdat 6–7, 10 ja 13; sekä YK:n ihmisoikeuskomitea: *Derksen v. Alankomaat*, Communication No. 976/2001, 1.4.2004, kohta 9.3.

olevan keskeinen osa etnistä alkuperää.¹⁵⁵ Syrjinnän kieltö ei ole yleinen.¹⁵⁶ EIS 14 artiklan tarkoittama syrjintä voi olla välitöntä tai välillistä.¹⁵⁷

EIS 14 artikla ei kiellä kaikkea samanlaisten erilaista ja erilaisten samanlaista kohtelua, mutta tällaiselle kohtelulle tulee olla hyväksyttävä peruste. Hyväksyttävältä perusteelta edellytetään sitä, että kohtelulle on objektiivinen ja kohtuullinen oikeutusperuste (*objective and reasonable justification*), mikä tarkoittaa hyväksyttävää päämäärää ja kohtelun oikeasuhtaisuutta tavoiteltuun päämäärään nähden. Oikeutetun päämäärän tulee olla rationaalinen ja toteen näytettävissä. Erottelun tavoite ei saa liittyä jotakin tiettyä ihmisryhmää koskeviin stereotyyppisiin käsityksiin¹⁵⁸. Positiivisessa erityiskohtelussa hyväksyttäväksi päämääräksi katsotaan tavoite heikomman ryhmän aseman parantamisesta. EIS 14 artiklan nimenomaisesti mainitsemiin syrjintäperusteisiin liittyvä erottelu edellyttää yleensä vahvempia perusteita.¹⁵⁹ Esimerkiksi sukupuoli ja ”rotu” ovat epäilyttäviä syrjintäperusteita (*suspect grounds*), joihin liittyvä erottelu edellyttää erityisen painavia perusteita (*very weighty reasons*).¹⁶⁰ Suhteellisuusperiaate taas edellyttää, että erilaisessa kohtelussa vallitsee oikeudenmukainen tasapaino yleisen edun sekä EIS:n suojaamien oikeuksien ja vapauksien välillä. Positiivisen erityiskohtelun tulee edellä mainitun lisäksi olla tilapäistä eli se on lopetettava heti, kun kyseessä oleva ryhmä ei sitä enää tarvitse.¹⁶¹

Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL C 364/1, 18.12.2000) 20 ja 23 artiklat koskevat kaikkien ihmisten tasa-arvoa sekä miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. Sen 21(1) artikla kieltää puolestaan muun muassa kaikenlaisen sukupuoleen tai etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän.

Lopuksi lapsen oikeuksien yleissopimuksen (LOS, SopS 60/1991) 2(1) artiklassa sopimusvaltioita velvoitetaan kunnioittamaan ja takaamaan lasten ihmisoikeudet muun muassa ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiensa tai muun laillisen huoltajansa sukupuoleen tai etniseen alkuperään perustuvaa erottelua. Lapsen oikeuksien sopimus mahdollistaa myös positiivisten erityistoimien käyttämisen tosiasiallisen tasa-arvon edistämiseksi.¹⁶²

¹⁵⁵ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1194.

¹⁵⁶ Pellonpää et al 2018, s. 996. Sopimusta on täydennetty yleisen syrjinnän kiellon sisältävällä 12. lisäpöytäkirjalla vuonna 2000. Suomessa kyseinen lisäpöytäkirja tuli voimaan 1.4.2005 (SopS 8/2005).

¹⁵⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1175.

¹⁵⁸ Gerards 2005, s. 144.

¹⁵⁹ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1166 ja 1182–1186 sekä Pellonpää et al 2018, s. 1004 ja 1007.

¹⁶⁰ Anttila 2013, s. 159.

¹⁶¹ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1166 ja 1185.

¹⁶² Ks. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 5 (2003), kohta 30.

3.2.2 CEDAW-sopimus

Yleisistä ihmisoikeusasiakirjoista poiketen YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW-sopimus, SopS 67–68/1986) ei rakennu sukupuolineutraliteetin varaan, sillä se koskee vain tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa syrjintää.¹⁶³ Sopimuksen 1 artiklassa *naisten syrjinnällä* tarkoitetaan kaikkea sellaista biologisen tai sosiaalisen sukupuolen¹⁶⁴ perusteella tapahtuvaa syrjintää, poissulkemista tai rajoittamista, jonka vaikutus tai tarkoitus on heikentää naisille kuuluvien yhtäläisten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamista, nauttimista tai toteuttamista kaikilla aloilla tai mitätöidä nämä oikeudet. Syrjintä voi olla välitöntä tai välillistä¹⁶⁵. Sopimuksen toimeenpanoa valvova CEDAW-komitea on katsonut tulkintakäytännössään sopimuksen koskevan myös naisten kohtaamaa moniperusteista syrjintää¹⁶⁶.

CEDAW-sopimuksessa ei mainita naisiin kohdistuvaa väkivaltaa,¹⁶⁷ mutta CEDAW-komitea on katsonut vuonna 1992 antamassaan yleissuosituksessa 1 artiklan syrjinnän käsitteen kattavan myös tämän ilmiön. *Naisiin kohdistuva sukupuolistunut väkivalta (gender-based violence against women)* on väkivaltaa, joka suuntautuu naiseen, koska hän on nainen tai joka vaikuttaa epäsuhtaisesti naisiin. Väkivaltaa ovat fyysistä, henkistä tai seksuaalista vahinkoa tai kärsimystä aiheuttavat teot; tällaisilla teoilla uhkaaminen; pakottaminen; ja vapaudenriisto.¹⁶⁸ Myös haitallisissa perinteissä (*harmful practices*), joihin tyttöjen sukuelinten silpominen yleensä luetaan, on kyse naisiin ja/tai lapsiin kohdistuvasta väkivallasta; sekä *risteävästä syrjinnästä*, jossa eri syrjintäperusteet, kuten sukupuoli ja ikä, risteävät luoden näin erityisiä syrjinnän muotoja.¹⁶⁹ Esimerkiksi tytöt ovat aikuisia naisia alttiimpia väkivallalle.¹⁷⁰

Sopimuksessa tasa-arvo ymmärretään laajasti, eikä se tyhjenny vain muodollisen tasa-arvon turvaamiseen.¹⁷¹ Sopimusvaltioiden kolmena keskeisenä positiivisena velvoitteena, jotka voidaan nähdä myös sopimuksen kolmiosaisena tavoitteena, on

¹⁶³ Holtmaat 2013, s. 100 ja Pentikäinen 2002, s. 548.

¹⁶⁴ Ks. CEDAW-komitean yleissuositus nro. 28 (2010), kohta 5, jossa komitea on määritellyt biologisen ja sosiaalisen sukupuolen seuraavasti: ”The term “sex” here refers to biological differences between men and women. The term “gender” refers to socially constructed identities, attributes and roles for women and men and society’s social and cultural meaning for these biological differences resulting in hierarchical relationships between women and men and in the distribution of power and rights favouring men and disadvantaging women.”

¹⁶⁵ Freeman et al 2012, s. 171 sekä Pentikäinen 2002, s. 548.

¹⁶⁶ CEDAW-komitea on ottanut kantaa moniperusteiseen syrjintään muun muassa väliaikaisista erityistoimista ja valtioiden sopimusvelvoitteista antamissaan yleissuosituksissa. Ks. CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohta 12; sekä yleissuositus nro. 28 (2010), kohdat 18 ja 26.

¹⁶⁷ YK:n yleiskokous 2006, kohta 31.

¹⁶⁸ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 19 (1992), kohta 6; sekä yleissuositus nro. 35 (2017), kohta 9.

¹⁶⁹ CEDAW-komitean ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yhteinen yleissuositus nro. 31 (2014/2019) / yleiskommentti nro. 18 (2014/2019), kohdat 7 ja 15.

¹⁷⁰ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 28 (2010), kohta 21.

¹⁷¹ Ks. esim. Anttila 2013, s. 202, Holtmaat 2013, s. 106 sekä Nousiainen 2005, s. 1199.

1. varmistaa, ettei lainsäädäntö ole naisia välittömästi tai välillisesti syrjivää sekä suojella naisia syrjinnältä niin julkisessa kuin yksityisessä elämässä;
2. parantaa naisten tosiasiallista asemaa; ja
3. puuttua vallitseviin sukupuolten välisiin suhteisiin ja pinttyneisiin sukupuolistereotypioihin.¹⁷²

Sopimuksen 3 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin toimiin kaikilla aloilla varmistaa naisten täyden kehityksen ja etenemisen, jotta naiset voisivat tasa-arvoisesti miesten kanssa nauttia ihmisoikeuksista ja harjoittaa niitä. *Tosiasiallisen tasa-arvon* (*de facto/substantive equality*) saavuttamiseksi ei riitä, että naista kohdellaan kaikissa tilanteissa samalla tavoin kuin miestä sukupuolten biologisten tai sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneiden erojen vuoksi. Siten erilaista kohtelua tai väliaikaisia erityistoimia ei katsota syrjinnäksi, jos niille on esitettävissä kohtuullinen ja hyväksyttävä peruste.¹⁷³ Toisaalta väliaikaisten erityistoimien tulee nimensä mukaisesti olla väliaikaisia, ja toimenpiteistä on luovuttava, kun yhtäläisten mahdollisuuksien ja tasa-arvoisen kohtelun päämäärät on saavutettu.¹⁷⁴ Tosiasiallinen tasa-arvo on niin määrällisten kuin laadullisten lopputulosten tasa-arvoa. Esimerkkinä voidaan mainita se, ettei naisten tarvitse enää joutua väkivallan kohteiksi.¹⁷⁵ *Muutokseen pyrkivä tasa-arvo* (*transformative equality*¹⁷⁶) on osin päällekkäinen tosiasiallisen tasa-arvon termin kanssa.¹⁷⁷ Se edellyttää yhteiskunnassa vallitsevaan rakenteelliseen sukupuolisyryntään puuttumista, sukupuolistereotyyppien poistamista sekä naisten ja miesten valtasuhteisiin vaikuttamista.¹⁷⁸ Siten sopimus ei vaadi naisia mukautumaan vallitseviin miehisiin normeihin ja standardeihin, vaan tavoitteena on näiden miehisten rakenteiden muuttaminen naisten tarpeet paremmin huomioon ottaviksi.¹⁷⁹

CEDAW-sopimuksen 2(1) artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee tuomita kaikki naisiin kohdistuvan syrjinnän muodot sekä ryhtyä niiden poistamiseen kaikin asianmukaisin keinoin ja ilman viivytyksiä. Kunnioittamisvelvoitteen nojalla valtion on muun muassa pidätyttävä säättämistä naisia välittömästi tai välillisesti syrjiviä lakeja sekä muutettava tai poistettava kaikki

¹⁷² CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohdat 6–7.

¹⁷³ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohdat 8 ja 18. Ks. *Freeman et al* 2012, s. 172 sekä *Holtmaat* 2013, s. 106.

¹⁷⁴ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohta 20; sekä CEDAW-sopimus (SopS 67–68/1986), art. 4(1). Tosin erityistoimia voidaan niiden väliaikaisesta luonteesta huolimatta joutua tosiasiasa käyttämään pitkänkin aikaa.

¹⁷⁵ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohdat 8–9.

¹⁷⁶ Termin *transformative equality* on alun perin kehittänyt *Sandra Fredman* (ks. *Holtmaat* 2013, s. 96). *Holtmaat* viittaa artikkelissaan *Fredmanin* artikkeliin *Beyond the Dichotomy of Formal and Substantive Equality: Towards New Definitions of Equal Rights*, teoksessa *Boerefijn, Ineke* (toim.): *Temporary Special Measures: Accelerating De Facto Equality of Women under Article 4(1) UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, Intersentia 2003, s. 111–118.

¹⁷⁷ *Freeman et al* 2012, s. 167.

¹⁷⁸ *Holtmaat* 2013, s. 105–108. Ks. CEDAW-sopimus (SopS 67–68/1986), johdanto-osan kappale 15 ja art. 5(1)(a).

¹⁷⁹ *Anttila* 2013, s. 201–202 ja *Fredman* 2013, s. 236. Ks. myös CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohta 10.

syrijivät rikosoikeudelliset säännökset ja määräykset. Tietyt naisryhmät, kuten pakolais-, turva-paikanhakija- ja maahanmuuttajanaiset, ovat erityisen haavoittuvia muun muassa rikoslainsäädännössä esiintyvälle syrjinnälle.¹⁸⁰ Velvoite koskee myös sukupuolineutraaleja lakeja ja säännöksiä, sillä ne usein heijastavat ja/tai ylläpitävät sukupuolistereotypioita ja sukupuolten epätasa-arvoisia valtasuhteita.¹⁸¹

CEDAW-sopimuksen 2(1)(e) artiklaan perustuvan suojelemisvelvollisuuden nojalla sopimusvaltio saattaa puolestaan joutua vastuuseen yksityishenkilöiden tekemistä väkivallanteoista, kuten tyttöjen sukuelinten silpomisesta, jos se ei onnistu huolellisuusvelvoitteen mukaisesti estämään, tutkimaan, syyttämään ja tuomitsemaan väkivallantekoja. Huolellisuusvelvoite sisältää myös kriminalisointivelvoitteen.¹⁸² Ottaessaan kantaa haitallisiin perinteisiin komitea on viitannut myös sopimuksen 5(1)(a) artiklaan, joka yhdessä 2(1)(f) artiklan kanssa velvoittaa valtiot ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin muuttaakseen miesten ja naisten sosiaalisia ja kulttuurisia käyttäytymiskaavoja poistaakseen ennakkoluulot ja tapaan tai muuhun perustuvat käytännöt, joiden lähtökohtana on käsitys jommankumman sukupuolen alemmuudesta tai ylemmyydestä tai kaavamainen miesten ja naisten roolijako.¹⁸³ Käytännöt voidaan ymmärtää syrjiviksi sukupuolistereotypioiksi, jotka vaikuttavat haitallisten perinteiden, mutta usein myös valtioiden lainsäädännön taustalla.¹⁸⁴

Lopuksi toteuttamisvelvoite edellyttää sitä, että valtio ottaa käyttöön monenlaisia toimia taatakseen sen, että naiset ja miehet nauttivat tasa-arvoisesti oikeuksistaan niin muodollisesti (*de jure*) kuin tosiasiallisesti (*de facto*). Tosiasiallista tasa-arvoa voidaan tarvittaessa edistää myös CEDAW-sopimuksen 4(1) artiklan mainitsemien väliaikaisin erityistoimin.¹⁸⁵ Väliaikaisten erityistoimien, kuten erityiskohtelun, tarkoituksena on jouduttaa naisten aseman parantumista tosiasiallisen tasa-arvon saavuttamiseksi; niiden rakenteellisten, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten aikaansaamiseksi, jotka ovat välttämättömiä menneiden ja nykyisten syrjinnän muotojen ja vaikutusten korjaamiseksi; sekä syrjinnän hyvittämiseksi.¹⁸⁶

¹⁸⁰ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 28 (2010), kohdat 9, 16, 31, 35 ja 37(a); sekä CEDAW-sopimus (SopS 67–68/1986), art. 2(1)(d), 2(1)(f) ja 2(1)(g).

¹⁸¹ Ks. esim. CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohta 7. Ks. *Freeman et al* 2012, s. 248, 252 ja 254.

¹⁸² CEDAW-komitean yleissuositus nro. 19 (1992), kohta 9; yleissuositus nro. 28 (2010), kohdat 9, 13, 19, 36 ja 37(1)(b); CEDAW-komitean ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yhteinen yleissuositus nro. 31 (2014/2019) / yleiskommentti nro. 18 (2014/2019), kohta 13; CEDAW-komitean yleissuositus nro. 35 (2017), kohdat 24(2)(b), 26(1)(a) ja 29(1)(a); sekä CEDAW-sopimus (SopS 67–68/1986), art. 2(1)(e).

¹⁸³ *Freeman et al* 2012, s. 244.

¹⁸⁴ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohdat 6–7; sekä CEDAW-komitean ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yhteinen yleissuositus nro. 31 (2014/2019) / yleiskommentti nro. 18 (2014/2019), kohdat 6 ja 17. Ks. *Cook – Cusack* 2010, s. 20 ja 32 sekä *Freeman et al* 2012, s. 238 ja 243.

¹⁸⁵ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 28 (2010), kohdat 9, 20 ja 37(1)(d).

¹⁸⁶ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 25 (2004), kohdat 15 ja 22.

3.2.3 Tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevat kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat

EN:n naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskeva yleissopimus (Istanbulin sopimus, SopS 53/2015) edustaa modernia kansainvälisen oikeuden ajattelutapaa määritellessään *naisiin kohdistuvan väkivallan* syrjinnäksi, ihmisoikeusloukkaukseksi ja rikokseksi.¹⁸⁷ Naisiin kohdistuva väkivalta suuntautuu naiseen hänen sukupuolensa vuoksi.¹⁸⁸ Kansainvälisessä oikeudessa termillä *nainen* tarkoitetaan usein myös tyttölasta.¹⁸⁹ Kyseinen väkivalta nähdään naisten ja miesten epätasa-arvoisten valtasuhteiden syynä ja seurauksena.¹⁹⁰ Naisiin kohdistuva väkivalta eri muodoissaan rajoittaa merkittävästi naisten mahdollisuutta nauttia omista ihmisoikeuksistaan.¹⁹¹

Edellisessä alaluvussa tarkasteltujen CEDAW-komitean yleissuositusten ohella keskeisiä tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevia ihmisoikeusasiakirjoja ovat muun muassa YK:n yleiskokouksen vuonna 1993 hyväksymä julistus naisiin kohdistuvan väkivallan poistamisesta sekä naisten asemaa ja oikeuksia koskeva Pekingin julistus ja toimintaohjelma vuodelta 1995. Niiden nojalla valtion on säädettävä rangaistaviksi naisiin kohdistuvat väkivaltaiset käytännöt, kuten tyttöjen sukuelinten silpominen; sekä pidättäydyttävä vetoamasta minkäänlaisiin tapoihin, perinteisiin tai uskontoon perustuviin syihin välttääkseen velvoitteen poistaa nämä käytännöt.¹⁹² Pekingin julistuksessa ja toimintaohjelmassa hallitukset ovat sitoutuneet niin sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen kuin positiivisiin erityistoimiin naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi.¹⁹³

Euroopan tasolla EIT on antanut merkittävän määrän sukupuolistunutta väkivaltaa koskevia ratkaisuja.¹⁹⁴ Yksi EIT:n tunnetuimmista ratkaisuista on ratkaisu tapauksessa *Opuz v. Turkki*, jossa EIT katsoi naisiin kohdistuvan väkivallan EIS 14 artiklan syrjinnän kiellon vastaiseksi¹⁹⁵.

¹⁸⁷ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, kohta 40; sekä Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), art. 3(1)(a). Ks. *Nousiainen – Pentikäinen* 2017, s. 45.

¹⁸⁸ Ks. esim. CEDAW-komitean yleissuositus nro. 19 (1992), kohta 6; sekä Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), art. 3(1)(d).

¹⁸⁹ Ks. esim. CEDAW-komitean yleissuositus nro. 35 (2017), kohta 14; sekä Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), art. 3(1)(f).

¹⁹⁰ Ks. esim. Declaration on the Elimination of Violence against Women (A/RES/48/104, 20. joulukuuta 1993), johdanto-osan kappale 7; Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, kohta 44; sekä Pekingin julistus ja toimintaohjelma, kohta 118.

¹⁹¹ Ks. esim. Declaration on the Elimination of Violence against Women (A/RES/48/104, 20. joulukuuta 1993), johdanto-osan kappale 6; sekä Pekingin julistus ja toimintaohjelma, kohta 112.

¹⁹² Declaration on the Elimination of Violence against Women (A/RES/48/104, 20. joulukuuta 1993), art. 2(1)(a) ja 4(1); sekä Pekingin julistus ja toimintaohjelma, kohdat 124(1)(a) ja 124(1)(i).

¹⁹³ Pekingin julistus ja toimintaohjelma, kohdat 38, 123, 124(1)(g) ja 126(1)(d).

¹⁹⁴ *Ristik* 2020, s. 71.

¹⁹⁵ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: *Opuz v. Turkki* (9.6.2009, lopullinen), kohta 202.

EIT:n ratkaisukäytännön nojalla valtion positiiviseen toimintavelvoitteeseen on katsottu sisältyvän muun muassa velvoite kriminalisoida naisiin kohdistuva väkivalta.¹⁹⁶ Kuitenkin vasta Istanbulin sopimuksen myötä Eurooppaan on saatu sitova naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskeva sopimus.¹⁹⁷ Sopimukseen kirjatun valtion huolellisuusvelvoitteen mukaan valtion on ehkäistävä, tutkittava, rangaistava ja hyvitetävä yksityisten toimijoiden yksityisiin kohdistamat väkivallanteot. Sopimus edellyttää muun muassa tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kriminalisointia kansallisessa rikoslaissa.¹⁹⁸ Sopimuksen 12(5) artiklassa kulttuurin, tavan, uskonnon, perinteen tai niin sanotun ”kunnian” ei katsota oikeuttavan mitään sopimuksen soveltamisalaan kuuluvaa väkivallantekoa.

Istanbulin sopimuksessa todetaan, että naiset ja tytöt ovat alttiimpia sukupuoleen perustuvalla väkivallalla kuin miehet, ja että perheväkivalta kohdistuu suhteellisesti useimmin naisiin. Toisaalta sopimustekstin mukaan myös miehet ja pojat voivat joutua perheväkivallan uhreiksi.¹⁹⁹ Siksi väkivallanteot tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista ja pakotettua raskauden keskeyttämistä lukuun ottamatta tulee säätää rangaistaviksi sukupuolineutraalilla tavalla.²⁰⁰ Lisäksi sopimuksen 6 artikla velvoittaa sopimusvaltioita ottamaan sukupuolinäkökulman huomioon muun muassa kriminalisointivelvoitteiden täytäntöönpanossa ja niiden vaikutusten arvioinnissa.²⁰¹ Huomiota on kuitenkin kiinnitettävä erityisesti naisten syrjinnän poistamiseen. Valtion on kumottava naisia syrjivät säädökset. Erityistoimia sukupuoleen perustuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja naisten suojelemiseksi väkivallalta ei katsota syrjinnäksi.²⁰² Sopimuksen 4(3) artiklan syrjinnän kielto sekä 4(2) artiklan velvoite tuomita ja estää kaikki naisten syrjinnän muodot antavat mahdollisuuden myös moniperusteisen syrjinnän huomioimiseen. Kriminalisointivelvoitteet on pantava täytäntöön ilman syrjintää muun muassa biologisen tai sosiaalisen sukupuolen, kansalliseen vähemmistöön kuulumisen, maahanmuuttajataustan tai pakolaisaseman perusteella.²⁰³ Lopuksi Istanbulin sopimus sisältää CEDAW-sopimuksen 5(1)(a) artiklan kaltaisen määräyksen ennakkoluulojen, tapojen,

¹⁹⁶ Hong 2019, s. 31, viitenumero 56; Stoyanova 2017, s. 329.

¹⁹⁷ Choudhry 2016, s. 408.

¹⁹⁸ Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), art. 5(2) ja 38.

¹⁹⁹ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, kohta 27; sekä Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), johdanto-osan kappaleet 14–15 ja art. 3(1)(d).

²⁰⁰ Kimpimäki 2022.

²⁰¹ Ks. myös Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, kohta 61.

²⁰² Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), art. 4(2) ja 4(4).

²⁰³ Ks. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, kohta 53.

perinteiden ja kaikkien muiden käytäntöjen poistamisesta naisten ja miesten sukupuolirooleja muuttamalla.²⁰⁴

Euroopan komissio on antanut jo hyväksytyn ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta (COM(2022)105), jonka tarkoituksena on EU:n toimivaltaan kuuluvien Istanbulin sopimukseen sisältyvien tavoitteiden saavuttaminen. Direktiiviehdotuksella asetettaisiin vähimmäisvaatimukset muun muassa sen alaan kuuluvien rikosten, kuten tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen, määritelmille ja rikoksista aiheutuville seuraamuksille.²⁰⁵

3.3 Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö rikoslain säätämisessä huomioitavana perusoikeutena, arvona ja oikeusperiaatteena

Sukupuolten tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö ovat keskeisiä perusoikeuksia. *Perusoikeuksilla* tarkoitetaan perustuslaintasoisia, yksilön perustavanlaatuisia ja hyvin merkityksellisiä oikeuksia²⁰⁶. Suomen perustuslaissa termi *yhdenvertaisuus* käsittää myös sukupuolten tasa-arvon. Yhdenvertaisuutta voidaan pitää myös perusoikeuden käsitteeseen sisältyvänä arvona siksi, että perusoikeuksien katsotaan kuuluvan yhtäläisesti kaikille.²⁰⁷ Lisäksi yhdenvertaisuus on sisään luettuna PL 1.2 §:n perusoikeuksien tausta-arvoihin eli ihmisarvon loukkaamattomuuteen ja oikeudenmukaisuuden edistämiseen yhteiskunnassa.²⁰⁸ Yhtä lailla rikosoikeudessa ja kriminaalipolitiikassa sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden asema on merkittävä. Rikoslainsäädäntö kohdistuu pääsääntöisesti kaikkiin samalla tavoin. Lähtökohtana on, että kuka tahansa voi olla rikoksen tekijä tai uhri.²⁰⁹ Lisäksi yhdenvertaisuus arvona vaikuttaa kriminalisointiperiaatteenakin tunnetun laillisuusperiaatteen taustalla.²¹⁰ Lopuksi sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus vaikuttavat siihen, voidaanko tietty rikosoikeudellinen sääntely hyväksyä;²¹¹ sekä millä tavoin tietty teko on perusteltua säätää rangaistavaksi, mikä avaa yhteyden tasa-arvopolitiikan strategioihin.

PL 6.1 §:n yleisen *yhdenvertaisuussäännöksen* mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Säännös käsittää niin muodollisen kuin tosiasiallisen ulottuvuuden, joista kumpaakin

²⁰⁴ Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), art. 1(1)(b) ja 12(1). Ks. *Peroni* 2020, s. 45.

²⁰⁵ COM(2022)105 final, s. 3. Ks. myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2024/1385/EU, annettu 14 päivänä toukokuuta 2024, naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta, EUVL L, 24.5.2024, s. 1–36.

²⁰⁶ *Karapuu* 2011, s. 63.

²⁰⁷ Ks. esim. *HE 309/1993 vp*, s. 17, *Hidén* 1980, s. 30–32 sekä *KM 1992:3*, s. 170.

²⁰⁸ *Ojanen – Scheinin* 2011, s. 219 ja 224. Ihmisarvon käsitteen on sanottu viittaavan kaikkien ihmisten periaatteelliseen yhdenvertaisuuteen (*HE 309/1993 vp*, s. 42).

²⁰⁹ *Anttila – Törnudd* 1970, s. 186–187 sekä *Melander* 2011, s. 175–176.

²¹⁰ *Anttila – Törnudd* 1970, s. 186–187.

²¹¹ *Melander* 2011, s. 183.

sovelletaan myös suomalaisessa rikosoikeudessa²¹². *Muodolliseen yhdenvertaisuuteen* sisältyy mielivallan kieltö sekä vaatimus samankaltaisten tapausten samanlaisesta kohtelusta, minkä vuoksi vertailtavuusperiaatteella on keskeinen merkitys arvioitaessa olosuhteiden samankaltaisuutta²¹³. Viranomaisen tulee soveltaa lakia tekemättä muita eroja kuin lainsäädännössä esiintyviä. Lainsoveltajan ohella säännös kohdistuu myös lainsäätäjään.²¹⁴ Lailla ei voi asettaa kansalaisia tai kansalaisryhmiä toisia edullisempaan tai epäedullisempaan asemaan ilman yleisesti hyväksyttävää perustetta, jos asiaan vaikuttavat olosuhteet ovat samanlaisia.²¹⁵ Siten kriminalisoinnit eivät saa johtaa minkään ihmisryhmän, kuten ulkomaalaisten, syrjintään. Jos rikosoikeudellisen järjestelmän havaitaan olevan syrjivä, voidaan perus- ja ihmisoikeuksista johtaa velvoite korjata tilanne.²¹⁶ Tällaista tulkintaa tukee myös PL 22 §:n otettu säännös perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoitteesta.

Lain säätämisessä tosiasiallisen yhdenvertaisuuden merkitys on korostunut. Se paljastaa yhteiskunnassa esiintyvän eriarvoisuuden ja pitää oikeutta keinona myötävaikuttaa eriarvoisuuden poistamiseen. Syinä eriarvoisuuteen voivat olla esimerkiksi lainsäädäntö tai yksityiset toimijat.²¹⁷ Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi lainsäädäntö voi kohdella ihmisiä eri tavoin tietyn hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin takia, minkä vuoksi yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö eivät voi tiukasti rajoittaa lainsäätäjän harkintaa pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen edellyttämään sääntelyyn.²¹⁸ PL 6 § ei siten estä tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edellyttämää positiivista erityiskohtelua.²¹⁹ Lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta sekä yhdenvertaisuutta aikuisiin nähden turvataan erikseen PL 6.3 §:ssä, joka antaa mahdollisuuden lasten positiiviseen erityiskohteluun siksi, että lapset tarvitsevat vajaavaltaisuutensa ja aikuisväestöä heikomman asemansa vuoksi erityistä suojelua ja

²¹² Ibid, s. 178–179.

²¹³ Hidén 1975, s. 41–42.

²¹⁴ HE 309/1993 vp, s. 42. Ks. myös perusoikeuskomitean säännösehdotus, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä ja oikeutettuja yhtäläiseen lain suojaan. Ilmauksen *kaikki ihmiset ovat oikeutettuja yhtäläiseen lain suojaan* tarkoituksena oli painottaa sitä, että PL 6.1 § kohdistuisi lainsoveltajan ohella myös lainsäätäjään. Perusoikeuskomitean mietinnön mukaan muotoilun mallina olivat olleet ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 7 artiklassa ja KP-sopimuksen 26 artiklassa käytetyt ilmaisut. (KM 1992:3, s. 175) Säännöksen lopullisesta sanamuodosta kyseinen ilmaisu jätettiin kuitenkin pois.

²¹⁵ HE 309/1993 vp, s. 42–43, PeVL 1/1981 vp, s. 2 sekä PeVL 1/1986 vp, s. 3.

²¹⁶ Melander 2011, s. 195–196 ja Pirjatanniemi 2011, s. 162–163.

²¹⁷ Ojanen – Scheinin 2011, s. 228.

²¹⁸ HE 309/1993 vp, s. 43, PeVL 1/2006 vp, s. 2 sekä PeVL 25/2006 vp, s. 2.

²¹⁹ HE 309/1993 vp, s. 44 ja KM 1992:3, s. 177. PL 6 § ei sisällä mainintaa positiivisesta erityiskohtelusta, mutta perusoikeusudistuksen yhteydessä perusoikeuskomitea perusteli sitä koskevan erillisen ehdotuksen pois jättämistä siten, että oikeus positiiviseen erityiskohteluun tietyssä laajuudessa voidaan johtaa jo yhdenvertaisuutta koskevasta sääntelykokonaisuudesta (KM 1992:3, s. 178).

huolenpitoa.²²⁰ Tosiasiallista yhdenvertaisuutta voidaan edistää ja on edistetty myös rikosoikeudellisin lainsäädäntötoimin.²²¹

PL 6.4 § sisältää sukupuolten tasa-arvon edistämistä koskevan erityissäännöksen. Sen mukaan sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehtoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Vastaavanlainen velvoite yhdenvertaisuuden edistämiseksi voidaan johtaa PL 22 §:stä.²²²

Yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentää PL 6.2 §:n laaja-alainen *syrjinnän kielto*, joka velvoittaa niin lainsoveltajaa kuin -säätäjää.²²³ Sen mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa sukupuolen tai alkuperän perusteella.²²⁴ *Alkuperällä* tarkoitetaan kansallista, etnistä ja yhteiskunnallista alkuperää sekä ”rotua”²²⁵ ja ihonväriä. Perustelulle asetettavat vaatimukset ovat korkeat silloin, kun erottelu nojaa johonkin säännöksessä lueteltuun kiellettyyn syrjintäperusteeseen, kuten sukupuoleen tai alkuperään.²²⁶ Luettelossa mainittuihin syrjintäperusteisiin nojaava erottelu katsotaan erityisen herkästi syrjinnäksi siksi, että yksilö ei pysty näihin ominaisuuksiin yleensä itse millään tavoin vaikuttamaan.²²⁷ Syrjintä voi olla välitöntä tai välillistä. Syrjintää on myös erilliskohtelu (*segregaatio*); sekä suosinta tai jonkin yksilön tai ryhmän asettaminen etuoikeutettuun asemaan, jos se tosiasiassa tarkoittaa toisiin ihmisiin kohdistuvaa syrjintää.²²⁸ Lain esitöissä ei mainita moniperusteista syrjintää, mutta syrjintä on toki kiellettyä riippumatta tapaukseen soveltuvien syrjintäperusteiden määrästä.²²⁹

Syrjinnän kielto muodostaa yhden poikkeuksen siihen pääsääntöön, jonka mukaan perusoikeudet eivät yleensä ole sillä tavoin ehdottomia, ettei niitä pystyisi missään olosuhteissa ja laajuudessa rajoittamaan. Siten syrjinnän kiellon rajoittaminen tavallisella lailla on kiellettyä,

²²⁰ HE 309/1993 vp, s. 45 ja Nieminen 2019, s. 586.

²²¹ Melander 2011, s. 184.

²²² Ojanen – Scheinin 2011, s. 238, 268 ja 270.

²²³ Eriksson 1996, s. 864–866 ja KM 1992:3, s. 175.

²²⁴ PL 6.2 § ei sisällä varsinaista syrjinnän käsitettä, vaan jonkinlaisen alustavan määritelmän siitä (Ojanen – Scheinin 2011, s. 238). Vrt. KM 1992:3, s. 170.

²²⁵ Käsitteelle *rotu* ei nykytiedon valossa ole tieteellistä perustaa (ks. UNESCO: The Race Question 1950). Nousiainen ja Pentikäinen ovat todenneet, ettei nykyisin ole enää korrektaa käyttää rodun käsitettä, vaan suositeltavampaa on käyttää esimerkiksi käsitettä *etninen alkuperä* (Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 56). Toisaalta rodun käsitteen korvaaminen jollain muulla termillä vaikeuttaa tämän perusteen nojalla edelleen tapahtuvan syrjinnän tunnistamista (ks. Keskinen et al 2021, s. 41–42).

²²⁶ HE 309/1993 vp, s. 44.

²²⁷ Eriksson 1996, s. 865 sekä Ojanen – Scheinin 2011, s. 248.

²²⁸ HE 309/1993 vp, s. 44.

²²⁹ Ojanen – Scheinin 2011, s. 246.

ja kansainväliset velvoitteet²³⁰ estävät sen tilapäisenkin rajoittamisen sodan tai muun hätätilan aikana.²³¹

Syrjintäsäännöksen tarkoituksena ei ole kieltää kaikkea erontekoa ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi säännöksessä nimenomaan mainittuun syyhyn.²³² Eri asemaan asettamisen hyväksyttävyyys ratkaistaan sille esitetyn perusteen (*syyn*) ja asteen (*vaikutusten*) nojalla. Arviointi muistuttaa läheisesti oikeuden muotoon kirjoitetun perusoikeuden rajoitusten sallittavuuden arviointia²³³. Hyväksyttäväksi perusteeksi katsotaan järkipäisesti perusteltavissa oleva syy. Ennen kaikkea erottelu on voitava perustella perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla.²³⁴ Tosiasiallista tasa-arvoa edistävä positiivinen erityiskohtelu voidaan katsoa perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäväksi perusteeksi.²³⁵ Ehto perusteen hyväksyttävyydestä muistuttaa perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvaa *hyväksyttävyyysvaatimusta*, jonka mukaan rajoitusperusteen tulee olla hyväksyttävä ja rajoittamisen painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Perus- ja ihmisoikeuksien tulkintaa koskevan harmonisoinnin vuoksi merkitystä saa myös *ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus*, jonka mukaan rajoitus ei saa olla ristiriidassa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.²³⁶

Erottelun asteella eli vaikutuksilla viitataan kohtuullisuuden käsitteeseen tai suhteellisuusperiaatteeseen. Edes hyväksyttävä tarkoitusperä ei oikeuta liian jyrkkää erottelua.²³⁷ Suhteellisuusperiaatteen aineellisen sisällön määrittämiseen saadaan tulkinnallista apua perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvasta *suhteellisuusvaatimuksesta*, jonka mukaan rajoituksen tulee olla suhteellisuusvaatimuksen mukainen ja välttämätön hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi. Lähtökohtaisesti perusoikeuteen lievemmin puuttuvalle keinolle tulee antaa etusija.²³⁸ Viljanen on katsonut saksalaisesta valtiosääntöoikeudesta tulevan tavan eritellä suhteellisuusvaatimus eri osavaatimuksiin soveltuvan myös suomalaisessa valtiosääntöoikeudessa omaksuttuun suhteellisuusvaatimukseen. Saksalaisessa valtiosääntöoikeudessa suhteellisuusvaatimus käsittää 1) soveltuvuus- ja 2) välttämättömyysvaatimuksen sekä 3) suhteellisuusvaatimuksen suppeassa merkityksessä. *Soveltuvuusvaatimuksella* tarkoitetaan sitä, että perusoikeutta

²³⁰ Ks. esim. KP-sopimus (SopS 8/1976), art. 4(1).

²³¹ HE 309/1993 vp, s. 29 ja PeVM 25/1994 vp, s. 4.

²³² HE 309/1993 vp, s. 44.

²³³ Viljanen 2011, s. 140.

²³⁴ HE 309/1993 vp, s. 44 sekä Ojanen – Scheinin 2011, s. 232, 238–239 ja 249.

²³⁵ Anttila 2013, s. 153.

²³⁶ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

²³⁷ Ojanen – Scheinin 2011, s. 239.

²³⁸ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

rajoittavan sääntelyn tulee soveltua tarkoitukseensa eli sillä on voitava saavuttaa toivottu seuraus eli tavoite, joka voidaan katsoa hyväksyttäväksi perusoikeuden rajoitusperusteeksi. *Välttämättömyysvaatimus* tarkoittaa puolestaan sitä, että perusoikeutta rajoittavan sääntelyn on oltava välttämätön edellyttäen, ettei ole muuta yhtä tehokasta keinoa, joka rajoittaisi perusoikeutta valittua keinoa vähemmän tai ei rajoittaisi sitä lainkaan. *Suppeassa merkityksessä ymmärretyn suhteellisuusvaatimuksen* mukaan perusoikeutta rajoittavasta sääntelystä aiheutuva rasitus kohteelle eli rajoitettavan perusoikeuden haltijalle ei saa olla liiallista. Rajoitus ei saa olla epäsuhteessa sillä tavoiteltavaan päämäärään ja rajoitettavaan perusoikeuteen.²³⁹ *Anttilan* näkemyksen mukaan nämä osavaatimukset vastaavat erottelun oikeasuhtaisuuden arvioinnin edellytyksiä.²⁴⁰

Perustuslakivaliokunnan käytäntö jättää varsin avoimeksi sen, mitä hyväksyttävällä perusteella eri asemaan asettamisen ehtona konkreettisesti tarkoitetaan.²⁴¹ Perustuslakivaliokunnan mukaan hyväksyttävän perusteen arvioinnissa huomiota voidaan kiinnittää ainakin säännösten yhdenvertaisuusperiaatteeseen liittyvän sisällön tosiasialliseen merkitykseen, säännösten välttämättömyyteen tai yhteiskunnalliseen tarpeeseen, säännösten soveltamisen vapaaehtoisuuteen tai valinnaisuuteen, toisten perusoikeuksien turvaamiseen ja vaihtoehtoihin, yhdenvertaisuutta vähemmän haittaaviin ratkaisumahdollisuuksiin.²⁴² Sukupuoleen perustuvan erottelun hyväksyttävyyttä perustuslakivaliokunta ei ole joutunut arvioimaan kovinkaan usein,²⁴³ eikä tällaisten arviointien kohteena ole tietävästi liioin ollut rikosoikeudellisia säännösehdotuksia. Jos perustuslakivaliokunta on katsonut, ettei sukupuoleen perustuvalle erottelulle ole hyväksyttävää perustetta, se on edellyttänyt säännösehdotuksen muuttamista sukupuolineutraaliksi²⁴⁴. Mitä tulee hyväksyttävän perusteen luonteeseen, *Saraviidan* mukaan hyväksyttävää perustetta ei voida oikeustieteen menetelmin osoittaa, vaan se määrittyy arvostuspohjaisesti²⁴⁵. Lainsäädäntötoiminnassa hyväksyttävältä perusteelta ei toki voida edellyttää pelkkää oikeudellista sisältöä,²⁴⁶ mutta perusteen sitominen perus- ja ihmisoikeusjärjestelmään tekee sen luonteeltaan väistämättä ainakin osin oikeudelliseksi.

²³⁹ *Viljanen* 2001, s. 212.

²⁴⁰ *Anttila* 2013, s. 153.

²⁴¹ *Eriksson* 1996, s. 870–871.

²⁴² *PeVL 1/1981 vp*, s. 2.

²⁴³ *Anttila* 2013, s. 133.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ *Saraviita* 2005, s. 200.

²⁴⁶ *Eriksson* 1996, s. 865.

3.4 Sukupuolikäsitykset, tasa-arvostrategiat ja rikoslainsäädäntö

Suomalaisen rikoslainsäädännön lähtökohtana on sen neutraalius uhrin tai tekijän sukupuolen ja muiden ominaisuuksien suhteen, mikä ilmentää yhdenvertaisuusperiaatteen muodollista puolta.²⁴⁷ Neutraaliuden taustalla on modernin rikosoikeutemme, niin sanotun uusklassisen rikosoikeuden, sitoutuminen tekorikosoikeudelliseen ajatteluun, jossa keskeistä on yksittäisen teon eettinen ja moraalifilosofinen arviointi.²⁴⁸ Vastaavasti *rikos* määritellään laissa rangaistavaksi säädetyksi inhimilliseksi teoksi.²⁴⁹ Teko- ja tekijärikosoikeudellista järjestelmää ei tarvitse kuitenkaan nähdä toisiaan poissulkevinä vaihtoehtoina.²⁵⁰ Lisäksi uhrin aseman saadessa aiempaa enemmän merkitystä rikosoikeudessa on rikosoikeustieteessä kuultu kriittisiä äänenpainoja tekorikosoikeuden tavasta tarkastella tekoa yksittäisenä ja pistemäisenä vailla teon kontekstin huomiointia.²⁵¹ Seuraavaksi ennen muodollisesti tasa-arvoisen rikoslain ja sille vaihtoehtoisten tasa-arvostrategioiden eli erityiskohtelun ja valtavirtaistamisen esittelyä luodaan katsaus sukupuolikäsityksiin, jotka vaikuttavat siihen, mitä me ymmärrämme tasa-arvon sisältävän ja edellyttävän. Koska sukupuolta on tutkittu erityisesti sukupuolentutkimuksen ja sen alaan kuuluvan feministisen tutkimuksen alalla, sukupuolta koskevia käsityksiä tarkastellaan näistä tutkimusperinteistä käsin sukupuolen poliittisen ja oikeudellisen teorian vivahtein. Nykyiset sukupuolta koskevat teoriat voidaan karkeasti jakaa samankaltaisuutta (*equality theory*), erilaisuutta (*difference theory*) ja moninaisuutta (*diversity theory*) korostaviin. Näistä teorioista kumpuavat erilaiset sukupuolikäsitykset esitellään usein ja myös tässä alaluvussa feminismien historiallisen kehityksen valossa.

Klassiseen liberalismiin kuuluva muodollinen yhdenvertaisuus kuului alun perin vain vapaille miehille. ”Luonnollisen” sukupuolieron katsottiin oikeuttavan sukupuolten erilaiset oikeudet.²⁵² 1700-luvulta lähtien liberaalifeministit alkoivat vaatimaan yhtäläisiä oikeuksia miesten kanssa miesten ja naisten olennaiseen samanlaisuuteen vedoten.²⁵³ Liberaalifeminismissä sukupuolieron nähtiin johtuvan pitkään jatkuneesta epätasa-arvosta ja naisten huonomman aseman syrjinnästä, asenteista ja sukupuolirooleista, minkä vuoksi sen tehtäväksi muodostui sukupuolieron ylittäminen saattamalla miehet ja naiset saman tasa-arvon

²⁴⁷ Kimpimäki 2022 ja Melander 2011, s. 175–176 ja 195.

²⁴⁸ Ruuskanen 2005, s. 26.

²⁴⁹ Tolvanen 2019, s. 3.

²⁵⁰ Nuotio 2010, s. 138.

²⁵¹ Esimerkiksi Hong on tutkiessaan rikosoikeuden yleisten oppien ja rikoslain tunnusmerkistöjen soveltumista yhteisöllisen väkivallan tapauksiin todennut, että tekorikosoikeuteen kuuluva yksittäisen teon pistemäinen tarkastelu uhkaa häivyttää teon kontekstin. Ks. erityisesti Hong, Tuuli: Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria? Lakimies 3–4/2017, s. 362–386.

²⁵² Nousiainen 2001, s. 22–27.

²⁵³ Anttila 2013, s. 20.

mittapuun alaisiksi sekä sukupuolisyrynnän poistaminen.²⁵⁴ Liberaalifeminismin ansiosta sukupuolten muodollinen tasa-arvo on tunnustettu laajalti ympäri maailman,²⁵⁵ ja feminismin muodoista juuri liberaalifeminismillä on ollut keskeinen vaikutus oikeuteen.²⁵⁶

1960–1970-luvuilta ponnistavat feminismin muodot eli radikaali- ja kulttuurifeminismi korostivat sukupuolieroa. Radikaali- ja kulttuurifeminismi kehittyivät vastavoimaksi liberaalifeminismille, jonka ne katsoivat mukautuvan näennäisesti neutraaleihin miehisiin normeihin, kuten tasa-arvon ideaaliin.²⁵⁷ Radikaalifeminismille keskeisiä käsitteitä ovat patriarkaatti ja miehinen valta. Radikaalifeministien mukaan sukupuoli on valtasuhteiden synnyn kannalta keskeinen tekijä. Sukupuolieron nähdään olevan seurausta sosiaalisesta ja institutionaalisesta vallasta.²⁵⁸ Radikaalifeminismi nosti yhteiskunnalliseen keskusteluun yksityisen, henkilökohtaisen ja intiimin, kuten naisiin kohdistuvan väkivallan.²⁵⁹ Kulttuurifeminismissä²⁶⁰ sukupuolieron katsotaan puolestaan johtuvan biologiasta.²⁶¹ Radikaalifeminismistä poiketen valtasuhteita ja miehistä valtaa heijastavat sukupuoli- ja -hierarkiat, eivät niinkään sukupuolierot.²⁶² Radikaali- ja kulttuurifeminismille on yhteistä se, että molemmat pyrkivät sukupuolieron tunnistamiseen, korostamiseen ja uudelleenarvottamiseen. Keskeistä on niin sanottu naisnäkökulma.²⁶³ Kuitenkin erilaisuusajattelu on samanlaisuusajattelun tavoin nojannut miesnormiin määritellessään naisen miehen vastakohdaksi.²⁶⁴ Erilaisuusajattelu sen myöhemmässä identiteettipoliittisessa muodossaan (*identity politics*) on pyrkinyt ylittämään tämän dikotomian, sillä siinä kiinnitetään huomiota nais- ja mieskategorioiden välisten erojen lisäksi kategorian *nainen* tai *mies* sisällä ilmeneviin eroihin. Tällöin lähestytään sukupuolieron ja muiden erojen risteyskohtaa tai leikkauspistettä, mistä käytetään termiä *intersektionaalisuus*. Erilaisten identiteettien ryhmäkohtainen tunnustaminen ei kuitenkaan vielä riitä torjumaan *essentialismia* eli olemuksellistamista, sillä yksilöiden väliset erot sivuutetaan, vaikkakin ehkä poliittisesti ymmärrettävistä syistä.²⁶⁵ *Fuss 'n* mukaan *essentialismi* on klassisesti määritelty siten, että se

²⁵⁴ Kuusipalo 2002, s. 211 ja Squires 1999, s. 117.

²⁵⁵ Julkunen 2010, s. 29.

²⁵⁶ Ks. mm. Anttila 2013, s. 20 ja Nousiainen 2001, s. 43–46.

²⁵⁷ Anttila 2013, s. 22–25, Julkunen 2010, s. 34–39 sekä Squires 1999, s. 117–122.

²⁵⁸ Davies 2007, s. 653–655.

²⁵⁹ Kuusipalo 2002, s. 211 ja 217 sekä Niemi 2015, s. 1025–1026.

²⁶⁰ Kutsutaan myös sukupuolten välistä eroa korostavaksi feminismiksi (*difference feminism* tai *relational feminism*).

²⁶¹ Davies 2007, s. 655.

²⁶² Kuusipalo 2002, s. 213.

²⁶³ Julkunen 2010, s. 34–39 ja Squires 1999, s. 117–118. Erityinen naisnäkökulma pohjautuu feministisessä teoriassa vaikuttavaan *standpoint*-ajatteluun.

²⁶⁴ Squires 1999, s. 129.

²⁶⁵ Julkunen 2010, s. 46 ja 50 sekä Squires 1999, s. 133–135.

on ”a belief in true essence – that which is most irreducible, unchanging, and therefore constitutive of a given person or thing”.²⁶⁶

Radikaali- ja kulttuurifeminismiä seuraava, sukupuolen moninaisuutta korostava ajattelu lähtee siitä, että sukupuoli (*gender*) on muuttuva ja moninainen. Sukupuoli on olemassa vain siinä määrin kuin sitä konstruoidaan, toisinnetaan ja uusinnetaan yhteiskunnallisilla käytännöillä ja puhetavoilla eli diskursseilla.²⁶⁷ Butlerin mukaan biologinen sukupuolemmekaan (*sex*) ei ole luonnon määrittämä, vaan se määrittyy samassa sukupuolistumisen prosessissa kuin sosiaalinen sukupuolemmekin.²⁶⁸ Siten moninaisuusajattelussa sukupuoli ymmärretään usein prosessinomaisena subjektiutena.²⁶⁹ Moninaisuusajattelua edustaa muun muassa poststrukturalistinen feminismi, joka pyrkii sukupuolten välisen dikotomian (samanlaisuus – erilaisuus) purkamiseen ja toisin rakentamiseen eli *dekonstruktioon*.²⁷⁰

Sillä, että rikoslaki on perinteisesti ollut sukupuolen suhteen neutraali, tarkoitetaan sitä,²⁷¹ ettei sukupuolta käytetä laissa erotteluperusteena, eikä sitä edes mainita. Siten sukupuolella tai sukupuolierolla ei ole merkitystä yksilön oikeuksien tai velvollisuuksien kannalta.²⁷² Neutraalia lainsäätämistapaa kohtaan on kuitenkin esitetty kritiikkiä, jonka mukaan lainsäädännön implisiittisenä normina on tosiasiaa miessukupuoli.²⁷³ Naiset joutuvat mukautumaan miehen ideaaliin saadakseen yhtäläiset oikeudet.²⁷⁴ Niemen sanoja lainatakseni niin kauan kuin ihmisten olosuhteet eroavat keskenään, ei muodollisesti neutraali rikoslainsäädäntö toimi välttämättä tasapuolisesti.²⁷⁵ Rikoslainsäädännön sukupuolineutraali luonne onkin sivuuttanut naisten ja miesten erilaisen todellisuuden ja siten vaikeuttanut muun muassa naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamista ja käsitteellistämistä.²⁷⁶ Tästä hyvänä esimerkkinä on pahoinpitely, joka on erityisesti aikaisemmin käsitetty lähinnä julkisella paikalla tapahtuvaksi miesten keskinäiseksi väkivallaksi.²⁷⁷ Toisaalta sukupuoli ei ole ainut ominaisuus, jonka merkityksen neutraali rikoslainsäädäntö on sivuuttanut. Naisnäkökulman ohittamisen ohella rikosoikeudellisessa sääntelyssä ei ole kiinnitetty huomiota muun muassa sukupuolistuneen

²⁶⁶ Fuss 1989, s. 2.

²⁶⁷ Julkunen 2010, s. 47–48 ja 50 sekä Kuusipalo 2002, s. 214.

²⁶⁸ Butler 1999, s. 11.

²⁶⁹ Julkunen 2010, s. 48 ja Rossi 2010, s. 32.

²⁷⁰ Julkunen 2010, s. 48 ja Squires 1999, s. 124–126.

²⁷¹ Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 225.

²⁷² Nousiainen 1998, s. 1021 ja 2001, s. 47 sekä Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 7.

²⁷³ Ks. esim. Naffine 2002, s. 81.

²⁷⁴ Nousiainen 2005, s. 1190 ja Pentikäinen 2006, s. 427.

²⁷⁵ Niemi 2010, s. 1254.

²⁷⁶ Nousiainen – Niemi-Kiesiläinen 2001, s. 2.

²⁷⁷ Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 227.

väkivallan kulttuurisiin piirteisiin.²⁷⁸ Lainsäädännön implisiittisenä ja näennäisesti neutraalina normina on tällöin ollut miessukupuolen ohella länsimainen kulttuuri.²⁷⁹

Muodollisen tasa-arvostrategian sijaan sukupuoli voidaan ottaa huomioon rikoslaissa erityiskohtelulla (*special treatment*). Erityiskohtelussa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan kiinnitetään kyllä huomiota, mutta se katsotaan erityistapaukseksi ”varsinaiseen” rikollisuuteen nähden. Niemi on kuvannut tätä naisiin kohdistuvan väkivallan erityiskohtelua alisteisuudeksi tai sukupuolen alisteiseksi huomioon ottamiseksi. Hänen mukaansa erityiskohtelun ongelmana on se, että väkivaltaan puututaan tällöin rangaistusta lievemmin sanktioin, kuten lähestymiskieltosäätelyllä.²⁸⁰ Toisaalta Kimpimäen esiin nostama sukupuolistuneen väkivallanteon erilliskriminalisointi on yhtä lailla erityiskohtelun ilmentymä sisältäen samalla rangaistuksen teon sanktiona.²⁸¹ Maahanmuuttajanaisiin ja -tyttöihin kohdistuvan väkivallan syyksi esitetään puolestaan tyypillisesti kulttuuria tai maahanmuuttajayhteisössä vallitsevaa sukupuolten epätasa-arvoa, joiden katsotaan olevan ristiriidassa suomalaisen yhteiskunnan väkivallattomuuden ja tasa-arvon ideaalien kanssa toiseuttaen näin maahanmuuttajanaisia ja -tyttöjä sekä heihin kohdistuvaa väkivaltaa. Maahanmuuttajanaisiin ja -tyttöihin kohdistuvan väkivallan ymmärtäminen tällä tavoin uhkaa jättää sen rikosoikeuspolitiikan ulkopuolelle. Toisaalta väkivaltaa saatetaan pitää erityistapauksena muuhun naisiin kohdistuvaan väkivaltaan nähden.²⁸² Siten erityiskohtelun ongelmana on, että se perustuu hyvin miehiseen sekä maahanmuuttajanaisten ja -tyttöjen kohdalla myös hyvin länsimaiseen käsitykseen väkivallasta, johon siitä poikkeavia väkivallanmuotoja verrataan.²⁸³

Lopuksi *sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisella* (*gender mainstreaming*) tarkoitetaan sukupuolen ja sukupuolivaikutusten huomioimista kaikilla toiminnan tasoilla, myös rikoslain säätämässä.²⁸⁴ Valtavirtaistamisen tavoitteena on sukupuolten tasa-arvon edistäminen sekä sukupuolittuneiden ennako-oletusten, prosessien ja lopputulosten esille tuominen.²⁸⁵ Squires on tyypitellyt kolme eri valtavirtaistamisen strategiaa, joita ovat sisällyttämis- (*inclusion*), kääntämis- (*reversal*) ja paikaltaan siirtämismalli (*displacement*). Sisällyttämisessä valtavirtaistamisen kohteena ovat naisten ja miesten tasa-arvoiset mahdollisuudet; kääntämisessä naisnäkökulma; ja paikaltaan siirtämisessä monimuotoinen tasa-arvo, jossa

²⁷⁸ Hong 2017, s. 379.

²⁷⁹ Ks. esim. Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 10 sekä Phillips 2007, s. 11.

²⁸⁰ Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 225 ja 237.

²⁸¹ Kimpimäki 2022.

²⁸² Hong 2014, s. 318–324 ja Keskinen 2017, s. 220–223.

²⁸³ Keskinen 2017, s. 222 ja Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 225.

²⁸⁴ Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 226.

²⁸⁵ Ks. esim. Walby 2005, s. 321.

sukupuolinäkökulmaan voidaan yhdistää myös muita näkökulmia, kuten kulttuuri.²⁸⁶ Näistä paikaltaan siirtämismalli edustaa edellä kuvattua moninaisuusajattelua. Suomalaisessa lainvalmistelussa käytettäviä valtavirtaistamisen keinoja ovat muun muassa sukupuoli-, yhdenvertaisuus- ja lapsivaikutusten arvioinnit²⁸⁷.

²⁸⁶ *Squires* 1999, s. 3–4.

²⁸⁷ Ks. *Valtioneuvoston julkaisuja* 2022:66, s. 73–75.

4 RIKOSOIKEUDELLISEN SÄÄNTELYN NYKYTILA JA OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Suomessa tyttöjen sukuelinten silpominen katsotaan joko perusmuotoiseksi tai törkeäksi pahoinpitelyksi.²⁸⁸ KKO on todennut myös poikien ympärileikkauksen lähtökohtaisesti täyttävän joko lievän tai perusmuotoisen pahoinpitelyn ulkoisen tunnusmerkistön.²⁸⁹ Muita tunnusmerkistöjä, jotka silpomisteon yhteydessä voisivat täytyä, ovat rikoslain (RL, 39/1889) 15:10.1:n törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen, 21:6a:n törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu sekä 25:8:n pakottaminen.²⁹⁰ Rikoslain pakottamispäätös voi nähdäkseni soveltua myös ympärileikkaustapauksiin. Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova asiantuntijaelin (GREVIO²⁹¹) on katsonut, ettei Suomessa ole rikostunnusmerkistöä, joka kattaisi tyttöjen sukuelinten silpomisen yhteydessä esiintyvät hienovaraisemmat pakottamiskeinot²⁹². Rikoslain pakottamispäätöslähän edellyttää sitä, että pakottaminen tapahtuu joko väkivallalla tai uhkauksella²⁹³.

Perusmuotoisesta pahoinpitelystä on säädetty rikoslain 21 luvun 5 §:ssä seuraavasti:

Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava *pahoinpitelystä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Lain esitöissä *ruumiillisen väkivallan tekemisellä* tarkoitetaan toisen ruumiillisen koskemattomuuden loukkausta, jonka seurauksena voi olla vamma tai muu terveyden vahingoittuminen.²⁹⁴ *Terveyden vahingoittamisesta* aiheutuviksi terveysvahingoiksi voidaan katsoa yksilölle koituvat fyysiset, psyykkiset ja funktionaaliset (toiminnalliset) terveysseuraukset. *Kivun aiheuttamisessa* kivun katsotaan viittaavan vain fyysiseen kipuun.²⁹⁵ Kuitenkaan seurausten aiheutuminen ei ole edellytys pahoinpitelyn tunnusmerkistön toteutumiselle silloin, kun pahoinpitelyssä käytetään fyysistä väkivaltaa.²⁹⁶ Esimerkiksi tyttöjen sukuelinten silpomisen lievimmistä muodoista ja poikien ympärileikkauksesta ei välttämättä aiheudu mitään terveysseurauksia.

²⁸⁸ LaVM 22/1994 vp, s. 12 ja LaVM 6/2020 vp, s. 7.

²⁸⁹ KKO 2008:93, kohta 4.

²⁹⁰ LaVM 6/2020 vp, s. 7.

²⁹¹ The Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence

²⁹² Ks. GREVIO Baseline Evaluation Report Finland (GREVIO/Inf(2019)9), kohta 176.

²⁹³ Matikkala 2023, s. 497–498.

²⁹⁴ HE 94/1993 vp, s. 95.

²⁹⁵ Matikkala 2023, s. 247–248.

²⁹⁶ HE 94/1993 vp, s. 95. Ks. Lappi-Seppälä 2022, s. 611–612.

Pahoinpitelyrikoksesta on myös *privilegioitu* eli lievä ja *kvalifioitu* eli törkeä tekomuoto. RL 21:7:n mukaan pahoinpitelyn tekee lieväksi väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys tai muut rikokseen liittyvät seikat edellyttäen, että teko on myös kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Lievästä pahoinpitelystä on tuomittava sakkoon. Sen sijaan RL 21:6:n törkeän pahoinpitelyn kvalifointiperusteet ovat: 1) vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttaminen toiselle; 2) rikoksen tekeminen erityisen raa'alla tai julmalla tavalla; sekä 3) ampuma- tai teräaseen taikka muun niihin rinnastettavan hengenvaarallisen välineen käyttäminen rikoksen tekemisessä. Luettelo kvalifointiperusteista on tyhjentävä²⁹⁷. Esimerkkinä julmasta tekotavasta on puolustuskyvyttömään kohdistuva pahoinpitely²⁹⁸. Tyttöjen sukuelinten silpominen ja poikien ympärileikkaus kohdistuu yleensä puolustuskyvyttömään lapseen, ja pahoinpitelyssä käytetään teräaseeseen verrattavaa tekovälinettä. Etenkin sukuelinten silpomisessa teon seuraukset saattavat myös olla vakavat. Ollakseen törkeä pahoinpitelyn tulee olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kokonaistörkeyttä puoltaa useamman kuin yhden kvalifointiperusteen yhtäaikainen täyttyminen²⁹⁹. Törkeästä pahoinpitelystä on tuomittava vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Perusmuotoisen ja törkeän pahoinpitelyn yritys on rangaistava. Osallisuutta pahoinpitelyrikoksiin arvioidaan RL 5 luvun osallisuussäännösten nojalla. Pahoinpitelyrikokset ovat rangaistavia vain tahallisina³⁰⁰. Syyttäjällä on oikeus nostaa syyte perusmuotoisesta ja törkeästä pahoinpitelystä. RL 21:16.1:n nojalla syyttäjä voi nostaa syytteen myös lievästä pahoinpitelystä ilman asianomistajan tekemää syyttämispyyntöä, jos teko on kohdistunut muun muassa alle 18-vuotiaaseen; tai tekijään läheisessä suhteessa olevaan henkilöön.

Tyttölapsia saatetaan viedä ulkomaille silvottaviksi.³⁰¹ Rikoslain 1 luvun 5 §:n ja 6 §:n nojalla Suomen rikoslakia voidaan soveltaa myös niissä tilanteissa, joissa teko tapahtuu Suomen ulkopuolella, kun se kohdistuu suomalaiseen tai Suomessa pysyvästi asuvaan ulkomaalaiseen tai kun teon tekijänä on Suomen kansalainen tai Suomessa pysyvästi asuva henkilö. RL 1:11.2:n 8 kohdan mukaan tyttöjen sukuelinten silpomiseen ei näissä tilanteissa sovelleta kaksoisrangaistavuuden vaatimusta. RL 1:11.1:ssä *kaksoisrangaistavuuden vaatimus* on määritelty siten, että vieraan valtion alueella tehtyyn rikokseen voidaan soveltaa Suomen lakia vain, jos rikos on myös sen tekopaikan lain mukaan rangaistava ja siitä olisi voitu tuomita rangaistus myös tämän vieraan valtion tuomioistuimessa. Rikoksesta ei silloin Suomessa saa

²⁹⁷ HE 94/1993 vp, s. 96.

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Lappi-Seppälä 2022, s. 625.

³⁰⁰ HE 94/1993 vp, s. 96.

³⁰¹ LaVM 6/2020 vp, s. 6 ja 11.

tuomita ankarampaa seuraamusta kuin siitä tekopaikan laissa säädetään. Kansallista pahoinpitelysääntelyä ei kuitenkaan voida välttämättä soveltaa Suomen rajojen ulkopuolella suoritettuun ympärileikkaukseen.

Tyttöjen sukuelinten silpomisista ei Suomessa tietävästi ole tuomioon johtaneita oikeustapauksia. KKO on kuitenkin yhteen poikien ympärileikkausta koskevaan tapaukseen antamassaan ratkaisussa ottanut kantaa siihen, merkitseekö ympärileikkauksen hyväksyminen sukupuolisyryntää sukuelinten silpomisen ollessa rangaistavaa. KKO päätyi kielteiselle kannalle katsoen tyttöjen sukuelinten silpomisen huomattavasti vakavammasi teoksi kuin poikien ympärileikkauksen, minkä vuoksi sitä ei voisi oikeuttaa vastaavilla uskonnollisilla ja sosiaalisilla syillä kuin mitä tapauksessa ympärileikkauksen tueksi oli esitetty. Poikien ympärileikkauksen rangaistavuuteen KKO on joutunut ottamaan kantaa jo useamman kerran. KKO on suhtautunut varsin sallivasti poikien ympärileikkaukseen edellyttäen, että toimenpide on suoritettu lääketieteellisesti asianmukaisella tavalla, hygieenisissä olosuhteissa ja toimenpiteen edellyttämää kivunlievitystä käyttäen, ja että ympärileikkaukselle on ollut kummankin vanhemman suostumus. KKO on pitänyt myös tärkeänä pojan mielipiteen selvittämistä silloin, kun lapsi ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Edellä mainittujen edellytysten täytyessä KKO on katsonut ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen sallituksi rikoslaissa sääntelemättömän, uuden lapsen edun oikeuttamisperusteen nojalla.³⁰² Kuitenkin perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvan lailla säätämisen vaatimuksen kannalta voidaan pitää ongelmallisena sitä, ettei poikien ympärileikkauksen mahdollisesta hyväksyttävyydestä ja sen edellytyksistä ole säädetty lain tasolla. *Lailla säätämisen vaatimus* edellyttää näet sitä, että perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua lakiin³⁰³. Ympärileikkauksella puututaan poikalapsen keskeisiin perusoikeuksiin, kuten PL 7.3 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen³⁰⁴. PL 7.3 § sisältää myös niin sanotun *kvalifioidun lakivarauksen*, jonka mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta³⁰⁵.

³⁰² KKO 2008:93, kohdat 25–27 ja 29; KKO 2016:24, kohdat 25, 27 ja 32–34; sekä KKO 2016:25, kohdat 33–34. Ks. Lahti 2011, s. 220 ja Tolvanen: Kommentti – KKO 2008:93 lapsen edusta uutena, laissa sääntelemättömänä teon oikeuttamisperusteena. Toisena vaihtoehtona olisi ollut pahoinpitelyn tunnusmerkistön supistava tulkinta.

³⁰³ *PeVM* 25/1994 vp, s. 5.

³⁰⁴ Ks. esim. Hakalehto – Helander 2017, s. 949.

³⁰⁵ Viljanen 2011, s. 167.

5 EROTTTELULLE ESITETTYJEN PERUSTEIDEN HYVÄKSYTTÄVYYS

5.1 Rikoslainsäätäjä, perus- ja ihmisoikeudet sekä oikeushyvien suojelun periaate

LOS 3(1) artiklan mukaan kaikissa lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. *Lapsen edulla* tarkoitetaan lapsen kaikkien oikeuksien toteutumista. Kaikilla lapsen oikeuksien sopimuksessa taatuilla oikeuksilla on yhtäläinen painoarvo.³⁰⁶ Lapsen erilaisten oikeuksien ollessa vastakkain, kaikki asian ratkaisemisen kannalta relevantit oikeudet on pyrittävä toteuttamaan niin pitkälle kuin mahdollista. Tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja poikien ympärileikkauksen rangaistavaksi säätämisen arvioinnissa on kyse ennen kaikkea lapsen keskenään eri suuntaan vaikuttavien oikeuksien – yhtäältä uskonnonvapauden ja kulttuuristen oikeuksien ja toisaalta muun muassa henkilökohtaisen koskemattomuuden, itsemääräämisoikeuden ja terveyden – välisestä punninnasta. Lapsen etua koskevassa punninnassa huomiota tulee kiinnittää perus- ja ihmisoikeuksille aiheutuviin rajoituksiin ja niiden välttämättömyyteen. Mitä tulee vanhempien uskonnonvapauteen tai kulttuuriin oikeuksiin, lapsen etu yleensä ohittaa vanhempien edun näiden etujen joutuessa vastakkain.³⁰⁷

Yleisellä tasolla rangaistavaksi säätämisessä perus- ja ihmisoikeudet sekä rajaavat rikoslainsäätäjän toimivaltaa että asettavat hänelle positiivisia toimintavelvoitteita. PL 22 §:n nojalla julkisen vallan, mukaan lukien lainsäätäjän, on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Siten molemmat vaikuttavat on otettava huomioon rangaistavaksi säätämisen tarvetta arvioitaessa.³⁰⁸ Oikeuskirjallisuudessa perus- ja ihmisoikeuksien on nähty ensisijaisesti rajoittavan kriminalisointien käyttöä ja asettavan sille perus- ja ihmisoikeuksista johtuvia vaatimuksia. Perus- ja ihmisoikeudet voivat vain toissijaisesti perustella tai jopa edellyttää tietyn teon kriminalisointia.³⁰⁹ Kriminalisoinnin perusteleminen perus- ja ihmisoikeuksien suojaamistarpeella ei kuitenkaan vielä tarkoita samaa kuin käsky toteuttaa kriminalisointi.³¹⁰

Yksittäisten perusoikeuksien käyttöön liittyvien kriminalisointien hyväksyttävyyttä on arvioitava samoin kuin perusoikeuksien rajoituksia yleensä ottaen huomioon niin perusoikeuden rajoittamiselle asetetut yleiset edellytykset kuin yksittäisestä

³⁰⁶ Ks. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 14 (2013), kohta 4.

³⁰⁷ Ks. lapsen edusta yleisesti *Hakalehto-Wainio* 2011, s. 515–518. Esimerkiksi uskonnonvapaus on valtaosan muiden perusoikeuksien kanssa iästä riippumaton, mutta tätä perusoikeutta koskevaa puhevaltaa ja samalla oikeutta käyttää lapsen puolesta hänen vanhempansa tai holhoojansa (ks. *HE 309/1993 vp*, s. 24).

³⁰⁸ *PeVL 23/1997 vp*, s. 2–3.

³⁰⁹ *Viljanen* 2001, s. 344–345.

³¹⁰ *Pirjatanniemi* 2011, s. 158.

perusoikeussäännöksestä johtuvat erityisedellytykset.³¹¹ Esimerkiksi sukuelinten silpomisen ja ympärileikkauksen rangaistavaksi säättämisellä puututaan tekijän omaisuuden suojan tai vapauden ohella lapsen ja hänen vanhempiensa uskonnonvapauteen ja/tai kulttuurisiin oikeuksiin. Lisäksi perusoikeuksien turvaamisvelvoite voi oikeuttaa rangaistavaksi säättämisestä johtuvat perusoikeusrajoitukset,³¹² mutta kriminalisoinnilla suojeltavan oikeushyvän tulee olla sellainen, joka oikeuttaa nämä rajoitukset³¹³.

Tämän luvun kannalta perustuslakivaliokunnan asettamista yleisistä rajoitusedellytyksistä merkityksellisiä ovat rajoitusperusteen hyväksyttävyys- ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimukset. *Rajoitusperusteen hyväksyttävyyksivaatimuksella* tarkoitetaan sitä, että rajoitusperusteen tulee olla hyväksyttävä ja rajoituksen painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Vain ihmisoikeussopimusten sopimusmääräysten hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavien perusoikeussäännösten hyväksyttäviä rajoitusperusteita.³¹⁴ On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi EIS:ssa hyväksyttävien rajoitusperusteiden joukko on laajempi kuin perusoikeussäännösten kohdalla.³¹⁵ Hyväksyttävyyksivaatimus koskee samansisältöisenä kriminalisointeja.³¹⁶ Hyväksyttävyyksivaatimus voidaan osin rinnastaa oikeushyvien suojelun periaatteeseen, joka on rikosoikeudessa vaikuttava kriminalisointiperiaate.³¹⁷ *Oikeushyvät* ovat yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjä kriminalisoinneilla suojattavia intressejä.³¹⁸ Sellaiset keskeiset oikeushyvät kuin henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus sekä yhdenvertaisuus voidaan jännöksettömästi palauttaa perus- ja ihmisoikeuksiin.³¹⁹ *Melanderin* mukaan *oikeushyvien suojelun periaatteen* ydinsisältö voidaan määritellä seuraavasti:

”Rikosoikeutta on lupa käyttää vain perusoikeuksien tai perusoikeusjärjestelmän ja perusoikeuksien rajoittamisdoktriinin kannalta tarkasteltujen intressien suojeluun. Kriminalisoinnin taustalla on aina oltava osoitettavissa suojeltava intressi sekä käytännöllinen painava yhteiskunnallinen tarve.”³²⁰

Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimuksen mukaan rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.³²¹

³¹¹ *PeVL 23/1997 vp*, s. 2.

³¹² *Ibid*, s. 3.

³¹³ *Viljanen 2001*, s. 332.

³¹⁴ *PeVM 25/1994 vp*, s. 5.

³¹⁵ *Viljanen 2011*, s. 156.

³¹⁶ *Ks. PeVL 23/1997 vp*, s. 2.

³¹⁷ *Viljanen 2001*, s. 331.

³¹⁸ *Ks. esim. Korkka-Knuts 2020*, s. 17.

³¹⁹ *Melander 2008*, s. 347. *Melander* on arvostellut *Tolvasen* esittämää näkemystä, jonka mukaan oikeushyvät olisivat jännöksettömästi palautettavissa perusoikeuksiin (ks. *Tolvanen 1999*, s. 182). Näin on toki keskeisimpien oikeushyvien kohdalla, mutta ei kaikkien. *Ks. Melanderin* esittämästä kritiikistä *Melander 2008*, s. 346–351.

³²⁰ *Melander 2008*, s. 357.

³²¹ *PeVM 25/1994 vp*, s. 5.

5.2 Erottelulle esitetyt perusteet ja niiden hyväksyttävyyden arviointi

5.2.1 *Teon aste, teon seuraukset ja uskonnollisten syiden merkityksen korostuminen*

Keskeisiä ja toinen toisiinsa sisällöllisesti kietoutuvia aineistosta esiin nousevia diskursseja ovat *teon astetta koskeva diskurssi*, *teon seurauksia koskeva diskurssi* ja *uskonnollisten syiden merkitystä korostava diskurssi*. Diskursseissa korostetaan tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen sekä näiden käytäntöjen kohteena olevien lasten tilanteiden erilaisuutta, ja diskurssien voidaan katsoa edustavan sitä tasa-arvon lähtökohtaa, jonka mukaan samanlaisia on kohdeltava samalla tavalla ja erilaisia eri tavoin. Erityisesti muodolliseen tasa-arvoon kuuluva vertailu on kiinteä osa tätä laajempaa *erilaisuusdiskurssia*. Samalla diskursseissa olemuksellistetaan ja stereotypisoidaan käytäntöjen kohteena olevien lasten sukupuolta sekä kulttuurista ja uskonnollista identiteettiä.

Teon astetta koskevassa diskurssissa luodaan rajanvetoa rikosoikeudelliselta kannalta vakavaa vähäisempien (lievien ja perusmuotoisten) ja vakavien tekojen välillä. Siinä, missä tyttöjen sukuelinten silpominen katsotaan lähtökohtaisesti törkeäksi pahoinpitelyksi ja rangaistavaksi sen kaikissa muodoissaan, poikien ympärileikkausta pidetään varsin vähäisenä toimenpiteenä ja puuttumisena lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen silloin, kun ympärileikkaus suoritetaan lääketieteellisesti asianmukaisesti, hygieenisissä olosuhteissa ja toimenpiteen edellyttämää kivunlievitystä käyttäen, kuten KKO asian kiteyttää³²². Samankaltaista suhtautumistapaa edustavat aineistossa seuraavat tekstikatkelmat:

”.. silloin puhutaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta, tuhoamisesta, niin kuin siellä on tullut esiin, että se voi olla hyvin pieni toimenpide toisaalta, kriminalisoitava siinäkin tapauksessa, mutta pahimmillaan poistetaan pienet ja isot häpyhuulet ja klitoris ja vielä suljetaan koko emätin. Antakaa minulle anteeksi ehkä graavi vertaukseni, mutta kyse on siis osittaisesta tai kokonaan genitaalialueen, sukuelinten, poistamisesta pahimmillaan. No me voimme ajatella, mitä tämä tarkoittaisi poikien tai miesten osalta – me poistaisimme peniksen ja me poistaisimme kivekset.”³²³

”.. tytön ympärileikkaus tosiasiaassa merkitsee tämän sukuelinten silpomista ja on siten selvästi vakavampaa kajoamista heidän ruumiilliseen koskemattomuuteensa kuin asianmukaisesti suoritettu pojan ympärileikkaus.”³²⁴

Teon seurauksia koskevassa diskurssissa yhtäältä korostetaan tyttöjen sukuelinten silpomisesta aiheutuvia lyhyt- ja pitkäaikaisia terveysseuraamuksia, mutta toisaalta ohitetaan poikien ympärileikkauksen vastaavat seuraukset. Ympärileikkauksen suorittamiseen liittyvä komplikaatioiden riski kyllä tunnustetaan, joskin se katsotaan varsin vähäiseksi. Sukuelinten silpomisen vakavien terveyshaittojen painottaminen näyttäisi implisiittisesti viittaavan sen

³²² KKO 2008:93, kohta 25.

³²³ *Pöytäkirjan asiakohta PTK 139/2020 vp (Sari Tanus, kd.)*, s. 38.

³²⁴ KKO 2008:93, kohta 27.

vakaviin muotoihin. Diskurssiin kuuluu myös ympärileikkauksen perusteleminen sillä, että toimenpiteelle on toisinaan esitettävissä myös lääketieteellisiä syitä ja vastaavasti sukuelinten silpomisen torjuminen sillä perusteella, ettei näitä lääketieteellisiä syitä ole. Tosin ei-lääketieteellistä ympärileikkausta ei perustella sen itsensä tuottamin terveyshyödyin.

”.. tästä poikien ympärileikkauksesta – ja en nyt puhu komplikaatioista vaan tästä itse toimenpiteestä – ei ole vahinkoa tai haittaa näille pojille tai miehille. Siitä ei ole vahinkoa eikä haittaa esimerkiksi heidän seksuaalielämässään .. Sen sijaan tyttöjen sukupuolielinten silpominen on julma, barbaarinen toimenpide, jolla todellakin aiheutetaan vahinkoa ja haittaa näille tytöille ja myöhemmin naisille.”³²⁵

”Tyttöjen silpominen ei ole minkään sairauden tai vaivan hoitomuoto, kun taas poikien ympärileikkausta käytetään myös hoitomuotona.”³²⁶

Uskonnollisten syiden merkitystä korostavassa diskurssissa poikien ympärileikkauksen taustalla katsotaan olevan erityisesti uskonnollisia, mutta myös kulttuurisia ja sosiaalisia syitä. Tyttöjen sukuelinten silpominen nähdään puolestaan haitallisena kulttuurisena perinteenä, joka ei kuulu minkään uskonnon oppeihin, mutta jota voidaan perustella myös uskonnolla.

”Poikien ei-lääketieteellisellä leikkauksella tarkoitetaan uskonnollisiin tai kulttuuriin syihin perustuvaa toimenpidettä ..”³²⁷

”Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisessa on kyse haitallisesta perinteestä ..”³²⁸

”.. poikien ympärileikkaus on tiettyjen uskontojen vaatimus tai vähintäänkin suositus. Tyttöjen sukuelinten silpomista sen sijaan ei vaadita missään uskonnossa, vaikka sitä saatetaan perustella myös uskonnolla.”³²⁹

Siinä, missä ympärileikkaus voidaan oikeuttaa uskonnollisin, kulttuurisin tai sosiaalisin syin, sukuelinten silpomisen oikeuttamiseksi vastaaviin syihin ei voi missään olosuhteissa vedota. Kielteisen kannan taustalla on silpomisilmiön typistäminen sen vakavimpiin muotoihin, mutta myös sitä koskeva kansainvälisoikeudellinen sääntely.

”Tyttöjen ympärileikkauksessa on kysymys lähinnä törkeäksi pahoinpitelyksi luokiteltavasta menettelystä, jota ei voida missään olosuhteissa oikeuttaa .. uskonnollisilla ja sosiaalisilla syillä, eikä sitä ole perusteltua rikosoikeudellisessa arvioinnissa rinnastaa poikien ympärileikkaukseen.”³³⁰

Varsinainen kysymys tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen kohteena olevien lasten erilaisesta kohtelusta ja sen hyväksyttävyydestä rikoslain säätämässä paikantuu sukuelinten silpomisen ympärileikkausta vastaaviin tai sitä lievempiin eli vakavaa vähäisempiin tekoihin. Molemmissa on lähtökohtaisesti kyse joko lievän tai perusmuotoisen pahoinpitelyn asteelle yltävästä menettelystä, ja näiden käytäntöjen potentiaalisesti loukkaamia

³²⁵ *Pöytäkirjan asiakohta PTK 139/2020 vp (Ben Zyskowitz, kok.), s. 28.*

³²⁶ *Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvoston lausunto 7.2.2020 (KAA 1/2019 vp), s. 4.*

³²⁷ *STM:n lausunto (OM/75/52/2018, KAA 1/2019), s. 3.*

³²⁸ *Ihmisoikeusliiton eriävä mielipide (OM 2023:6), s. 147.*

³²⁹ *Nuotion täydentävä lausuma (OM 2023:6), s. 134.*

³³⁰ *KKO 2008:93, kohta 27.*

oikeushyviä ovat ennen kaikkea henkilökohtainen koskemattomuus, itsemääräämisoikeus ja terveys. Erityisesti kahden ensimmäisen voidaan katsoa palautuvan PL 7.1 §:ssä turvattuun oikeuteen henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen; sekä PL 10.1 §:n tarkoittamaan yksityiselämän suojaan, johon sisältyy myös oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan³³¹. Yksityiselämän suoja kattaa myös vapauden päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään³³². Henkilökohtaiseen vapauteen luetaan henkilön fyysisen vapauden ohella hänen tahdonvapautensa ja itsemääräämisoikeutensa³³³. Henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja turvallisuuden painoarvo muihin perusoikeuksiin nähden on vahva³³⁴.

Vastaavasti EIS 5(1) ja KP-sopimuksen 9(1) artikloissa on taattu jokaisen oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksessa fyysinen koskemattomuus luetaan kuitenkin osaksi yksityisyyden suojaa³³⁵. LOS 16 ja KP-sopimuksen 17 artikloissa sanotaan, ettei lapsen/kenenkään yksityisyyteen saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti, ja että lapsella/jokaisella on oikeus lain suojaan tällaiselta puuttumiselta. LOS 19(1) artiklassa sopimusvaltioita veloitetaan puolestaan ryhtymään muun muassa kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä lapsen ollessa vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa. Lopuksi KP-sopimuksen 24(1) artiklan nojalla jokaisella lapsella on oikeus alaikäisyytensä edellyttämään suojeluun ilman minkäänlaista syrjintää.

Tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja poikien ympärileikkauksen voidaan lähtökohtaisesti katsoa loukkaavan lapsen fyysistä koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta riippumatta siitä, aiheuttaako tällainen teko lapselle terveysseurauksia vai ei. Nämä toimenpiteet ovat usein peruuttamattomia, puolustuskyvyttömään lapseen kohdistuvia ja lääketieteelliseltä kannalta tarpeettomia, eikä lapsi vielä kykene antamaan niihin suostumustaan.³³⁶ Tosin fyysisen koskemattomuuden tai itsemääräämisoikeuden loukkaus ei vielä merkitse sitä, että kyse olisi myös väkivallasta. Kansainvälisen oikeuden näkökulmasta ympärileikkauksen luonne väkivaltana on epäselvä, koska ympärileikkaukseen ei yleensä oteta kantaa kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa tai niitä tulkitsevien ihmisoikeustoimielinten

³³¹ HE 309/1993 vp, s. 53.

³³² Ks. Viljanen 2011, s. 393.

³³³ HE 309/1993 vp, s. 46. Itsemääräämisoikeus voidaan lukea myös PL 10 §:n yksityiselämän suojan alaan (ks. Viljanen 2011, s. 392).

³³⁴ HE 309/1993 vp, s. 47. Ks. Pellonpää 2011, s. 282.

³³⁵ Gullans 2018, s. 785.

³³⁶ Ks. *The Brussels Collaboration on Bodily Integrity* 2019, s. 17–28.

yleissuosituksissa tai -kommenteissa³³⁷. Sitä vastoin sukuelinten silpominen tuomitaan yleensä tyttöihin kohdistuvana väkivaltana sen kaikissa muodoissaan³³⁸. Kuitenkin riippumatta sukupuolestaan pieni lapsi on jo ikänsä puolesta haavoittuvassa asemassa aikuisiin nähden ja näin erityisen suojelun tarpeessa. Teon astetta ja seurauksia koskevista diskursseista piirtyykin stereotyyppiseen maskuliinisuuskäsitykseen perustuva kuva poikalapsesta, jonka ei katsota olevan yhtä haavoittuvassa asemassa ja suojelun tarpeessa kuin tytön³³⁹.

YK:n lapsen oikeuksien komitea näyttäisi sitovan väkivallan erityisesti sen aiheuttamiin fyysisiin ja psyykkisiin terveysseurauksiin.³⁴⁰ Niin ikään WHO on määritellyt lapsen kohdistuvan väkivallan ja pahoinpitelyn pitkälti sen seurausten kautta.³⁴¹ TSS-sopimuksen 12(1) artiklassa turvataankin jokaisen oikeus nauttia korkeimmasta saavutettavissa olevasta ruumiin- ja mielenterveydestä sekä LOS 24(1) artiklassa lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta. *Terveyttä* ei määritellä vain sairauden tai vamman poissaoloksi, vaan täyden fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi.³⁴² Seksuaali- ja lisääntymisterveys on myös keskeinen osa oikeutta terveyteen. Terveys oikeutena sisältää oikeuden hallita omaa terveyttään ja ruumistaan sekä olla vapaa niihin kohdistuvilta puuttumisilta. Lisäksi yksilöllä on oikeus tehdä seksuaali- ja lisääntymisterveyttään koskevia vastuullisia päätöksiä vapaasti ilman häneen kohdistuvaa väkivaltaa, pakkoa tai syrjintää.³⁴³ Sen sijaan LOS 24(3) artiklan mainitsemiin lasten terveydelle vahingollisiin perinteisiin tapoihin ei ole yleensä luettu poikien ympärileikkausta, vaan lähinnä naisten ja lasten terveyteen vaikuttavia perinteisiä käytäntöjä käsittelevän työryhmän muistioon³⁴⁴ sisältyvät ilmiöt, kuten tyttöjen sukuelinten silpominen.³⁴⁵

Biologinen sukupuoli saattaa vaikuttaa siihen, missä iässä lapsi on altis ulkoisiin sukuelimiin kohdistuvien toimenpiteiden aiheuttamille vakaville terveysseurauksille. Tyttölasten kohdalla

³³⁷ Hakalehto – Helander 2017, s. 948.

³³⁸ Eksplisiittisestä tuomitsemisesta ks. esim. WHO 2012, s. 1 sekä implisiittisestä ks. esim. CEDAW-komitean ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yhteinen yleissuositus nro. 31 (2019) / yleiskommentti nro. 18 (2019), kohta 19.

³³⁹ Näin myös Fox – Thomson 2005, s. 465.

³⁴⁰ Ks. Spronk-van der Meer 2014, s. 89–92, joissa tarkastellaan YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommenttia nro. 13 (lapsen oikeus olla vapaa kaikenlaisesta väkivallasta) siihen terveyteen ihmisoikeutena liittyvien ulottuvuuksien kannalta.

³⁴¹ WHO 2002, s. 5 ja 59.

³⁴² TSS-komitean yleiskommentti nro. 14 (2000), kohta 4 ja nro. 22 (2016), kohta 7; sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 15 (2013), kohta 4. Ks. myös HE 94/1993 vp, jossa todetaan edellä mainittujen komiteoiden tavoin, että ”terveys nykyisin käsitetään paljon laajemmin kuin tilaksi, jossa ruumiilliset vammat tai sairaudet puuttuvat” (s. 91).

³⁴³ TSS-komitean yleiskommentti nro. 14 (2000), kohta 8 ja nro. 22 (2016), kohdat 5 ja 11; sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 15 (2013), kohta 24.

³⁴⁴ Commission on Human Rights: Report of the Working Group on Traditional Practices Affecting the Health of Women and Children (E/CN.4/1986/42, 4 February 1986).

³⁴⁵ Tobin 2009, s. 377–386. Tosin joidenkin oikeustieteilijöiden parissa sitä, ettei LOS 24(3) artikla kattaisi poikien ympärileikkausta, on kyseenalaistettu (ks. Sandland 2019, s. 631–632).

vakavien seurausten todennäköisyys vaikuttaisi olevan suurempi alle murrosikäisillä kuin jo murrosikään ehtineillä³⁴⁶. Sukuelinten silpomisen lievimpiä muotoja koskevan tutkimustiedon vähäisyys vaikeuttaa kuitenkin arviointia. Toisaalta, toisin kuin oikeusministeriön asettaman työryhmän mietinnössä (*OM 2023:6*),³⁴⁷ katson, ettei klitoriksen hupun osittaistakaan poistamista voida yleensä pitää sukuelintä vakavaa lievemmin vahingoittavana tekona. Kuten *Toubia* on todennut, tästä niin sanotusta *sunna*-leikkauksesta aiheutuu yleensä vahinkoa myös klitorikselle,³⁴⁸ jolla on keskeinen merkitys naisen kyvyllä kokea seksuaalista nautintoa³⁴⁹. Lääkärin suorittamana sen riskit olisivat kaiketi vähäiset,³⁵⁰ mutta esimerkiksi WHO on ottanut kielteisen kannan sukuelinten silpomisen lievienkin muotojen lääketieteellistämiseen³⁵¹. Ympärileikkauksen on katsottu puolestaan aiheuttavan vähemmän komplikaatioita poikavauvalle kuin tätä vanhemmalle lapselle tai aikuiselle miehelle³⁵². Lapsen korkeimman saavutettavissa olevan terveydentilan arvioinnissa tulisi kuitenkin välittömien komplikaatioiden ohella ottaa huomioon myös lyhyt- ja pitkäaikaiset terveysseuraukset,³⁵³ joita ympärileikkauksin vaihtelevissa määrin aiheuttaa³⁵⁴. Sitä paitsi runsaasti hermopääätteitä sisältävän esinahan poistaminen saattaa vaikuttaa seksuaalisen nautinnon kokemiseen jopa enemmän kuin klitoriksen hupun poistaminen³⁵⁵. Vaikka ympärileikkauksen terveydellisistä hyödyistä on keskusteltu tieteen parissa vilkkaasti, ei toimenpiteen ole todistettu tuottavan kiistattomia terveyshyötyjä ainakaan länsimaissa³⁵⁶. Sen sijaan lievimpien silpomistekojen mahdollisia terveyshyötyjä ei ole tutkittu³⁵⁷. Se, että ympärileikkaukselle on toisinaan esitettävissä lääketieteellisiä syitä, ei itsessään oikeuta puuttumaan lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen, itsemääräämisoikeuteen ja terveyteen silloin, kun näitä syitä ei ole käsillä. Mitä tulee teon motiiviin, uskonnollisten syiden merkitystä korostava diskurssi yksinkertaistaa liiaksi poikien ympärileikkauksen ja tyttöjen sukuelinten silpomisen taustalla olevia syitä. Ympärileikkaukselle on nimittäin usein uskonnollisten syiden ohella/sijaan kulttuurisia ja/tai sosiaalisia syitä. Sukuelinten silpomisen tueksi esitetään eri yhteisöissä puolestaan mitä

³⁴⁶ *Bjälkander et al 2012*, s. 330.

³⁴⁷ *OM 2023:6*, s. 104.

³⁴⁸ *Toubia 1994*, s. 712.

³⁴⁹ Tyttöjen sukuelinten silpomisen vaikutuksista seksuaaliterveyteen ks. alaluku 2.2.

³⁵⁰ *Arora – Jacobs 2016*, s. 150.

³⁵¹ WHO 2010.

³⁵² Ks. *Apter 2020* sekä *Morris et al 2012*, s. 23–25 ja 29–30. Toisaalta vrt. *Myers – Earp 2020*, s. 654–656 ja 662–663.

³⁵³ Poikien ympärileikkauksen kannattajat ottavat hyöty-haitta-analyyseissaan yleensä huomioon lähinnä itse toimenpiteeseen liittyvät komplikaatiot (ks. *Darby 2015*, s. 24).

³⁵⁴ Ks. esim. *Hammond – Carmack 2017*, s. 204.

³⁵⁵ Ks. tämän tutkimuksen alaluvut 2.2 ja 2.3.

³⁵⁶ Ks. esim. *Kolehmainen et al 2010*, s. 75.

³⁵⁷ *Darby 2016*, s. 157–158.

moninaisimpia, myös uskonnollisia, perusteita.³⁵⁸ Islamissa kumpikaan käytäntö ei pohjautu sen pyhään kirjaan Koraaniin, joten sukuelinten silpomisen taustalla vaikuttavien uskonnollisten syiden kiistäminen sillä perusteella, ettei tästä käytännöstä ole mainintaa Koraanissa, ei ole johdonmukaista. Sitä paitsi uskonnonvapaus oikeutena suojaa uskonnollista vakaumusta riippumatta siitä, perustuuko kyseinen vakaumus mihinkään uskonnolliseen tekstiin.³⁵⁹ Kaikki uskonnot eivät ole myöskään niin sanottuja kirjauskontoja islamin, kristinuskon ja juutalaisuuden tavoin. Lopuksi on kiinnitettävä huomiota vielä siihen, kenen suulla tietyn käytännön uskonnollisesta tai kulttuurisesta merkityksestä ylipäänsä puhutaan³⁶⁰.

Yhtä kaikki uskonnollinen motiivi ei ole kulttuurista painavampi. Sekä uskonnonvapaus että kulttuuriset oikeudet ovat yksilölle ja/tai ryhmälle kuuluvia perus- ja ihmisoikeuksia.³⁶¹ PL 2 luvun perusoikeudet muodostavat kokonaisuuden, ja siten eri perusoikeuksien välillä ei ole kategorisia eroja niiden velvoittavuuden suhteen. Kansainvälisessä oikeudessakin ihmisoikeudet muodostavat lähtökohtaisesti jakamattoman kokonaisuuden.³⁶² Niin ikään Suomessa KKO on edellä todetun kanssa yhteneväisesti arvioinut uskonnonvapauden ja kulttuuristen oikeuksien merkitystä poikien ympärileikkauksen oikeutuksen kannalta yhtymällä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) 20.1.2015 antamassa poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevassa ohjeessa esitettyyn kantaan, jonka mukaan ympärileikkauksen hyväksyttävyyden kannalta ei ole merkitystä, onko toimenpiteeseen ryhdytty uskonnollisista vai kulttuurisista syistä.³⁶³

Uskonnollinen ja kulttuurinen identiteetti ovat sukupuolen ohella yksilön perustavanlaatuisia ominaisuuksia, joihin perustuva syrjintä on PL 6.2 §:n nojalla kiellettyä. Uskonto kiellettyinä syrjintäperusteena on nimenomaisesti mainittu PL 6.2 §:ssä. Kulttuurinen identiteetti on puolestaan johdettavissa etnisestä alkuperästä, joka lain esitöiden mukaan sisältyy PL 6.2 §:ssä mainittuun syrjintäperusteeseen *alkuperä*³⁶⁴. Uskontoon ja kulttuuriin liittyvät perusoikeudet eli jokaisen uskonnon- ja omantunnonvapaus sekä muun muassa kansallisten ja etnisten vähemmistöjen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan turvataan PL 11.1 §:ssä ja PL

³⁵⁸ Poikien ympärileikkaukselle ja tyttöjen sukuelinten silpomiselle esitetyistä syistä ks. alaluvut 2.1.2 ja 2.3.

³⁵⁹ Möller 2020, s. 519–520.

³⁶⁰ Möller 2020, s. 520. Ks. aiheesta yleisemmällä tasolla Makkonen 2008, s. 204 ja 206 ja Vitikainen 2007, s. 215–217. Yleensä yhteisön johtajat pyrkivät käyttämään auktoriteettiasemaansa määritelläkseen yhteisön kulttuurin tai uskonnon ”oikean” sisällön esittäessään kulttuuria tai uskontoa koskevia argumentteja tietyn käytännön suvaitsemiseksi tai tunnustamiseksi.

³⁶¹ Näin myös Earp et al 2017, s. 622. PL 17.3 §:ssä perusoikeuden subjektina on yksilön sijasta ryhmä (ks. HE 309/1993 vp, s. 25).

³⁶² Karapuu 2011, s. 70.

³⁶³ KKO 2016:25, kohta 18. Ks. Sosiaali- ja terveysministeriö: STM:n ohje poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta 20.1.2015 (STM/242/2015).

³⁶⁴ HE 309/1993 vp, s. 44. Yhdenvertaisuussääntelyn kokonaisuuteen kuuluu myös PL 17.3 § (ks. Ojanen – Scheinin 2011, s. 229).

17.3 §:ssä. Esitöissä vähemmistöryhmistä mainitaan erikseen juutalaiset ja tataarit, mutta PL 17.3 § ei rajoitu suojaamaan vain perinteisiä Suomessa olevia vähemmistöjä. PL 11.2 §:n mukaan uskonnon- ja omantunnonvapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Oikeuteen tunnustaa ja harjoittaa uskontoa luetaan myös *kulttivapaus* eli ”kunkin uskonnollisen yhteisön mahdollisuus päättää omista uskonnollisista menoistaan”³⁶⁵. Niin ikään kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Siten säännös käsittää niin positiivisen kuin negatiivisen uskonnonvapauden.³⁶⁶

Uskonnonvapauteen vedoten ei voi kuitenkaan harjoittaa ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia loukkaavia tai oikeusjärjestyksen vastaisia toimia. Siten uskonnonvapaus ei voi missään olosuhteissa oikeuttaa ihmisyksilöiden silpomista, kuten *vakavaa*³⁶⁷ tyttöjen sukuelinten silpomista, huolimatta sen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskontoon. Lapsen perusoikeuksia, kuten oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, ei saa loukata toisen henkilön, kuten lapsen vanhemman, uskonnonvapauteen vedoten. Myöskään oikeuteen omaan kulttuuriin ei voi vedota suomalaisen oikeusjärjestyksen säännöistä poikkeamiseksi.³⁶⁸ Edellä sanotun lisäksi törkeän pahoinpitelyn asteelle yltävää ruumiillisen koskemattomuuden loukkausta ei voi koskaan oikeuttaa uskonnollisin tai muin vastaavin syin.³⁶⁹ Kuten *Lappi-Seppälä* on todennut, ”siitä, että jossain osassa maailmaa seurataan käytäntöjä, jotka Suomessa merkitsevät karkeata ihmisoikeuksien loukkausta ei seuraa, että kunnioituksesta toisen kulttuurin arvoja kohtaan meidän olisi annettava hyväksyntämme näille loukkauksille”.³⁷⁰

Myös kansainvälisessä oikeudessa syrjintä uskonnon tai etnisen alkuperän perusteella, joista jälkimmäiseen kulttuuri yleensä liitetään, on kiellettyä.³⁷¹ Uskonnonvapaus ja kulttuuriset oikeudet ihmisoikeuksina sisältyvät puolestaan niin yleisten ihmisoikeussopimusten sopimusmääräyksiin kuin tiettyjä asioita ja ryhmiä koskeviin ihmisoikeusasiakirjoihin. Jokaisen oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen taataan muun muassa EIS 9(1) ja KP-sopimuksen 18(1) artikloissa. KP-sopimuksen 18(1) artiklan sisältö voidaan jakaa 1) ajatuksen-,

³⁶⁵ KM 1992:3, s. 287.

³⁶⁶ HE 309/1993 vp, s. 55 ja 65.

³⁶⁷ Kursivoitu sana on oma tulkinnallinen lisäys. Silpomistermin harhaanjohtavuudesta sukuelinten silpomisen lievistä muodoista puhuttaessa ks. *Oba* 2016, s. 252–253.

³⁶⁸ HE 309/1993 vp, s. 56 ja 65.

³⁶⁹ Ks. KKO 2008:93, kohdat 23 ja 27.

³⁷⁰ *Lappi-Seppälä* 2009, s. 509.

³⁷¹ Ks. esim. EIS (SopS 18–19/1990), art. 14. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin lukee rodun, ihonvärin, kielen, uskonnon, kansallisen tai yhteiskunnallisen alkuperän ja kansalliseen vähemmistöön kuulumisen oleelliseksi osaksi etnistä alkuperää (ks. *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 1194). ICERD-sopimuksen (SopS 37/1970) 1(1) artiklan yksi rotusyrjinnän (*racial discrimination*) syrjintäperuste *etninen alkuperä* voidaan puolestaan liittää yksilön tai ryhmän etnisten ominaisuuksien ohella sen kulttuuriin ominaisuuksiin (YK:n yleiskokous 1965, kohta 23).

omantunnon- ja uskonnon- tai uskonvapauteen sekä 2) uskonnon- tai uskon harjoittamisen (esimerkiksi siirtymäriitit) vapauteen, joista vain jälkimmäiseen voidaan kohdistaa rajoituksia³⁷². LOS 14(1) artiklassa turvataan vastaavanlainen oikeus lapsille erityisenä ryhmänä. Uskonnonvapaus ei kuitenkaan ole rajoittamaton. Henkilön, kuten vanhemman, uskonnonvapautta voidaan rajoittaa vain lailla ja muun muassa silloin, jos rajoitus on välttämätön toisten, kuten lapsen, oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.³⁷³

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (ICERD-sopimus, SopS 37/1970) 5(1)(e)(6) artiklan nojalla valtion on turvattava jokaiselle yhtäläinen oikeus osallistua kulttuuritoimintaan, joka sisältää oikeuden osallistua niin oman etnisen yhteisönsä kuin myös asuinvaltionsa valtaväestön kulttuuriin. Kulttuuritoiminta on ymmärrettävä sopimuksen kontekstissa laajassa mielessä.³⁷⁴ Kulttuuriset oikeudet saavat rajoituksensa ihmisoikeuksien universaalisuudesta. Tämä rajoitus koskee eritoten haitallisia tapoja ja perinteitä.³⁷⁵ Lisäksi YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön (UNESCO) asiakirjoissa korostetaan oikeutta omaan kulttuuriseen identiteettiin ja kulttuurisia oikeuksia ihmisoikeuksina, kulttuurista moninaisuutta sekä eri kulttuurien välistä yhdenvertaisuutta ja keskinäistä kunnioitusta. Kulttuuriseen moninaisuuteen ei voi kuitenkaan vedota kansainvälisessä oikeudessa turvattujen, perustavanlaatuisten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien loukkaamiseksi tai rajoittamiseksi.³⁷⁶

Kansainvälisen vähemmistöspesifin sääntelyn alaan kuuluvat muun muassa YK:n kansallisiin tai etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksia koskeva julistus (1992), KP-sopimuksen 27 artikla sekä LOS 30 artikla, jotka kaikki koskevat niin uskonnollisten kuin etnisten vähemmistöjen uskonnonvapautta ja kulttuurisia oikeuksia. Esimerkiksi LOS 30 artiklan mukaan muun muassa etniseen tai uskonnolliseen vähemmistöryhmään kuululta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan sekä tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan. Tiettyyn uskonnolliseen tai etniseen vähemmistöryhmään kuuluvan lapsen oikeuksien kannalta merkityksellinen on

³⁷² YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro. 22 (1993), kohdat 3–4. EIS (SopS 18–19/1990) 9(2) artiklakin mahdollistaa rajoitukset vain oikeuteen tunnustaa uskontoa tai uskoa.

³⁷³ Ks. mm. EIS (SopS 18–19/1990), art. 9(2); KP-sopimus (SopS 8/1976), art. 18(3); sekä LOS (SopS 60/1991), art. 14(3).

³⁷⁴ CERD-komitean yleissuositus nro. 21 (1996), kohta 5; sekä *Thornberry* 2016, s. 383 ja 386. On huomattava, että ICERD-sopimuksella ei ole tarkoitettu luoda uusia oikeuksia, vaan muissa ihmisoikeusasiakirjoissa tunnustetut oikeudet tulee vain taata kaikille yhdenvertaisesti ja ilman syrjintää (CERD-komitean yleissuositus nro. 20 (1996), kohta 1).

³⁷⁵ Ks. CERD-komitea 2005, kohta 23; sekä *Thornberry* 2016, s. 387.

³⁷⁶ Ks. UN Declaration on Race and Racial Prejudice (1978), art. 1(1–3), 3 ja 5(1); UN Universal Declaration on Cultural Diversity (2001), art. 1, 4 ja 5; sekä YK:n yleissopimus kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä (SopS 17/2007), art. 1(a), 1(e), 2(1) ja 2(3).

vielä TSS-sopimuksen 15(1)(a) artikla, joka turvaa tällaisen lapsen osallistumisen oman kulttuurinsa ohella myös valtaväestön kulttuuriin³⁷⁷.

Kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta tyttöihin kohdistuvan väkivallan, kuten tyttöjen sukuelinten silpomisen, oikeuttamiseksi ei voida kuitenkaan koskaan vedota muun muassa kulttuuriin, tapaan, uskontoon, perinteeseen tai niin sanottuun kunniaan.³⁷⁸ On kuitenkin tulkinnanvaraista, tulisiko esimerkiksi sukuelinten silpomisen IV tyyppiin sisältyvä pistäminen katsoa tyttöihin kohdistuvaksi väkivallaksi.

Tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja poikien ympärileikkauksen samankaltaisuuksista huolimatta länsimaissa ja kansainvälisessä oikeudessa näiden käytäntöjen oikeuttamiseen uskonnollisilla tai kulttuurisilla perusteilla suhtaudutaan hyvin eri tavoin. Tyttöjen sukuelinten silpomista ei katsota voivan missään olosuhteissa oikeuttaa uskonnollisin tai kulttuurisin syin riippumatta sen laajuudesta tai sen aiheuttamista terveysseurauksista (*Nollatoleranssinäkökulma / Zero Tolerance Approach*³⁷⁹). Keskeiset yksilön oikeudet, kuten henkilökohtainen koskemattomuus, syrjäyttävät poikkeuksetta uskonnonvapauden ja kulttuuriset oikeudet. Lisäksi sukuelinten silpomisen katsominen tyttöihin kohdistuvaksi väkivallaksi ja syrjinnäksi sekä haitalliseksi perinteeksi vaikuttaa omaksutun näkökulman valintaan. Toisaalta nollatoleranssinäkökulmaa ehkä näkyvimmin edustavan WHO:n yhdessä muiden YK:n erityisjärjestöjen kanssa julkaiseman asiakirjan mukaan keskeistä on pyrkiä poistamaan erityisesti sukuelinten silpomisen I-III tyyppit, ja IV tyyppin alaan kuuluva pistäminen on sisällytetty WHO:n eri silpomistyyppijä koskevaan luokitteluun (2007) lähinnä kyseisen termin epätasällisen käytön vuoksi³⁸⁰. Termiä *pistäminen* on saatettu toisinaan käyttää kuvaamaan sitä huomattavasti laajempia silpomismuotoja³⁸¹. Poikien ympärileikkauksen oikeuttamista arvioidaan puolestaan laajalti kaikkien asiaan vaikuttavien tosiseikkojen sekä lapsen ja vanhempien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta (*Punnintanäkökulma /*

³⁷⁷ Ks. TSS-komitean yleiskommentti nro. 21 (2009), kohta 32. TSS-komitean käyttämä kulttuurin määritelmä on hyvin laaja ”käsittäen kaikki ihmisenä olemisen ilmentymät” (kohta 11).

³⁷⁸ Ks. Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), art. 12(5) ja 42(1); Pekingin toimintaohjelma, kohta 124(a); sekä UN Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993), art. 4(1).

³⁷⁹ Termiä *Zero Tolerance* ovat käyttäneet muun muassa filosofian ja psykologian tohtori *Earp* ja lääketieteellisen antropologian professori *Johnsdotter*. Ks. *Earp, Brian D.: Zero Tolerance for Genital Mutilation: A Review of Moral Justifications* (Current Sexual Health Reports Vol. 12 2020, s. 276–288); sekä *Earp, Brian D. – Johnsdotter, Sara: Current Critiques of the WHO Policy on Female Genital Mutilation* (Your Sexual Medicine Journal Vol. 33(2) 2021, s. 196–209). Oikeustieteen professori *Möller* käyttää vastaavasta näkökulmasta termiä *Categorical Approach* (*Möller* 2020, s. 514), mutta henkilökohtaisesti katson termin *Zero Tolerance Approach* kuvaavammaksi. Sinänsä ei kaikeksi ole suurta merkitystä, kumpaa termiä käyttää. Kummallakin on lähes identtinen sisältö.

³⁸⁰ WHO 2008, s. 26–28.

³⁸¹ *Ibid*, s. 26–27.

*Balancing Approach*³⁸²). Ulkomaisessa³⁸³ ja kotimaisessa³⁸⁴ oikeustieteellisessä kirjallisuudessa suhtautuminen poikien ympärileikkauksen oikeutukseen vaihtelee. Suomessa tyttöjen sukuelinten silpomisen oikeuttamiseen uskonnollisin tai kulttuurisin syin suhtaudutaan poikkeuksetta torjuvasti. Ulkomaisessa oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on kuitenkin arvioitu tyttöjen sukuelinten silpomiseen ja poikien ympärileikkaukseen omaksuttujen erilaisten suhtautumistapojen tueksi esitettyjä perusteita ja niiden paikkansapitävyyttä³⁸⁵.

Edellä tehdyn tarkastelun nojalla voidaan todeta, etteivät teon aste, sen terveysseuraukset tai uskonnollinen motiivi ja sen oletettu etusija kulttuuriseen nähden pysty vakuuttavalla tavalla perustelemaan tyttöjen ja poikien erilaista kohtelua rikoslain säätämisessä. Jos tyttöjä suojellaan tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempiä muotoja vastaan, on poikia suojeltava vastaavalla tavalla silloin, kun hyväksyttävää syytä erilaiselle kohtelulle ei ole. Tai jos pojan jatkossakin katsotaan voivan kertoa mielipiteensä ympärileikkauksesta, kun hän ikänsä ja kehitystasonsa puolesta kykenee ymmärtämään asian merkityksen,³⁸⁶ tulee tytön mielipiteelle sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisemmästä muodosta antaa yhtäläinen painoarvo, jollei ole erityisiä syitä arvioida asiaa toisin.

5.2.2 Sukupuolistuneen väkivallan konteksti ja seksuaalisuuden kontrollointi teon motiivina

Sukupuolistuneen väkivallan diskurssissa tyttöjen sukuelinten silpominen nähdään vakavana ihmisoikeusloukkauksena ja yhtenä tyttöihin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan muodoista, jonka tarkoituksena on kontrolloida naiseksi kasvavan tyttölapsen seksuaalisuutta. Sukuelinten silpomista kuvataan erityiskysymykseksi niin suhteessa muihin pahoinpitelyrikoksiin kuin muuhun tyttöihin ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Tässä

³⁸² Möller on käyttänyt termiä *Balancing Approach* kirjoittaessaan vallalla olevasta suhtautumistavasta poikien ympärileikkaukseen (Möller 2020, s. 511–513).

³⁸³ Ulkomaisessa ihmisoikeuksia koskevassa tai rikosoikeustieteellisessä kirjallisuudessa nollatoleranssinäkökulman poikien ympärileikkaukseen ovat omaksuneet muun muassa Möller, Smith ja Svoboda, kun taas jonkinlaista punnintanäkökulmaa edustaa esimerkiksi Wahedi. Ensin mainitusta näkökulmasta ks. Möller, Kai: Male and Female Genital Cutting: Between the Best Interest of the Child and Genital Mutilation (Oxford Journal of Legal Studies Vol. 40(3) 2020, s. 508–532); Smith, Jacqueline: Male Circumcision and the Rights of the Child (saatavilla sivulla <https://www.nocirc.org/legal/smith.php>); sekä Svoboda, J. Steven: Circumcision of Male Infants as a Human Rights Violation (Journal of Medical Ethics Vol. 39(7) 2013, s. 469–474). Ks. jälkimmäisestä näkökulmasta Wahedi, Sohail: Religious Modification of Infants' Genitalia on the (Un)Lawfulness of Ritual Male and Female Circumcision (Nottingham Law Journal Vol. 28(1) 2019, s. 1–15).

³⁸⁴ Suomalaisessa rikosoikeustieteellisessä kirjallisuudessa tehtyjen kannanottojen perusteella nollatoleranssin kaltaista näkökulmaa edustanee Lahti ja punnintanäkökulmaa Melander. Ks. Lahti, Raimo: Infant Male Circumcision – Finnish Supreme Court Ruling on a Multicultural Legal Problem, teoksessa Rynning, Elisabeth – Hartlev, Mette: Nordic Health Law in a European Context: Welfare State Perspectives on Patients' Rights and Biomedicine, E-kirja, Brill 2011, s. 216–227; sekä Melander, Sakari: Rikosoikeus ja monikulttuurisuuden haaste: Lainsäätäjän ja lainsoveltajan otettava kulttuurisia tekijöitä huomioon (Haaste 3/2011, s. 16–17).

³⁸⁵ Ks. esim. alaviitteessä 383 mainittu Möllerin artikkeli; sekä mm. Van den Brink, Marjolein – Tigchelaar, Jet: Shaping Genitals, Shaping Perceptions: A Frame Analysis of Male and Female Circumcision (Netherlands Quarterly of Human Rights Vol. 30(4) 2012, s. 431–459).

³⁸⁶ Ks. KKO 2016:24, kohta 33.

diskurssissa keskiöön nousee tyttöjen oikeuksien ja heikomman aseman parantaminen, jota voidaan lähtökohtaisesti pitää hyväksyttävänä tavoitteena, kuten luvussa 3 on havaittu. Diskurssin voidaan nähdä heijastavan tosiasiallisen tasa-arvon tavoitetta, jonka saavuttamisen katsotaan diskurssissa edellyttävän naissukupuolen erityiskohtelua.

”Tyttöjen sukuelinten silpominen on erityinen tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan muoto, jonka taustalla on sukupuolten epätasa-arvo ja pyrkimys kontrolloida tyttöjen ja naisten seksuaalisuutta.”³⁸⁷

”.. tyttöjen ja naisten kohdalla taustalla on institutionalisoitunutta alistamista ja syrjintää, ja tyttöjen ja naisten on katsottu tarvitsevan erityissuojelua tällaisia toimenpiteitä vastaan.”³⁸⁸

”.. pahoinpitelysääntely ei täysin kata sitä seksuaalisen koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden loukkausta joka sukuelinten silpomistekoon sisältyy.”³⁸⁹

Tyttöjen sukuelinten silpomisen erottaminen muusta tyttöihin ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta sisältää tausta-ajatuksen sen kuulumisesta vain tiettyihin, ei-länsimaisiin kulttuureihin. Kuitenkin Euroopassa ja USA:ssa harjoitettiin 1800-luvulla WHO:n silpomistyyppettä koskevaan luokitteluun sisältyvää I tyyppiä eli klitoridektomiaa muun muassa masturbaation hoitamiseksi³⁹⁰. Nykyäänkin länsimaissa poikien ympärileikkauksen ohella lasten sukuelimiin kohdistuvia ei-lääketieteellisiä toimenpiteitä suoritetaan intersukupuolisiin kohdistuvien leikkausten ja esteettisen intiimikirurgian muodossa³⁹¹. Toiseksi erottamisessa sukuelinten silpominen sidotaan muita tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja tiukemmin epätasa-arvoon ja syrjintään. Suomen korkea sijoittautumisaste maana, jossa moni tyttö ja nainen kokee väkivaltaa elämänsä aikana,³⁹² ei kuitenkaan osoita meidänkään vielä saavuttaneen niitä tasa-arvon ja syrjimättömyyden ideaaleja, joita muilta odotamme. Toisaalta ulkomaalaistaustaisiin tyttöihin ja naisiin kohdistuvan maahanmuuttaja- tai pakolaisyhteisön sisältä kumpuavan väkivallan selittäminen korostuneesti sukupuolten epätasa-arvoon liittyvillä syillä kulturalististen selitysmallien ohella on todettu myös useissa muissa ulkomaisissa ja kotimaisissa tutkimuksissa³⁹³. Tarkoitus ei ole väittää, että eri väkivallan muotojen välisiin eroihin ei tulisi kiinnittää mitään huomiota, vaan että niihin ei tule kiinnittää suhteetonta huomiota.

³⁸⁷ Nuotion täydentävä lausuma (OM 2023:6), s. 134.

³⁸⁸ THL:n täydentävä lausuma (OM 2023:6), s. 131.

³⁸⁹ Kimpimäen lausunto 26.11.2019 (KAA 1/2019 vp), s. 2. Kyseiseen lausuntoon on viitattu *LaVM 6/2020 vp:ssä*, s. 14; *pöytäkirjan asiakohta PTK 139/2020 vp:ssä* (Eeva-Johanna Eloranta, sd.), s. 3 ja 17; sekä sisäministeriön lausunnossa 26.2.2020 (KAA 1/2019 vp), s. 4.

³⁹⁰ Ks. esim. Cook et al 2002, s. 284.

³⁹¹ Krivenko 2015, s. 126.

³⁹² Ks. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2014, s. 2.

³⁹³ Näin on myös sukuelinten silpomisen kohdalla. Ks. Paakkanen 2019, s. 1502 sekä Van den Brink – Tigchelaar 2012, s. 439–441.

Sukupuolistuneen väkivallan diskurssissa poikien ympärileikkausta ei puolestaan katsota sukupuoleen perustuvaksi väkivallaksi ja syrjinnäksi, eikä toimenpiteen tavoitteena pidetä poikalapsen seksuaalisuuden hallitsemista.

”Ympärileikkauksen voidaan nähdä olevan osa juuri sellaisia uskontoja, joissa nimenomaan miehen asema uskonnollisessa yhteisössä korostuu.”³⁹⁴

”.. poikien ympärileikkausperinne .. ei ole .. naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Toisin kuin poikien ympärileikkaus, naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen on sukupuoleen perustuvan syrjinnän ja alistamisen muoto ..”³⁹⁵

”Poikien ympärileikkauksen taustalla ei yleensä ole pyrkimystä kontrolloida poikien ja miesten seksuaalisuutta.”³⁹⁶

Diskurssi nostaa esiin tärkeän kysymyksen teon kontekstin merkityksestä rikosoikeudessa. *Teon kontekstilla* tarkoitetaan tässä yhteydessä teko-olosuhteiden ohella väkivallan yhteyksiä yleisiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, kuten eriarvoisuuteen, yhteiskunnallisiin instituutioihin ja vallan käyttöön³⁹⁷. Naisoikeuden ja sittemmin oikeus ja sukupuoli -oikeudenalan näkökulmasta rikosoikeutta lähestyvät oikeustieteilijät ovat jo pitkään korostaneet teon kontekstin huomioon ottamisen tärkeyttä sukupuolistuneen väkivallanteon rikosoikeudellisessa arvioinnissa³⁹⁸. Suomalainen rikosoikeus on kuitenkin lähtökohdiltaan tekorikosoikeutta, jossa rikosoikeudellisen arvioinnin kohteena on yksittäinen teko, eivätkä sen tekijään tai uhuriin liittyvät ominaisuudet, kuten sukupuoli, tai teon laajempi konteksti³⁹⁹. Vaikka rikoslain säätämässä tällaisia kontekstuaalisia seikkoja voidaan ottaa vapaammin huomioon kuin sen soveltamisessa,⁴⁰⁰ tulee rikoslain kuitenkin lähtökohtaisesti olla neutraali esimerkiksi sukupuolen suhteen,⁴⁰¹ ellei ole erityisiä painavia syitä poiketa tästä pääsäännöstä⁴⁰².

Tällaisia erityisiä painavia syitä voi olla käsillä silloin, kun ihmisten välisten erojen huomiotta jättäminen johtaisi tosiasiaissa jonkin ihmisryhmän syrjintään. Esimerkiksi tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteiden sivuuttaminen saattaa johtaa heihin kohdistuvaan välilliseen syrjintään, jos lain taustalla olevat väkivaltakäsitykset perustuvat hyvin miehiseen kuvaan.⁴⁰³ Tämä johtuu siitä, että miesten ja naisten todellisuus väkivallan suhteen on erilainen ja eriytynyt.⁴⁰⁴ Tytöt ja naiset kohtaavat väkivaltaa yleisimmin yksityisissä tiloissa, kuten

³⁹⁴ Stenman 2004, s. 30.

³⁹⁵ *Ihmisoikeusliiton eriävä mielipide (OM 2023:6)*, s. 147.

³⁹⁶ *Nuotion täydentävä lausuma (OM 2023:6)*, s. 134.

³⁹⁷ Niemi 2010, s. 1254.

³⁹⁸ Ks. esim. Kainulainen – Niemi 2017 sekä Ruuskanen 2005.

³⁹⁹ Ks. esim. Ruuskanen 2005, s. 21 ja 26. Toisaalta aikaisemmin naisiin kohdistuvat väkivaltarikokset määrittyivät asianomistajarikoksiksi uhrin ja tekijän läheisen suhteen ja teon tapahtumapaikan eli kodin vuoksi (s. 22).

⁴⁰⁰ Ks. Melander 2008, s. 108. Melanderin mukaan naisoikeudelliset näkökohdat, kuten teon kontekstuaalisuus, tulisi ottaa ja on otettukin huomioon myös rikoslainsäädännössä ja -lainvalmistelussa.

⁴⁰¹ Ks. esim. Kimpimäki 2022.

⁴⁰² Viljasen lausunto 14.2.2020 (KAA 1/2019 vp), s. 2.

⁴⁰³ Ks. esim. Niemi 2010, s. 1254 ja Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 238.

⁴⁰⁴ Ks. mm. Ruuskanen 2005, s. 29–30.

kodeissa, kun taas pojat ja miehet joutuvat väkivallan kohteiksi tyypillisesti julkisilla paikoilla. Tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan uhrin tekee erityisen haavoittuvaksi uhrin ja tekijän välinen läheinen suhde.⁴⁰⁵ Kuitenkin sukupuolispesifille tai teon kontekstin muutoin huomioivalle rikoslainsäädännölle on oltava esitettävissä hyväksyttävä yhteiskunnallinen intressi, ja se ei saa tosiasiaassa johtaa muita sukupuolia syrjivään oikeudelliseen kohteluun.⁴⁰⁶ Lisäksi on huomattava, että sukupuolistuneeseen väkivaltaan voidaan puuttua myös sukupuolineutraalilla rikosoikeudellisella sääntelyllä silloin, kun sääntelyn vaikutukset eri sukupuolien kannalta otetaan asianmukaisesti huomioon.⁴⁰⁷

Niin kansallisessa kuin kansainvälisessä oikeudessa tyttöjen sukuelinten silpominen katsotaan yksiselitteisesti sukupuolistuneeksi väkivallaksi.⁴⁰⁸ Vaikka poikien ympärileikkauksessakin on sukupuolistuneelle väkivallalle ominaisia piirteitä, ei ympärileikkausta tällaiseksi kuitenkaan katsota. Kuitenkin esimerkiksi *Kinnunen* on luonnehtinut molempia tunnetuimmiksi ruumiin sukupuolittaviksi muokkaustekniikoiksi⁴⁰⁹. Joissakin yhteisöissä sukuelinten silpomisessa ulkoisista sukuelimistä pyritään nimittäin leikkaamaan pois maskuliiniseksi katsottavat ja vastaavasti ympärileikkauksessa feminiiniseksi katsottavat osat täyden naiseuden ja miehuuden saavuttamiseksi⁴¹⁰. Toiseksi, vaikka joissain yhteisöissä sukuelinten silpominen kiinnittyy patriarkalisuuteen ja sitä kautta naisten epätasa-arvoisempaan asemaan,⁴¹¹ ei patriarkalaisen järjestelmän itsessään voida katsoa aiheuttavan sukuelinten silpomista⁴¹². Sitä paitsi patriarkalisissa yhteisöissä vallitsee eriarvoisuus sukupuolen ohella myös eri-ikäisten naisten ja miesten kesken,⁴¹³ mikä näkyy niin sukuelinten silpomista kuin ympärileikkausta harjoittavista yhteisöistä⁴¹⁴. Kolmanneksi siellä, missä tyttöjen sukuelinten silpomista harjoitetaan, harjoitetaan yleensä myös poikien ympärileikkausta⁴¹⁵. Yhteisöissä, joissa harjoitetaan vain ympärileikkausta, tytöt eivät sukupuolensa vuoksi ole kelvollisia osallistumaan tähän perinteeseen⁴¹⁶. Lopuksi kummassakin tekijöinä voi olla niin naisia kuin miehiä, eivätkä miehet aina edes kannata naisten sukuelinten silpomista⁴¹⁷.

⁴⁰⁵ Ks. esim. *Keskinen* 2010, s. 246 ja *Niemi* 2010, s. 1249.

⁴⁰⁶ *HE 309/1993 vp*, s. 43–44.

⁴⁰⁷ *Kimpimäki* 2022.

⁴⁰⁸ Ks. esim. Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993), art. 2(1)(a); sekä *LaVM 6/2020 vp*, s. 6.

⁴⁰⁹ *Kinnunen* 2010, s. 234.

⁴¹⁰ Ks. esim. *Lewis* 1995, s. 22.

⁴¹¹ Ks. esim. *El Saadawi* 2015, s. 17–25.

⁴¹² *Gruenbaum et al* 2023, s. 204 ja 206.

⁴¹³ Ks. esim. *Gruenbaum* 2001, s. 41.

⁴¹⁴ Ks. esim. *Hellsten* 2004, s. 251 sekä *Shell-Duncan et al* 2018, s. 11–13.

⁴¹⁵ Ks. esim. *Gruenbaum et al* 2023, s. 204.

⁴¹⁶ *Ibid*, s. 206.

⁴¹⁷ Tekijöistä tyttöjen sukuelinten silpomisessa ks. tämän tutkimuksen alaluku 2.1.1 ja poikien ympärileikkauksessa *Hellsten* 2004, s. 252. Miesten asenteista ks. esim. *Väkiparta* 2019, s. 126–132.

Niin tyttöjen sukuelinten silpominen kuin poikien ympärileikkaus käytäntöinä kietoutuvat yhteen sukupuolen ja iän, mutta myös seksuaalisuuden kanssa. Koska molemmat kohdistuvat lapsen ulkoisiin – joskin erilaisiin – sukuelimiin, ne voivat loukata lapsen seksuaalista koskemattomuutta. Erityisesti silloin, kun sukuelinten silpominen tai ympärileikkaus aiheuttaa seurauksia seksuaaliterveydelle, se rikkoo myös aikuiseksi kasvavan lapsen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. On merkillepantavaa, että seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksessa lakivaliokunta kiinnitti mietinnössään huomiota juuri siihen, että sukuelinten silpominen rajoittaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta⁴¹⁸. Niin ikään Euroopan komission ehdotuksessa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta sukuelinten silpominen katsotaan Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT)⁴¹⁹ 83 artiklan 1 kohdan mukaiseksi naisten ja lasten seksuaaliseksi hyväksikäytöksi ja siten EU:n toimivallan alaan kuuluvaksi asiaksi⁴²⁰. Lopuksi seksuaalisuuden kontrollointi voi tosiasiaassa olla motiivina niin sukuelinten silpomisessa kuin ympärileikkauksessakin, mutta tätä motiivia ei voida yleistää koskemaan kaikkia niitä yhteisöjä, joissa näitä käytäntöjä harjoitetaan⁴²¹. Kansainvälisessä oikeudessa kyseinen teon motiivi liitetään vain sukuelinten silpomiseen⁴²².

Edellä tehdyn tarkastelun nojalla on vaikea perustella ainakaan tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja poikien ympärileikkauksen kohteena olevien lasten eri asemaan asettamista rikoslain säätämisessä ottaen huomioon sen, että molempien käytäntöjen motiivina on toisinaan teon kohteen seksuaalisuuden kontrollointi, ja että molemmissa on sukupuolistuneelle väkivallalle ominaisia piirteitä. Koska tyttöjen sukuelinten silpomista pidetään kansainvälisessä oikeudessa sukupuolistuneena väkivaltana, jonka estämiseksi voidaan tarpeen tullen käyttää myös erityistoimia, ei liene estettä säätää sitä erikseen rangaistavaksi, kunhan se ei tosiasiaassa vaikutuksiltaan merkitse poikiin kohdistuvaa syrjintää. On kuitenkin varottava näkemästä tyttöihin tai naisiin kohdistuvaa syrjintää ja sortoa siellä, missä sitä ei ole, jottei vahingossa tosiasiaassa heikennetä näiden tyttöjen ja naisten asemaa heidän kulttuurisissa ja uskonnollisissa yhteisöissään. Sen vuoksi lainvalmistelussa on tärkeää saada kuuluviin näiden tyttöjen ja naisten etenkin sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempiä muotoja koskevat näkemykset.

⁴¹⁸ *LaVM 24/2018 vp*, s. 23.

⁴¹⁹ Sopimus Euroopan unionin toiminnasta, tehty 13 päivänä joulukuuta 2007, konsolidoitu toisinto (EUVL C 202/1, 7.6.2016, s. 47–360).

⁴²⁰ COM(2022)105 final, s. 9.

⁴²¹ Ks. mm. *Earp* 2020, s. 283.

⁴²² Ks. esim. CEDAW-komitean ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yhteinen yleissuositus nro. 31 (2019) / yleiskommentti nro. 18 (2019), kohta 19.

6 EROTTELUN JA SIINÄ KÄYTETTÄVÄN KEINON OIKEASUHTAISUUS

6.1 Keinon soveltuvuus sekä erottelun ja sen keinon hyödyt ja haitat

6.1.1 Hyöty–haitta-punninnan periaatteesta

Erilaisen kohtelun ja positiivisen erityiskohtelun hyväksyttävyyden edellyttää sen perusteen hyväksyttävyyden ohella kohtelun oikeasuhtaisuutta, kuten edellä alaluvussa 3.3 on todettu. Suhteellisuusvaatimukseen sisältyvän keinon soveltuvuuden sekä erottelun ja keinon hyötyjen ja haittojen arvioinnissa ei ole kyse samasta asiasta kuin kriminalisointiperiaatteilla, mukaan lukien hyöty–haitta-punninnan periaatteella, suoritettavassa kriminalisoinnin hyväksyttävyyden arvioinnissa. Koska erottelun keinona on kuitenkin kriminalisointi, voidaan hyöty–haitta-punninnan periaatetta hyödyntää soveltuvin osin keinon soveltuvuuden sekä sen hyötyjen ja haittojen arviointiin. Lyhyesti *hyöty–haitta-punninnan periaatteella* tarkoitetaan sitä, että rikosoikeudellisen järjestelmän käyttämisestä aiheutuvia hyötyjä ja haittoja tulee verrata keskenään, ja että sen käytöstä on oltava enemmän hyötyä kuin haittaa⁴²³. Periaate on yksi kriminalisointiperiaateista,⁴²⁴ ja se on katsottu luonteeltaan puhtaasti kriminaalipoliittiseksi⁴²⁵. Tässä alaluvussa kiinnitetään huomiota erityisesti kriminalisoinnin yleispreventiiviseen ja kommunikatiiviseen vaikutukseen mukaan lukien sen täytäntöönpanon tehokkuuteen; kriminalisoinnin aiheuttamiin toiminnallisiin rajoituksiin; sekä tasa-arvohaittoihin.

Yleispreventiivinen ja kommunikatiivinen vaikutus on ymmärrettävissä siten, että kriminalisointi määrittää tietyn ei-toivottavan käyttäytymisen kielletyksi pyrkien tällaisen käyttäytymisen vähentymiseen yhteiskunnassa. Korkein yleisprevention taso saavutetaan silloin, kun kriminalisointi kohdistuu yleisesti ja yhteiskunnallisesti moitittavaksi koettuun käyttäytymiseen. *Kriminalisoinnin* haitoista sen *aiheuttamat toiminnalliset rajoitukset* viittaavat yksilön toimintavapauden rajoittumiseen yhteiskunnassa kriminalisoinnin myötä. Usein kriminalisointi rajoittaa jonkin yksilölle kuuluvan perusoikeuden käyttöä. Lopuksi *tasa-arvohaittoilla* tarkoitetaan tässä tasa-arvon edistämiseen liittyvää sukupuolivaikutusten arviointia, mutta myös perus- ja ihmisoikeusdoktriiniin sisältyvien tasa-arvon ja syrjinnän kiellon periaatteiden vastaisuutta.⁴²⁶

⁴²³ Ks. esim. *Lappi-Seppälä* 1994, s. 33 ja *Nuotio* 1998, s. 516.

⁴²⁴ Ks. esim. *Melander* 2008, s. 471–505.

⁴²⁵ Ks. esim. *Nuotio* 1998, s. 516.

⁴²⁶ Ks. *Melander* 2008, s. 480–485, 489 ja 494–496.

6.1.2 Keinon soveltuvuus tyttöjen aseman parantamiseen sekä heidän suojelemiseensa väkivallalta

Euroopassa tyttöjen sukuelinten silpomista koskevan rikoslainsäädännön sukupuolispesifydellä tai -neutraaliudella ei ole ollut merkitystä sääntelyn täytäntöönpanon tehokkuuden kannalta. Esimerkiksi Ruotsissa, jossa tyttöjen sukuelinten silpominen on säädetty rangaistavaksi sukupuolispesifillä erillislailla, silpomisteko on päätenyt vain harvoin oikeuteen, saati tuomioon, kun taas Ranskassa, jossa kyseisestä teosta voidaan syyttää sukupuolineutraalin rikosoikeussääntelyn nojalla, useat silpomisteot ovat johtaneet aina tuomioon asti.⁴²⁷

Rikosoikeudellinen sääntely ei yksin johda silpomistekojen tehokkaaseen syytteesenpanoon ja tuomitsemiseen. Tyttöjen sukuelinten silpominen on muun tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan tavoin piilorikollisuutta, joka ei useinkaan tule poliisin tietoon. Kuten erikoissyyttäjä *Pia Mäenpää* on todennut Syyttäjälaitoksen lakivaliokunnalle antamassa, lakialoitetta tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämiseksi koskevassa lausunnossa, ongelma on siinä, ettei sukuelinten silpomisista tehdä rikosilmoituksia, eikä niinkään rikoslainsäädännössä, jonka nojalla sukuelinten silpominen on jo nykyisellään rangaistava teko Suomessa⁴²⁸. Silpomistapausten ilmituloon ja niihin soveltuvan rikosoikeudellisen sääntelyn toimeenpanoon liittyy myös erityisiä haasteita. Esimerkiksi sukuelinten silpomisen lievien muotojen toteen näyttäminen ja siten tehokas syyttäminen voi olla vaikeaa, sillä niistä ei välttämättä jää mitään fyysisiä jälkiä. Maahanmuuton myötä asenteet tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavimpia muotoja kohtaan muuttuvat yleensä myös kielteisemmiksi, mikä lisää lievien muotojen esiintyvyyden todennäköisyyttä⁴²⁹. Lisäksi sukuelinten silpomisen suorittaminen ulkomailla vaikuttaa näytön hankkimiseen ja sitä kautta syytteen menestymismahdollisuuksiin rikosoikeudenkäynnissä⁴³⁰.

Lopuksi tyttöjen sukuelinten silpomisen poistamiseksi syyte- ja rankaisemistoimien ohella tarvitaan vielä ennaltaehkäiseviä- sekä uhreille suunnattuja tukitoimia, kuten muunkin tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan poistamisessa. Erillinen rikossäännös saattaisi kyllä osaltaan edistää luopumista sukuelinten silpomisesta⁴³¹. Rikosoikeudellisen sääntelyn ohella myös erilaisia suojelutoimia koskevalla- ja turvapaikkasääntelyllä on merkitystä silpomisriskin uhan

⁴²⁷ Ks. Euroopan tasa-arvoinstituutti 2013, s. 43–44 sekä 28 Too Many 2021, s. 43.

⁴²⁸ Syyttäjälaitoksen lausunto 27.11.2019 (Dnro VKST031/61/19), s. 3.

⁴²⁹ Mölsä 2004, s. 16–17. Ks. myös esim. *Johnsdotter – Essén* 2016, s. 21.

⁴³⁰ Syyttäjälaitoksen lausunto 27.11.2019 (Dnro VKST031/61/19), s. 3.

⁴³¹ Ks. *Berg – Denison* 2013, s. 848.

alla olevan tytön kannalta⁴³². Muista ennaltaehkäisevistä toimista voidaan mainita erilaisten ammattilaisten kouluttaminen kohtaamaan silpomisriskin uhan alla olevia tyttöjä sekä sukuelinten silpomista harjoittavien maahanmuuttajayhteisöjen parissa tehtävä asennemuutostyö⁴³³. Uhrin tukitoimiin kuuluvat puolestaan muun muassa riittävät terveyspalvelut⁴³⁴.

6.1.3 Erottelun ja sen keinon hyödyt ja haitat, erityisesti monimuotoisen tasa-arvon kannalta

Sukupuolispesifin erilliskriminalisoinnin etuna olisi eittämättä se, että sillä voitaisiin ottaa huomioon tyttöjen sukuelinten silpomisen erityispiirteet sekä kiinnittää huomiota väkivallan sukupuolittuneisiin syihin ja seurauksiin ja tehdä ne näkyviksi. Erityisesti sukuelinten silpomisen vakavat muodot ovat vakavia perus- ja ihmisoikeusloukkauksia sekä tyttöihin kohdistuvaa syrjintää riippumatta teon tarkoituksesta. Sukuelinten silpomisen voidaan sanoa eroavan niin sanotusta (mies)tyypillisestä pahoinpitelyrikoksesta suunnitelmallisuudellaan sekä muusta tyttöihin ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta siten, että tekijänä on usein nainen, ja ettei teko yleensä toistu⁴³⁵. Sukuelinten silpominen voidaan nähdä sukupuolittuneena käytäntönä vielä sen aiheuttamien terveysseurausten vuoksi, jotka ovat keskimäärin poikien ympärileikkauksen terveysseurauksia vakavammat. Erilliskriminalisoinnin ongelmana saattaisi kuitenkin olla silpomisilmiön typistäminen sukupuolten epätasa-arvoisiin valtasuhteisiin tai kulttuuriin perustuvaksi käytännöksi ottamatta huomioon sen moninaista luonnetta. Siten, jos sukupuolispesifi erilliskriminalisointi omaksuttaisiin, tulisi sen perustua tutkittuun tietoon ilmiöstä sekä sen syistä ja seurauksista. Toisinaan käytäntö on tytöille ja naisille keino neuvotella itselleen parempi asema patriarkaalisen yhteisön sisällä,⁴³⁶ mikä tulisi huomata pohdittaessa sen taustalla olevia syitä.

Koska pahoinpitelysääntelyllä suojattaviin oikeushyviin eivät lukeudu seksuaalinen koskemattomuus ja itsemääräämisoikeus, joita tyttöjen sukuelinten silpominen yleensä

⁴³² Ks. esim. Euroopan tasa-arvoinstituutti 2013, s. 45–47. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa on omaksuttu lakiin *Serious Crime Act 2015* (2015 c. 9) eräänlainen suojelutoimi (Female Genital Mutilation Protection Order), jota lähinnä Suomessa lieenee lähestymiskielto, ja joka on ollut ainakin toistaiseksi Yhdistyneen kuningaskunnan tyttöjen sukuelinten silpomista koskevaa erillislakia tehokkaampi. Kyseinen suojelutoimi on luonteeltaan siviiliasia, kun taas Suomessa lähestymiskielto on rikosasia. Suojelutoimella voidaan suojata tyttölasta itse teolta, mutta suojelua voidaan antaa vielä teon jälkeenkin. (Ks. *Gaffney-Rhys* 2020, s. 473–474 ja 476)

⁴³³ Ks. esim. *STM:n lausunto (OM/75/52/2018, KAA 1/2019)*, s. 3.

⁴³⁴ Ks. esim. Euroopan tasa-arvoinstituutti 2013, s. 60–61. Yleisellä tasolla uhrien tukipalvelujen järjestämiseen Suomea velvoittaa rikosuhridirektiivin 8 ja 9 artiklat.

⁴³⁵ Teon suunnitelmallisuudesta ks. esim. *LaVM 6/2020 vp*, s. 14 sekä naisista tyttöjen sukuelinten silpomiskäytännön ylläpitäjinä ja harjoittajina ks. esim. *Akweongo et al* 2021, s. 5 ja 8–15.

⁴³⁶ *Gruenbaum et al* 2023, s. 205. Ks. tyttöjen ja naisten toimijuudesta patriarkaalisen yhteisön sisällä yleisemmällä tasolla *Kandiyoti* 1988, s. 275 ja 279.

loukkaa,⁴³⁷ olisi erilliskriminalisoinnilla mahdollista antaa suojaa näille oikeushyville muiden oikeushyvien ohella. Erilliskriminalisoinnilla voitaisiin selkeyttää myös sukuelinten silpomisen lievien muotojen rangaistavuutta edellyttäen,⁴³⁸ että PL 8 §:n rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen⁴³⁹ sisältyvää epätäsmällisyyskieltoa⁴⁴⁰ noudatetaan asianmukaisesti siten, että siihen, sisältyvätkö lievät muodot erilliskriminalisoinnin soveltamisalaan vai tarkastellaanko niitä voimassa olevan pahoinpitelysääntelyn nojalla, otetaan kantaa vähintään lain esitöissä pohjoismaisen mallin mukaan. Niin ikään erilliskriminalisoinnilla voitaisiin saattaa osallisuusvastuun piiriin Istanbulin sopimuksen 38(1) artiklan c kohdassa mainitut hienovaraisemmat pakottamis- ja suostuttelukeinot. Tosin nykyinen hallitus tulee selvittämään ainakin pakottavan kontrollin kriminalisoinnin tarvetta, mitä esiintyy niin sukuelinten silpomisessa kuin muussa kunniaan liittyvässä ja yhteisöllisessä väkivallassa⁴⁴¹.

Lisäksi erityiskohtelulla voitaisiin ottaa huomioon tyttöjen erityinen suojelun tarve. Vaarana tasa-arvon kannalta olisi kuitenkin se, että tyttöjen sukuelinten silpomisen kohteena olevat tytöt nähdään korostuneen haavoittuvaisina sekä samalla heidän toimijuutensa iästä ja kehitystasosta ja silpomistyyppistä riippumatta kielletään. Poikien ympärileikkauksen kohteena olevien poikien ei puolestaan katsota olevan yhtä haavoittuvassa asemassa kuin tyttöjen siitäkään huolimatta, että ympärileikkaus on tiettyjä sukuelinten silpomisen IV tyyppiin kuuluvia muotoja vakavampi ja sen la tyyppiä vastaava. Toiseksi sinänsä arvostettavat pyrkimykset maahanmuuttaja- ja maahanmuuttajataustaisten tyttöjen suojelemiseksi sukuelinten silpomisilta herättävät kuitenkin kysymyksen siitä, näemmekö tiettyyn etniseen ryhmään tai kulttuuriin kuuluvat tyttölapset haavoittuvampina kuin suomalaiset väkivaltaa kohtaavat tytöt. Siten sukupuolispesifillä erilliskriminalisoinnilla ei välttämättä pystytä irrottautumaan mies- ja länsimaisuusnormeista, vaan yhteiskunnassa vaikuttavat sukupuoli- ja kulttuuriset stereotypiat konstruoivat tietynlaisen kuvan sukuelinten silpomisen kohteena olevasta työstä, jota sitten

⁴³⁷ *Kimpimäen lausunto 26.11.2019 (KAA 1/2019 vp)*, s. 2. Ks. myös *LaVM 24/2018 vp*, s. 23.

⁴³⁸ *Ihmisoikeusliiton eriävä mielipide (OM 2023:6)*, s. 144.

⁴³⁹ Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate on niin lainsäätäjään kuin lainkäyttäjään kohdistuva velvoite. PL 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Laillisuusperiaatteesta on myös säännös RL 3 luvun 1 §:ssä, jonka mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Lisäksi rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin. Vaikka molempien, sekä PL 8 §:n että RL 3 luvun 1 §:n, voidaan katsoa koskevan rikoslainsäätäjää, on käytännössä PL 8 § perustuslain tasoisena säännöksenä rikoslainsäätäjää velvoittavampi. (ks. *Melander* 2008, s. 194–200)

⁴⁴⁰ Lyhyesti sanottuna *epätäsmällisyyskielto* tarkoittaa sitä, että henkilön pitää pystyä ennakoimaan jonkin toiminnan tai laiminlyönnin rangaistavuus rikossäännöksen sanamuodon perusteella (*Melander* 2008, s. 246).

⁴⁴¹ Tulkitsen pakottavan kontrollin tarkoittavan suunnilleen samaa kuin yhteisöllisessä väkivallassa ilmenevän sosiaalisen kontrollin (ks. *Hong* 2019). Nähdäkseni sosiaalista kontrollia voi esiintyä myös esimerkiksi lähisuhdeväkivallassa. Ks. *Marinin* hallituksen aikainen oikeusministeriön selvitys, johon sisältyy pakottavaa kontrollia koskeva kriminalisointiehdotus (*OM 2023:20*, s. 64) ja *Orpon* hallituksen ohjelma, jossa tuodaan esiin aie selvittää pakottavan kontrollin kriminalisoinnin tarve (*Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58*, s. 196).

verrataan näihin normeihin. Samanaikaisesti sukupuoli- ja kulttuuriset stereotyyptit toimivat etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöryhmiin kuuluvia poikalapsia vastaan kieltäen heidän haavoittuvuutensa ja suojelun tarpeensa.

Tyttöjen sukuelinten silpomista koskevaa sukupuolispesifiä erilliskriminalisointia voidaan perustella vielä eräiden yleisten näkökohtien nojalla. Ensiksikin sukupuolispesifin erilliskriminalisoinnin omaksuminen olisi linjassa kansainvälisen oikeuden ja valtaosan Euroopan valtioiden sukuelinten silpomista koskevan rikoslainsäädännön kanssa. Kuten Suomessa ja muualla käydyistä poliittisista keskustelusta sekä kansainvälisestä oikeudesta on havaittavissa, tyttöjen sukuelinten silpomiseen ja poikien ympärileikkaukseen suhtaudutaan hyvin eri tavoin, mikä voisi hankaloittaa näiden käytäntöjen rangaistavaksi säätämistä yhdessä. Käytäntöjen erillinen tarkastelu ei automaattisesti tarkoita poikien jättämistä vaille rikosoikeudellista suojaa, vaan Suomessa voitaisiin omaksua myös poikien ympärileikkausta koskeva erillissääntely esimerkiksi Ruotsin ja Norjan (erillislaki)mallin mukaan tai pahoinpitelysääntelyä voitaisiin nykyiseen tapaan soveltaa ympärileikkaukseen. Toiseksi tällaisen lainkirjoittamistavan poikkeuksellinen luonne puoltaa sen käyttämistä tässä yksittäistapauksessa ainakin silloin, jos sukuelinten silpomisen erityispiirteitä ei pystytä sukupuolineutraalilla lainkirjoittamistavalla ottamaan riittävästi huomioon.

6.2 Erottelun ja sen keinon välttämättömyys, erityisesti tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempiä muotoja silmällä pitäen

Tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja poikien ympärileikkauksen uhrien välisen erottelun välttämättömyyttä arvioitaessa on luontevaa ottaa huomioon kysymys molempien käytäntöjen kriminalisoinnin välttämättömyydestä. Tällä tavoin on mahdollista paikantaa tyttöjen ja poikien erilaista oikeudellista kohtelua edellyttävät sukuelinten silpomisen ja ympärileikkauksen muodot. Tässä alaluvussa sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja ympärileikkauksen kriminalisoinnin välttämättömyyttä arvioidaan lähinnä kansainvälisestä oikeudesta johtuvien mahdollisten kriminalisointivelvoitteiden sekä ulkomaiseen lainsäädäntöön ja osin myös oikeuskäytäntöön tehtävän oikeusvertailun pohjalta. Erityisesti kansainvälisen oikeuden merkitys on arvioinnissa keskeinen, sillä sitoviin kansainvälisoikeudellisiin velvoitteisiin perustuva kriminalisointivaatimus on luonteeltaan välttämätön syrjäyttäen kriminalisoinnin kansallisen välttämättömyysarvioinnin⁴⁴². Oikeusvertailu auttaa puolestaan saamaan tietoa siitä, miten muut valtiot ovat saattaneet voimaan kansainvälisiä velvoitteitaan. Oikeusvertailu on hyödyllistä etenkin silloin, kun valtion

⁴⁴² Pirjatanniemi 2011, s. 165.

harkintavalta tietyssä kysymyksessä on laaja tai kun kansainvälinen oikeus vaikenee tietyistä asiasta. Koska tutkimuksen kohteena olevana erottelun keinona on sukupuolispesifi erilliskriminalisointi, arvioidaan tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen kriminalisoinnin välttämättömyyden ohella samalla erilliskriminalisoinnin ja sen sukupuolispesifyden välttämättömyyttä. Ensiksi luodaan kuitenkin lyhyt katsaus ultima ratio -kriminalisointiperiaatteeseen.

Rikoslaki on viimesijainen keino puuttua yhteiskunnan kannalta epätoivottavaksi koettuun käyttäytymiseen. Valtion käytettävissä olevista keinoista rikosoikeudellinen rangaistus puuttuu eniten yksilön oikeuksiin.⁴⁴³ Sakkorangaistuksella kajotaan PL 15.1 §:ssä turvattuun omaisuuden suojaan sekä vankeusrangaistuksella PL 7.1 §:n takaamaan henkilökohtaiseen vapauteen.⁴⁴⁴ Rikosoikeuden viimesijaisuudella viitataan yleensä ultima ratio -periaatteeseen, jota voidaan pitää rikosoikeuden käyttöä rajoittavana oikeudellis-kriminaalipoliittisena kriminalisointiperiaatteena. Periaate velvoittaa ennen kaikkea lainsäätäjää.⁴⁴⁵ *Ultima ratio -periaatteen* mukaan oikeushyviä voidaan suojella rikosoikeuden keinoin vain, jos ”käsillä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää sitä tehossaan kohtuullisessa määrin lähestyvää ja kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa olevaa järjestelmää”.⁴⁴⁶

Ultima ratio -periaate vastaa perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvan suhteellisuusvaatimuksen yhtä osavaatimusta eli välttämättömyysperiaatetta. Ultima ratio -periaate voidaan nähdä suhteellisuusvaatimuksen alaan kuuluvana oikeudenalaspesifinä periaatteena, jota on sovellettava ensisijaisesti välttämättömyysperiaatteeseen nähden, kun perusoikeuksia aiotaan rajoittaa rikosoikeudellisen järjestelmän keinoin.⁴⁴⁷ Perustuslakivaliokunta on arvioidessaan perusoikeuksien ja rikoslainsäädännön välistä suhdetta lausunut suhteellisuusvaatimuksesta siten, että suhteellisuusvaatimus edellyttää sen arviointia, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi vai onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla. Myös rangaistusseuraamuksen ankaruudella on yhteys suhteellisuusvaatimukseen.⁴⁴⁸ Rikosoikeuskomitean mietinnön mukaan muita keinoja ovat kielteistä käyttäytymistä edistävien yhteiskuntarakenteiden ja olojen muuttaminen, kasvatuksen kehittäminen tai

⁴⁴³ Ks. esim. Lappi-Seppälä 1994, s. 35–36 ja Nuotio 1998, s. 515.

⁴⁴⁴ PeVL 23/1997 vp, s. 2.

⁴⁴⁵ Melander 2008, s. 401.

⁴⁴⁶ Lappi-Seppälä 1994, s. 33.

⁴⁴⁷ Melander 2008, s. 400.

⁴⁴⁸ PeVL 23/1997 vp, s. 2.

teknisin järjestelyin kielteisen käyttäytymisen vaikeuttaminen tai mahdottomaksi tekeminen sekä muut keinot.⁴⁴⁹

Tyttöjen sukuelinten silpomisen kiellettyisyydestä vallitsee kansainvälisessä oikeudessa vahva konsensus. Se, tulisiko lievimmätkin sukuelinten silpomisen muodot säätää sitovien kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden nojalla rangaistaviksi, on kuitenkin hieman tulkinnanvaraista⁴⁵⁰. Esimerkiksi Istanbulin sopimuksen 38(1)(a) artiklan mukaan rangaistaviksi säädettäviä tekemuotoja ovat

naisen⁴⁵¹ isojen häpyhuulten, pienten häpyhuulten tai häpykielen täydellinen tai osittainen poistaminen leikkaamalla, faraoninen ympärileikkaus tai muu silpominen

Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa *faraonisella ympärileikkauksella* tarkoitetaan samaa kuin WHO:n silpomistyyppejä koskevan luokittelun tyyppi III:lla. *Muulla silpomisella* viitataan puolestaan kaikkiin muihin tyttöjen ja naisten sukuelimille fyysisiä muutoksia aiheuttaviin toimenpiteisiin.⁴⁵² Myös Euroopan komission ehdotuksessa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta ehdotettu kriminalisointivelvoite koskisi vain niitä sukuelinten silpomisen muotoja, jotka aiheuttavat sukuelimille fyysisiä muutoksia ja siten myös jonkinasteista vahinkoa.⁴⁵³ Niin ikään CEDAW-komitean ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yhteisessä haitallisia perinteitä koskevassa yleissuosituksessa nro. 31/yleiskommentissa nro. 18 (2019) sukuelinten silpominen käsitetään ei-lääketieteellisiin tai ei-hoidollisiin syihin perustuvaksi käytännöksi, jossa naisen ulkoiset sukuelimet poistetaan joko osittain tai kokonaan tai naisen sukuelimiä vahingoitetaan muulla tavoin.⁴⁵⁴ CEDAW-komitean naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa yleissuosituksessa nro. 19 (1992) sukuelinten silpomisen katsotaan rikkovan nimenomaan CEDAW-sopimuksen 12 artiklaa eli oikeutta terveyteen.⁴⁵⁵ Edellä todetun perusteella ehdottomasti kriminalisoitavia sukuelinten silpomisen muotoja ovat kaikki jonkinasteista vahinkoa tai fyysisiä muutoksia tytön tai naisen sukuelimille aiheuttavat silpomisteot. Ottaen huomioon lapsen oikeuksien komitean käyttämän väkivallan käsitteen laajuuden,⁴⁵⁶ on

⁴⁴⁹ KB 1976:72, s. 4–5.

⁴⁵⁰ Ks. *Mestre i Mestre* 2020, s. 170.

⁴⁵¹ Istanbulin sopimuksen (SopS 53/2015) 3(1)(f) artiklan mukaan termillä *nainen* tarkoitetaan myös alle 18-vuotiaita tyttöjä.

⁴⁵² Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, kohta 199.

⁴⁵³ COM(2022)105 final, kohta 16 ja art. 6(1)(a).

⁴⁵⁴ CEDAW-komitean ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yhteinen yleissuositus nro. 31 (2019) / yleiskommentti nro. 18 (2019), kohta 19.

⁴⁵⁵ CEDAW-komitean yleissuositus nro. 19 (1992), kohta 20.

⁴⁵⁶ Ks. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 13 (2011), kohta 4.

sukuelinten silpomisen rangaistavuuden alaa arvioitaessa kuitenkin perusteltua ottaa huomioon sen terveysseuraukset laajassa mielessä.

Vaikka Istanbulin sopimus ei velvoita tyttöjen sukuelinten silpomisen erilliskriminalisointiin,⁴⁵⁷ vaan käytäntöön voidaan puuttua voimassa olevalla pahoinpitelysääntelyllä, voi kasvava kansainvälinen paine johtaa erilliskriminalisoinnin omaksumiseen. Istanbulin sopimuksen selitysmuistion mukaan sukuelinten silpomisen erilliskriminalisoinnin tulee olla sukupuolispesifi sukupuolineutraalin lainkirjoitustavan sijaan⁴⁵⁸. Toiseksi CEDAW-komitea on Suomen määräaikaissäraportteihin antamissaan loppupäätelmissä jo kahdesti suositellut Suomelle nimenomaisen sukuelinten silpomista koskevan kriminalisoinnin sisällyttämistä sen rikoslainsäädäntöön⁴⁵⁹. Kolmanneksi edellisessä kappaleessa mainittuun Euroopan komission alkuperäiseen ehdotukseen sisältyi tätä käytäntöä koskeva sukupuolispesifi erilliskriminalisointivelvoite⁴⁶⁰. Sittemmin tätä velvoitetta koskeva lausuma on poistettu ehdotuksesta,⁴⁶¹ mutta sopimus nähdäkseni edelleen edellyttäisi sukuelinten silpomisen säätämistä rangaistavaksi sukupuolispesifisti. Toisaalta esimerkiksi Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista koskevissa päätöslauselmissa on siirrytty erilliskriminalisoinnin omaksumiseen kehottamisesta kohti valtion harkintavallan kunnioittamista siinä, säätääkö valtio teon rangaistavaksi erikseen vai rangaistaanko teosta yleisten rikossäännösten nojalla⁴⁶².

Useat valtiot, kuten kaikki Pohjoismaat Suomea lukuun ottamatta, Italia ja Yhdistynyt kuningaskunta, ovat säätäneet tyttöjen sukuelinten silpomisen rangaistavaksi joko erillislailla tai -kriminalisoinnilla. Norjassa oli aiemmin voimassa vuonna 1995 säädetty erillislaki tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kieltämisestä,⁴⁶³ mutta siihen sisältyneet säännökset siirrettiin osaksi Norjan rikoslakia rikoslain kokonaisuudistuksen myötä vuonna 2009⁴⁶⁴. Norjan rikoslain (Lov om straff (straffeloven) nr. 28/2005) 284 § ja Islannin rikoslain (Almenn hegningarlög, nr. 19/1940) 218 a artikla (lisätty lailla nr. 83/2005) muistuttavat toisiaan siltä osin, että ensimmäinen edellyttää vahingon aiheutumista sukuelimille ja jälkimmäinen tytön terveyden

⁴⁵⁷ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, kohta 155.

⁴⁵⁸ Ibid, kohta 198.

⁴⁵⁹ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland, kohta 17; ja Concluding observations on the eighth periodic report of Finland, kohta 22(1)(a).

⁴⁶⁰ COM(2022)105 final, kohta 16 ja s. 17.

⁴⁶¹ UJ 9/2023 vp – Perusmuistio EU/698/2022-OM-4, s. 3.

⁴⁶² Vrt. keskenään Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 1247 (2001), kohta 11.1; ja Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 2135 (2016), kohta 5.1.

⁴⁶³ Lov om forbud mot kjønnslemlestelse (kjønnslemlestelsesloven), LOV nr. 74/1995.

⁴⁶⁴ Ks. Lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (LOV-2009-06-19-74); ja *Ot. prp. nr. 22 (2008-2009)*.

vahingoittamista. Norjan rikoslain 284 §:n ja Ruotsin erillislain (Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor) 1 §:n määrittelemille tekotavoille on puolestaan yhteistä se, että molemmissa sukuelinten vahingoittamisen tai silpomisen sijaan rikoksen tunnusmerkistön voi toteuttaa myös pysyvän muutoksen aiheuttaminen sukuelimille. Vaikka sukuelinten silpomisen IV tyyppiin kuuluva pistäminen ei yleensä aiheuta silpomista sanan varsinaisessa merkityksessä tai pysyviä muutoksia sukuelimille, on Ruotsin erillislakia koskevissa esitöissä sukuelinten silpomisen lievimpienkin muotojen katsottu kuuluvan lain soveltamisalaan⁴⁶⁵. Ruotsin erillislain 1 §:ssä edellytetään vielä erityistä silpomistarkoitusta. Sen sijaan Norjan rikoslain 284 §:n ja Tanskan rikoslain (Straffeloven, nr. 1851/2021) 245 a §:n (lisätty lailla nr. 386/2003) soveltamisalaan eivät lukeudu sukuelinten silpomisen lievät muodot, kuten IV tyyppiin sisältyvä pistäminen⁴⁶⁶. Ruotsin erillislain 1 §:ssä, Norjan rikoslain 284.2 §:ssä ja Tanskan rikoslain 245 a §:ssä mainitaan myös, ettei uhrin suostumus vaikuta teon rangaistavuuteen. Vankeusrangaistuksen pituus Pohjoismaissa vaihtelee, mutta yhteistä rangaistussäännöksille on teon seurausten vakavuuden merkitys teon törkeysarvostelussa. Ruotsin erillislain 2.3 §:n mukaan törkeysarvostelussa voidaan kiinnittää huomiota myös sukuelinten silpomisen laajuuteen. Pohjoismaissa sukuelinten silpomista koskevaa oikeuskäytäntöä on vähän.

Yhdistyneen kuningaskunnan ja Italian tyttöjen sukuelinten silpomista koskeva rikosoikeudellinen sääntely eroaa jo enemmän niin sanotusta pohjoismaisesta mallista. Yhdistyneen kuningaskunnan erillislain (Female Genital Mutilation Act 2003⁴⁶⁷) 1.1 §:n mukaan henkilö, joka leikkaa, suorittaa faraonisen ympärileikkauksen tai muutoin silpoo tytön isot häpyhuulet, pienet häpyhuulet tai klitoriksen tai niiden osan, syyllistyy tyttöjen sukuelinten silpomiseen. Lain 6.1 §:ssä todetaan, että termillä *tyttö* tarkoitetaan myös naista. Lain 5.1 a §:n nojalla sukuelinten silpomisesta voidaan tuomita enintään 14 vuoden vankeusrangaistukseen. Huomionarvoista on, että lain 1.2 §:n ja 1.5 §:n nojalla silpomisteko on kielletty silloin, kun se tehdään tapaan tai rituaaliin perustuen, toisin sanoen kulttuurisista tai uskonnollisista syistä, muttei silloin, jos toimenpide katsotaan välttämättömäksi tytön fyysiselle tai henkiselle terveydelle. Yhdistyneen kuningaskunnan erillislakia onkin arvosteltu sen kulttuurisesta

⁴⁶⁵ Ks. Ruotsin erillislain esitöistä *Regeringens proposition 1981/82:172*, s. 8. Kuitenkin erillislain 2.2 §:n mukaan sukuelinten silpomisen lievemmästä muodosta määrättävä maksimirangaistus on alempi kuin perusmuotoisessa teossa.

⁴⁶⁶ *Leye et al* 2007, s. 5. Ks. Norjan rikoslain esitöistä *Ot. prp. nr. 22 (2008–2009)*, s. 435. Hallituksen esityksen mukaan tällaisia lieviä tekoja arvioidaan Norjan rikoslain 271–272 §:ien ruumiinvammaa koskevien rikossäännösten tai lapsilain (Barneloven, nr. 7/1981) vanhempainvastuuta koskevan 30 §:n nojalla (s. 435). Vrt. Norjassa aiemmin voimassa olleen erillislain esitöihin *Lovforslag fra Social- og helsedepartementet Ot.prp. nr. 50 (1994–95)*, s. 1–2; ja *Sosialkomiteen Innst. O. nr. 9 (1995–96)*, 1. Sammendrag, kappale 1, joiden mukaan sukuelinten silpomisen lievät muodot nähtävästi kuuluivat lain soveltamisalaan.

⁴⁶⁷ Korvasi aiemman lain Prohibition of Female Circumcision Act 1985.

vinoumasta⁴⁶⁸. Oikeuskäytännön vähäisyyden ja erillislain 1.1 §:ssä käytetyn termin *silpominen* määritelmän puuttuessa on kuitenkin epäselvää, soveltuuko lain 1.1 § myös sukuelinten silpomisen lieviin muotoihin⁴⁶⁹.

Italian rikoslain (Codice Penale, nr. 69/2019) 583-bis. artiklan (lisätty lailla nr. 7/2006) mukaan jokainen, joka ilman hoidollista syytä aiheuttaa naisten sukuelinten silpomisen, on tuomittava vähintään neljän ja enintään 12 vuoden vankeusrangaistukseen. Artiklan soveltamisalaan kuuluvat tyttöjen sukuelinten silpomisen I-III tyypit sekä näihin vaikutuksiltaan rinnastettavat käytännöt. Lain 583-bis. artiklan toisen kappaleen nojalla rangaistavia ovat myös muut kuin ensimmäisessä kappaleessa mainitut hoidollisiin syihin perustumattomat käytännöt silloin, kun käytännöllä aiheutetaan seksuaalitoimintojen vahingoittamistarkoituksessa vahinkoa sukuelimille sekä fyysinen tai henkinen sairaus. Teosta on tuomittava vähintään kolmen ja enintään seitsemän vuoden vankeusrangaistukseen. Jos teolla aiheutettu vahinko on vähäinen, rangaistusta voidaan alentaa enintään kahteen kolmasosaan. Kolmannen kappaleen mukaan rangaistusta voidaan korottaa kolmanneksella, jos sukuelinten silpominen on kohdistunut alaikäiseen. On tulkinnanvaraista, soveltuuko 583-bis. artiklan toinen kappale niihin sukuelinten silpomisen IV tyyppiin kuuluviin muotoihin, joita ei tehdä seksuaalitoimintojen vahingoittamistarkoituksessa, ja jotka eivät aiheuta vahinkoa sukuelimille tai fyysistä tai henkistä sairautta. Eräässä oikeustapauksessa⁴⁷⁰ Venetsian valitustuomioistuin näet vapautti tytön vanhemmat syytteestä, koska he pystyivät osoittamaan, ettei heillä ollut ollut tarkoituksena vahingoittaa tytön seksuaalitoimintoja, eikä teko ollut tosiasiasa aiheuttanut tytölle sukuelimiin kohdistuvaa vahinkoa tai fyysistä tai henkistä sairautta⁴⁷¹. GREVIO ei ole ottanut kantaa Italian rikoslain 583-bis. artiklan toisen kappaleen sanamuotoon tältä osin, joten rikossäännöksen kattamaa rangaistavuuden alaa voitaneen pitää myös Istanbulin sopimuksen mukaisena.

Vaikka tyttöjen sukuelinten silpomisen sukupuolispesifi erilliskriminalisointi on omaksuttu laajalti Euroopassa, esimerkiksi Ranskassa tästä teosta syytetään yleisen rikosoikeudellisen sääntelyn nojalla. Ranskan rikoslain (Code pénal⁴⁷²) 222–9 artiklan mukaan teosta, josta aiheutuu silpominen tai pysyvä vamma, tuomitaan enintään 10 vuoden vankeuteen ja 150 000 euron sakkoon. Lain 222–10 artiklan mukaan rangaistus on kuitenkin 20 vuotta vankeutta

⁴⁶⁸ Ks. esim. *Dustin, Moira*: Female Genital Mutilation/Cutting in the UK: Challenging the Inconsistencies (European Journal of Women's Studies Vol. 17(1) 2010, s. 7–23).

⁴⁶⁹ Ks. *Gaffney-Rhys* 2016, s. 91.

⁴⁷⁰ Corte d'appello di Venezia, sez. II penale, sentenza 23/11/2012, n. 1085.

⁴⁷¹ Ks. *Johnsdotter – Mestre i Mestre* 2015, s. 20–21.

⁴⁷² Loi n° 94–89 du 1 février 1994 instituant une peine incompressible et relative au nouveau code pénal et à certaines dispositions de procédure pénale. Laki on tullut voimaan 1.3.1994.

silloin, kun silpominen kohdistuu alle 15-vuotiaaseen ja teon suorittaa ylenevässä polvessa oleva sukulainen. Toisaalta Ranskasta poiketen Itävallassa ja Espanjassa sukuelinten silpominen on säädetty rangaistavaksi erillisellä sukupuolineutraalilla rikossäännöksellä. Esimerkiksi Espanjan rikoslain (Código Penal⁴⁷³) 149(2) artiklan⁴⁷⁴ mukaan jokainen, joka suorittaa toiselle minkä tahansa sukuelinten silpomisen muodon on tuomittava kuudesta kahteentoista vuotta kestävään vankeusrangaistukseen. Siten rikoslakiin olisi mahdollista ottaa erillinen kaikkia sukupuolia koskeva sukupuolineutraali rikossäännös. Tosin ei ole varmuutta siitä, tarkoitettiinko lainsäätämisvaiheessa Itävallan ja Espanjan tyttöjen sukuelinten silpomista koskevien rikossäännösten soveltuvan myös esimerkiksi poikien ympärileikkaukseen⁴⁷⁵.

Tyttöjen sukuelinten silpomisesta poiketen poikien ympärileikkausta ei ole kielletty missään valtiossa, eivätkä kansainväliset velvoitteet sitä edellytä.⁴⁷⁶ Kansainvälisten ihmisoikeustoimielinten kannanotoissa on kyllä voitu asettaa tiettyjä reunaehdoja ympärileikkauksen hyväksyttävyydelle. Esimerkiksi Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen mukaan tällaisia reunaehdoja ovat: 1) ympärileikkauksen suorittavalla henkilöllä tulee olla toimenpiteen suorittamiseen vaadittava koulutus ja osaaminen; 2) ympärileikkaus tulee suorittaa lääketieteellisesti asianmukaisissa olosuhteissa; sekä 3) pojan vanhemmille on annettava asianmukaisella tavalla tietoa ympärileikkauksen potentiaalisesti aiheuttamista terveysriskeistä ja ympärileikkausta vastaan puhuvista syistä⁴⁷⁷. Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous on myös suosittanut tällaisten toimenpiteiden siirtämistä sellaiseen ajankohtaan, jolloin lapsen mielipidettä niihin voidaan tiedustella⁴⁷⁸.

Pohjoismaista vain Ruotsissa ja Norjassa on erillislaki poikien ympärileikkauksesta. Ruotsin erillislain (Lag (2001:499) om omskärse av pojkar) 1.1 §:ssä ja Norjan erillislain (Lov om rituell omskjæring av gutter, nr. 40/2014) 2 §:ssä *poikien ympärileikkauksella* tarkoitetaan kirurgista toimenpidettä, jolla pojan esinahka poistetaan joko osittain tai kokonaan. Ruotsin erillislain 1 § sallinee myös muut kuin uskonnollisista syistä tehdyt ympärileikkaukset, kun taas Norjan erillislain 2 § sallii vain uskonnollisella perusteella suoritettavan ympärileikkauksen. Ruotsin erillislain 4 §:n ja 5 §:n nojalla toimenpiteen voi suorittaa vain lääkäri tai erityisluvan saanut henkilö hygieenisissä olosuhteissa ja kivunlievitystä käyttäen. Kuitenkin yli kahden

⁴⁷³ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal (BOE núm. 281, de 24/11/1995). Laki on tullut voimaan 24.5.1996.

⁴⁷⁴ Ley Orgánica 11/2003, de 29 de septiembre, de medidas concretas en materia de seguridad ciudadana, violencia doméstica e integración social de los extranjeros (BOE núm. 234, de 30/09/2003). Lainmuutos on tullut voimaan 1.10.2003.

⁴⁷⁵ Leye et al 2007, s. 5.

⁴⁷⁶ Ks. esim. LaVM 6/2020 vp, s. 16.

⁴⁷⁷ Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 2076 (2015), kohta 9.

⁴⁷⁸ Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 1952 (2013), kohta 7.7.

kuukauden ikäisille pojille ympärileikkauksen voi suorittaa vain lääkäri. Erillislain 9 §:n mukaan jokainen, joka ympärileikkaa pojan ilman lääkärin pätevyyttä tai ympärileikkaukseen vaadittavaa erityislupaa, on tuomittava sakkoon tai vankeuteen kuudeksi kuukaudeksi. Norjan erillislain 5 §:n mukaan ympärileikkauksen saa puolestaan suorittaa pääsääntöisesti vain lääkäri. Muu henkilö voi tehdä ympärileikkauksen vain, jos lääkäri valvoo tilannetta ja kantaa toimenpiteestä tosiasiallisen vastuun. Erillislain 6 § asettaa myös velvoitteen käyttää kivunlievitystä ympärileikkausta ennen, sen aikana ja sen jälkeen. Norjan erillislain 9 §:n mukaan lääkäri, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo lain 5-8 §:ää tai lain 3 §:n nojalla annettuja säännöksiä, tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi, kun taas muu henkilö tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Sekä Ruotsin että Norjan erillislakiin sisältyy myös säännökset ympärileikkausta koskevan tiedon antamisesta pojan vanhemmille ja pojalle sekä vanhempien suostumuksesta ja pojan mielipiteen selvittämisestä. Tanskassa ja Islannissa ei ole ympärileikkausta koskevaa erillislainsäädäntöä. Monista muista maista poiketen Islannissa on ehdotettu ympärileikkauksen kieltämistä vuonna 2018⁴⁷⁹.

Pohjoismaiden ohella on syytä mainita Saksassa vuonna 2012 käyty yhteiskunnallinen keskustelu poikien ympärileikkauksen hyväksyttävyydestä sekä tätä keskustelua edeltänyt Kölnin alueoikeuden antama tuomio ja sitä seurannut lainmuutos.

Tapauksessa oli kyse siitä, että lääkäri oli 4.11.2010 Kölnissä suorittanut nelivuotiaalle pojalle ympärileikkauksen islamin uskoon liittyvistä syistä ja vanhempien pyynnöstä. Toimenpide oli suoritettu paikallispuudutuksessa ja lääketieteelliseltä kannalta asianmukaisesti. Poika oli kärsinyt verenvuodosta toimenpiteen jälkeen, mutta verenvuoto oli lakannut äidin vietyä pojan päivystykseen 6.11.2010. Kölnin syyttäjänvirasto nosti syytteen lääkäriä vastaan lapsen fyysisestä pahoinpitelystä ja terveyden vahingoittamisesta. Kölnin alueoikeus arvioi asiaa erityisesti lapsen edun eli lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta. Alueoikeuden mukaan lapsen oikeus fyysiseen koskemattomuuteen ja itsemääräämisoikeuteen syrjäyttää vanhempien oikeuden kasvattaa lasta uskontonsa mukaan. Tästä syystä vanhempien toimenpiteeseen antama suostumus ei ollut myöskään pätevä. Lisäksi alueoikeus totesi, että ympärileikkaus pysyvänä ja peruuttamattomana toimenpiteenä loukkaa pojan uskonnonvapautta. Kuitenkin Kölnin alueoikeus antoi vapauttavan tuomion asiassa vastaajan kieltoerehdyksen vuoksi oikeustilan epäselvyyden takia.⁴⁸⁰

Vaikka Kölnin alueoikeus vapautti vastaajan syytteestä kieltoerehdyksen perusteella, merkitsi sen antama tuomio kuitenkin poikien ympärileikkauksen määrittelemistä rangaistavaksi pahoinpitelyksi. Alueoikeuden antama tuomio sai osakseen arvostelua niin Saksan politiikassa kuin mediassa ja julkisessa keskustelussakin. Saksan parlamentti reagoi tilanteeseen antamalla asiasta päätöslauselman, jolla se osoitti tyytymättömyyttään tuomiota kohtaan ja ilmoitti

⁴⁷⁹ Frumvarp till laga um breytingu á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940 (bann við umskurði drengja), nr. 183 (2017-2018).

⁴⁸⁰ Landgericht Köln, 151 Ns 169/11.

aikeistaan säättää laki poikien ympärileikkausten sallimiseksi ja oikeustilan selkeyttämiseksi. Lainmuutos⁴⁸¹ poikien ympärileikkausten sallimiseksi tuli voimaan 1.1.2013, ja ympärileikkausta koskeva säännös (1631 d artikla) sijoitettiin osaksi Saksan siviililakia (Bürgerliches Gesetzbuch). Siinä, missä Kölnin alueoikeus oli katsonut, ettei huoltajan oikeuksiin eikä huoltajan päättämätaltaan kuuluviin lapsen edun mukaisiin kasvatuksellisiin toimenpiteisiin kuulu poikien ympärileikkaus,⁴⁸² Saksan siviililain uuden 1631 d artiklan 1 kappaleen nojalla lapsen huoltoon kuuluu vanhemman oikeus päättää poikalapsen ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta. Kuitenkin ympärileikkaus tulee suorittaa lääketieteellisten standardien mukaan, ja toimenpide ei saa vaarantaa lapsen hyvinvointia. Siviililain uuden 1631 d artiklan 2 kappaleen nojalla alle kuuden kuukauden ikäisen pojan ympärileikkauksen saa suorittaa muukin henkilö kuin lääkäri.⁴⁸³

Kansainvälisestä oikeudesta johtuvien velvoitteiden ja oikeusvertailun perusteella vaikuttaa siltä, että valtiolla on laaja kansallinen harkintavalta sen suhteen, säättääkö se poikien ympärileikkauksen rangaistavaksi vaiko ei. Kuitenkin kansainvälisessä oikeudessa ja ulkomaisessa lainsäädännössä trendinä on ollut poikien ympärileikkauksesta vaikeneminen tai sen salliminen tietyin edellytyksin. Ympärileikkaus on katsottu rangaistavaksi teoksi lähinnä silloin, kun sen hyväksyttävyydelle asetettuja ehtoja on rikottu. Sitä vastoin kaikki tyttöjen sukuelinten silpomisen vahinkoa tai fyysisiä muutoksia aiheuttavat silpomismuodot tulee kansainvälisten velvoitteiden nojalla säättää rangaistaviksi. Ainoastaan jotkut sukuelinten silpomisen IV tyyppiin sisältyvät muodot, kuten pistäminen, voitaisiin poikien ympärileikkauksen tavoin jättää rangaistavuuden ulkopuolelle tietyin ehdoin tai tällaisia tekoja voitaisiin arvioida lievänä tai perusmuotoisena pahoinpitelynä. Näet silpomismuotoja, jotka eivät välttämättä jätä minkäänlaista jälkeä, eivätkä aiheuta vahinkoa tytön fyysiselle tai henkiselle terveydelle, on vaikea pitää silpomisena sanan varsinaisessa merkityksessä. Euroopassa sukuelinten silpomisen lievimpiä muotoja koskeva lainsäädäntökäytäntö onkin epäyhdenmukaista. Loppuhuomautuksena voidaan todeta, että kansainvälisen oikeuden näkökulmasta tyttöjen ja poikien eri asemaan asettaminen rikoslain säätämässä on väistämätöntä, ellei sitten poikien ympärileikkausta säädetä rangaistavaksi nykyisessä muodossaan ja edellytetä sen muuttamista asteeltaan lievemmäksi⁴⁸⁴.

Erillislain/-kriminalisoinnin ja erityisesti sen sukupuolispesifin luonteen välttämättömyydestä voidaan todeta siten, että valtio voi säättää tyttöjen sukuelinten silpomisen rangaistavaksi joko

⁴⁸¹ Bundesgesetzblatt 2012, Teil I, Nr. 61, 2749. Lainmuutos on tullut voimaan 1. tammikuuta 2013.

⁴⁸² Landgericht Köln, 151 Ns 169/11, kappale 14.

⁴⁸³ Merkel – Putzke 2013, s. 447.

⁴⁸⁴ Ainakin juutalaisuudessa poikien ympärileikkaus on aikoinaan ollut asteeltaan lievempi (ks. Glick 2005, s. 31 ja 44–45).

erillislailla/-kriminalisoinnilla tai kyseinen teko voi olla rangaistava muiden rikossäännösten nojalla. Istanbulin sopimuksen selitysmuistion mukaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kriminalisoinnissa poiketaan sukupuolineutraaliuden periaatteesta siitä syystä, että kyseinen teko kohdistuu vain tyttöihin ja naisiin⁴⁸⁵. Ainakin, jos Suomessa omaksuttaisiin sukuelinten silpomista koskeva erilliskriminalisointi, olisi sukupuolispesifiä lainsäätämistapaa hyvä pitää lähtökohtana Istanbulin sopimuksen noudattamiseksi. Toisaalta, kuten edellä on havaittu, Espanjassa ja Itävallassa on ollut voimassa sukupuolineutraali sukuelinten silpomista koskeva erilliskriminalisointi jo ennen Istanbulin sopimuksen voimaantuloa, eikä GREVIO ole kehottanut maita muuttamaan sukupuolineutraalia erilliskriminalisointiaan sukupuolispesifiksi.

⁴⁸⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, kohta 198.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

”To posit a specificity that is flawed and that fails to see linkages is problematic; to deny specificity if it exists is also problematic.”⁴⁸⁶

Siinä, missä muodollinen tasa-arvo on korostanut yksilöiden ja ryhmien välistä samankaltaisuutta ja jättänyt huomiotta heidän väliset eronsa, uhkaa tosiasiallinen tasa-arvo erityiskohteluna johtaa näiden eroavaisuuksien ylikorostumiseen.⁴⁸⁷ Tutkimuksessa diskurssianalyysillä analysoidun tekstiaineiston perusteella on voitu havaita, että tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen kohteena olevien lasten erilaista kohtelua rikoslain säätämisessä perustellaan niin teon törkeysasteella, sukuelinten silpomisen vakavammilla terveysseurauksilla kuin teon perusteella. Lisäksi vedotaan tyttöjen sukuelinten silpomisen luonteeseen sukupuolistuneena väkivaltana. Samankaltaisia tuloksia on saatu joissain ulkomaisissa oikeustieteellisissä tutkimuksissa⁴⁸⁸.

Tutkimuksessa tätä tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen välistä eron- tekoa on pyritty haastamaan käytännöistä saatavilla olevalla tutkimustiedolla. Tutkimustiedon perusteella voidaan todeta, että tyttöjen sukuelinten silpomisesta on poikien ympärileikkausta vastaavia ja sitä lievempiä muotoja; että sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja ympärileikkauksen aiheuttamat terveysseuraukset eivät liioin eroa toisistaan vakavuusasteeltaan; ja että molempia käytäntöjä perustellaan niin kulttuurisin kuin uskonnollisin syin, eikä perus- ja ihmisoikeuksien kannalta, saati rikosoikeuden näkökulmasta uskonnollisen motiivin etusijaa kulttuuriseen nähden voida kestäväällä tavalla perustella. Tutkimuksessa on myös osoitettu, että sekä tyttöjen sukuelinten silpomisessa että poikien ympärileikkauksessa on sukupuolistuneelle väkivallalle ominaisia piirteitä. Toisaalta tytöt voivat kohdata sukupuolensa vuoksi yhteisöissään myös muunlaista syrjintää, jonka vaikutus tyttöjen asemaan ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen tulisi rikoslain säätämisessä ja muista toimista päätettäessä ottaa asianmukaisesti huomioon.

Tutkimuksessa erilaista suhtautumista tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja poikien ympärileikkauksen rangaistavaksi säätämiseen on tulkittu haavoittuvuuteen/haavoittumattomuuteen ja uhriuteen/toimijuuteen liittyvien haitallisten stereotyypioiden linssin läpi. Käytäntöjen välisestä eronteosta piirtyy kuva ulkomaalaistaustaisista tytöistä ulkomaalaistaustaisia poikia haavoittuvampina väkivallalle. Samalla pojan toimijuus tunnustetaan siten, että pojalta voidaan tiedustella hänen mielipidettään ympärileikkauksesta hänen ikänsä ja

⁴⁸⁶ Sen 2005, s. 50.

⁴⁸⁷ Ks. tämän tutkimuksen alaluku 3.4.

⁴⁸⁸ Ks. esim. *Van den Brink – Tigchelaar* 2012.

kehitystasonsa mukaisesti, mutta tytön ei voida katsoa pätevällä tavalla suostuvan edes sukuelinten silpomisen lievimpiin muotoihin. Haitalliset stereotypiat eivät liity vain sukupuoleen. ”Varsinaisten” pahoinpitelyrikosten ohella tyttöjen sukuelinten silpominen nähdään erityistapauksena muuhun tyttöihin ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, mikä välittää kuvaa ulkomaa-laistaustaisista tytöistä suomalaisia haavoittuvampina väkivallalle. Nämä haitalliset stereotypiat ovat linjassa sen väitteen kanssa, jonka mukaan myös erityiskohtelussa normina on tosiasiaa miessukupuoli ja länsimainen kulttuuri⁴⁸⁹. Tällaiset implisiittiset taustaoletukset voivat johtaa syrjintään, mikäli niihin ei rikoslain säätämässä kiinnitetä huomiota.

Tutkimuksessa erottelun keinona on arvioitu sukupuolispesifiä erilliskriminalisointia. Sukupuolispesifin erilliskriminalisoinnin ei ole todistettu johtavan tehokkaampiin syyttämisen- ja tuomitsemistoimiin kuin sukupuolineutraalin rikossäännöksen⁴⁹⁰. Sen sijaan erilliskriminalisointi voi kyllä ennaltaehkäistä silpomistekoja vaikuttamalla käytäntöä harjoittaviin yhteisöihin kuuluvien ihmisten asenteisiin⁴⁹¹. Kuten muussa tyttöihin ja naisiin kohdistuvassa väkivallassa, pelkällä rikoslainsäädännöllä tyttöjä ei voida suojella silpomisteoilta, näistä teoista tehokkaasti syyttää ja tuomita, eikä heidän oikeuksiaan ja asemaansa edistää, vaan sen rinnalle tarvitaan myös muuta lainsäädäntöä ja muita toimia.

Sukupuolispesifillä erilliskriminalisoinnilla voidaan ottaa huomioon tyttöjen sukuelinten silpomisen erityispiirteet, kuten tytön seksuaalisen koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden loukkaus, sekä tämän käytännön sukupuolittuneet syyt, kuten seksuaalisuuden kontrollointi, ja keskimäärin poikien ympärileikkausta vakavammat terveysseuraukset. Erityispiirteiden huomioon ottaminen on tärkeää silloin, kun niiden sivuuttaminen johtaisi välilliseen syrjintään tyttöjä kohtaan. Tytöt voivat tarvita silpomistekoja vastaan myös erityistä suojelua, mihin tarpeeseen erilliskriminalisointi voisi ainakin ennaltaehkäisevästi asenteisiin vaikuttamalla vastata. Yleisesti voidaan myös todeta, että sukupuolispesifi erilliskriminalisointi on sopusuhteissa kansainvälisen oikeuden ja valtaosan Euroopan valtioiden tyttöjen sukuelinten silpomista koskevan lainsäädäntökäytännön kanssa. Lopuksi tällaisella kriminalisoinnilla voitaisiin selkeyttää erityisesti sukuelinten silpomisen lievien muotojen rangaistavuutta⁴⁹².

Kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden nojalla kaikki fyysisiä muutoksia ja jonkinlaista vahinkoa sukuelimille aiheuttavat sekä terveysseurauksia aiheuttavat tyttöjen sukuelinten silpomismuodot tulee säätää rangaistaviksi. Lähinnä tyyppi IV:n sisältävät muodot, kuten

⁴⁸⁹ Ks. tämän tutkimuksen alaluku 3.4.

⁴⁹⁰ Ks. Euroopan tasa-arvoinstituutti 2013, s. 43–44.

⁴⁹¹ Berg – Denison 2013, s. 848.

⁴⁹² Ihmisoikeusliiton eriävä mielipide (OM 2023:6), s. 144.

pistäminen, voitaisiin jättää rangaistavuuden ulkopuolelle tai niitä voitaisiin arvioida lievää ja perusmuotoista pahoinpitelyä koskevan sääntelyn nojalla. Euroopassa tällaisia lieviä muotoja koskeva lainsäädäntökäytäntö on epäyhtenäinen. Toiseksi kansainvälisessä oikeudessa ei edellytetä tyttöjen sukuelinten silpomisen säätämistä erikseen rangaistavaksi. Sukupuolispesifi lainkirjoitustapa on kuitenkin lähtökohta silloin, kun tällainen erilliskriminalisointi omaksutaan, joskin Itävallassa ja Espanjassa on voimassa sukupuolineutraali erilliskriminalisointi. Sitä vastoin poikien ympärileikkausta ei ole kansainvälisessä oikeudessa tai Euroopan valtioiden lainsäädäntökäytännössä katsottu kielletyksi menettelyksi, vaikkakin sen hyväksyttävyydelle on saatettu asettaa tiettyjä reunaehtoja. Siten silpomistyyppi Ia:n ja ympärileikkauksen yhdenmukainen kohtelu edellyttäisi vähintään sitä, että ympärileikkaus säädettäisiin nyky muodossaan rangaistavaksi ja vaadittaisiin sen muuttamista IV tyyppin pistämistä vastaavaksi.

Kokoavasti voidaan tiivistää, etteivät tyttöjen ja poikien erilaiselle kohtelulle lainvalmistelu- ja lainsäätämisvaiheessa esitetyt syyt ole täysin hyväksyttäviä siksi, että ne perustuvat osittaiseen kuvaan näistä käytännöistä. Jos sukupuolispesifi erilliskriminalisointi perustuu hyvin yksinkertaistettuun kuvaan näistä käytännöistä ja niiden eroista, se saattaa johtaa poikien suojelun tarpeen ohittamiseen sekä tyttöjen iän ja kehitystason mukaisen toimijuuden kieltämiseen ja samalla toisintaa heihin perinteisesti liitettyjä stereotypioita. Potentiaalisten syrjivien vaikutusten välttämiseksi niin erilliskriminalisoinnin sukupuoli-, yhdenvertaisuus- kuin lapsivaikutukset tulisi arvioida lainsäätämisvaiheessa huolellisesti. Hyväksyttävin peruste erottelulle on sukupuolistuneen väkivallan diskurssista välittyvä tyttöjen heikomman aseman parantaminen ja heidän suojelemisensa väkivallalta, minkä voi katsoa viittaavan positiiviseen erityiskohteluun. Oikeasuhtaisuudesta on todettava, että kansainvälisen oikeuden suosittama ja useissa Euroopan valtioissa omaksuttu sukupuolispesifi erilliskriminalisointi on tuskin suhteellisuusperiaatteen vastainen, kunhan pidetään mielessä, että rikosoikeudellinen sääntely ei yksin riitä. Lisäksi erilliskriminalisoinnin oikeasuhtaisuutta tukee vielä tarve selkeyttää sukuelinten silpomisen lievimpien muotojen rangaistavuutta; ja mahdollisuus teon erityispiirteiden huomioimiseen, kunhan nämä erityispiirteet perustuvat monipuoliseen tutkittuun tietoon käytännöstä. Vain tyttöjä koskevan kriminalisoinnin omaksuminen ei myöskään tarkoita sitä, että pojat voitaisiin jättää ilman rikosoikeudellista suojaa, mikäli heidän sellaista katsotaan tarvitsevan⁴⁹³.

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa tyttöjen sukuelinten silpomisesta ja poikien ympärileikkauksesta on kirjoitettu vähäisessä määrin. Nähdäkseni jälkimmäistä on tutkittu enemmän kuin ensin mainittua. Lasten sukuelimiin kohdistuvien ei-lääketieteellisten toimenpiteiden tasa-

⁴⁹³ *Kimpimäki* 2022.

arvoisen ja syrjimättömän kohtelun tarkastelu voitaisiin ulottaa ainakin vielä intersukupuolisille tehtäviin toimenpiteisiin. Tasa-arvon ja syrjimättömyyden kannalta toisena tärkeänä tutkimuskohteena olisi myös aikuisten sukuelimiin kohdistuvien ei-lääketieteellisten toimenpiteiden, kuten naisten sukuelinten silpomisen vakavaa vähäisempien muotojen ja naisten esteettisen intiimikirurgian erilainen oikeudellinen kohtelu. Jos kirjoitushetkellä oikeusministeriössä meneillään oleva lakihanke päättyy tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavaksi säättämiseen erikseen rikoslaissa, on uudessa/uusissa rikossäännöksessä/rikossäännöksissä jatkossa tutkittavaa myös de lege lata. Lopuksi naisnäkökulman ja *sukupuolisensitiivisen* eli kaikki sukupuolet huomioivan näkökulman tarvetta rikoslain säätämisessä olisi tärkeä selvittää lisää myös yleisellä ja teoreettisella tasolla unohtamatta sukupuolen ja yksilön muiden ominaisuuksien, kuten kulttuurin, yhteisvaikutusta hänen oikeudelliseen asemaansa.